

**หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักการและรูปแบบการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตย**

พระอริการพีรัชเดช มหามนตรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2552

**The Dhamma Doctrine in the Tripitaka Buddhist Canon and
Democratic Principles and Governmental Forms**

Praathikar Peeruchadej Mahamontree

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Politics and Government

School of Political Science

Sukhothai Thammathirat Open University

2009

หัวข้อวิทยานิพนธ์ หลักธรรมะในพระไตรปิฎกกับหลักการและรูปแบบการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตย

ชื่อและนามสกุล พระอธิการพีรัชเดช มหามนตรี

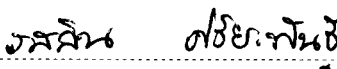
แขนงวิชา การเมืองการปกครอง

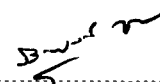
สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์รสลิน ศิริยะพันธุ์
2. รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งพงษ์ ชัยนาม

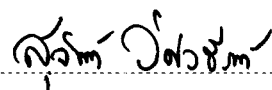
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้ให้ความเห็นชอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว

 ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งพงษ์ ชัยนาม)

 กรรมการ
(รองศาสตราจารย์รสลิน ศิริยะพันธุ์)

 กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งพงษ์ ชัยนาม)

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชา
การเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

 ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินต์ วิศวธีรานนท์)

วันที่ 2 เดือน กันยายน พ.ศ. 2553

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ รสลิน ศิริยะพันธุ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งพงษ์ ชัยนาม มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ที่กรุณาให้คำแนะนำ และติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดมาโดยตลอด นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่าน เป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ ปัญจพร วชิรธัญญากร นวลดา ไบพิมาย ที่ให้คำปรึกษาในการวิเคราะห์ข้อมูล และตรวจสอบข้อมูล จนทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ และ คุณณภารัตน์ กิตติรัตนมงคล สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เพื่อนนักศึกษา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ และให้กำลังใจมาโดยตลอด

พระอธิการพีรัชเดช มหามนตรี

มิถุนายน 2553

ชื่อวิทยานิพนธ์ หลักธรรมะในพระไตรปิฎกกับหลักการและรูปแบบการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตย

ผู้วิจัย พระอธิการพิรัชเดช มหามนตรี **ปริญญา** รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)
อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์รสลิน ศิริยะพันธุ์ (2) รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งพงษ์ ชัยนาม
ปีการศึกษา 2552

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา หลักธรรมะในพระไตรปิฎกที่มีความสัมพันธ์
สอดคล้องกับหลักการและรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ
สังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2530 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยของ
นักวิชาการ บทความสำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนากับปรัชญาการเมืองการปกครองจากนักวิชาการ
วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ โดยพรรณนาความสัมพันธ์สอดคล้องของหลักธรรมะใน
พระไตรปิฎกกับหลักการและรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ผลการวิจัยพบว่าหลักธรรมะในพระไตรปิฎกมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักการ
และรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในแง่ของหลักการ หลักธรรมะสอดคล้องกับ
หลักการสำคัญของประชาธิปไตย 4 ประการ คือ หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน หลักเสรีภาพ
หลักความเสมอภาค หลักภราดรภาพ ส่วนความสอดคล้องในแง่ของรูปแบบนั้น แม้หลักธรรมใน
พระไตรปิฎกจะไม่มีการชี้ชัดว่าการปกครองรูปแบบใดดีที่สุด แต่หลักธรรมะในพระไตรปิฎกมี
ส่วนที่คล้ายคลึงกับรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยทั้งในส่วนของรูปแบบการควบคุมหรือ
รวมอำนาจ คือ ระบบรัฐสภา และรูปแบบการแยกอำนาจ คือ ระบบประธานาธิบดี และหลักธรรมะ
ในพระไตรปิฎกเน้นหลักธรรมาธิปไตย ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของรูปแบบการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตย

คำสำคัญ หลักธรรมะ พระไตรปิฎก หลักการ รูปแบบการปกครอง ประชาธิปไตย

Thesis title: The Dhamma Doctrine in the Tripitaka Buddhist Canon and Democratic Principles and Governmental Forms

Researcher: Praathikar Peeruchadej Mahamontree; **Degree:** Master of Political Science (Politics and Government); **Thesis advisors:** (1) Rosalin Siriyaphan, Associate Professor; (2) Dr. Rungpong Jayanama, Associate Professor; **Academic year:** 2009

Abstract

The objective of this research was to study the Dhamma doctrine in the Tripitaka Buddhist Canon and its relationship to democratic principles and governmental forms.

This was a qualitative research based on a study of a Thai language version of the Tripitaka Buddhist Canon (the Royal Patronage Reform Version of 1987), academic papers about the democratic system, and important essays about Buddhism and government philosophy by academics. The data were analyzed using descriptive analysis to describe the relationship of Dhamma doctrine to democratic principles and governmental forms.

The research found that Dhamma doctrine was related to and compatible with the democratic principles of the sovereignty of the people, liberty, equality, and fraternity. In terms of governmental forms, the Tripitaka Buddhist Canon does not clearly state what form of government is the best, but some parts of the Dhamma doctrine are very similar to democratic forms of government, such as the consolidation of power under the parliamentary system and the balance of powers under the presidential system. The Dhamma doctrine in the Tripitaka Buddhist Canon emphasizes the Rule of Dhamma, “dhammacracy” or “moral rule,” which is a fundamental principle of democratic forms of government.

Key words: Dhamma doctrine, the Tripitaka Buddhist Canon, principles, governmental forms, democracy

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	3
วิธีการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	3
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	5
แนวคิดเกี่ยวกับหลักการและรูปแบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย	5
หลักการและรูปแบบประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา	51
แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองของพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก	61
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	65
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	68
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	68
การเก็บรวบรวมข้อมูล	68
การวิเคราะห์ข้อมูล	68
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	70
ตอนที่ 1 หลักธรรมะในพระไตรปิฎกที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักการ ประชาธิปไตย	70
ตอนที่ 2 หลักธรรมะในพระไตรปิฎกที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับ รูปแบบประชาธิปไตย	99

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	112
สรุปผลการวิจัย	112
อภิปรายผล	120
ข้อเสนอแนะ	128
บรรณานุกรม	129
ประวัติผู้วิจัย	133

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมมนุษย์มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานาน แต่ละยุคสมัยล้วนมีความเปลี่ยนแปลงและเหตุการณ์แตกต่างกันออกไป สิ่งที่มีมนุษย์ประสบมาในแต่ละช่วงเวลาของวิวัฒนาการนั้น ได้ถูกสั่งสมเป็นบทเรียนเล่าขานสืบต่อมายาวนาน ทั้งนี้ เพื่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์เองเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์อยู่รอดไม่สูญสิ้นไป เป็นผลเนื่องมาจากการนำเอาสิ่งที่ผิดพลาดมาเป็นฐานในการก้าวต่อมา จากสังคมขนาดเล็กกลายมาเป็นสังคมขนาดกลางและขนาดใหญ่ในปัจจุบัน รวมทั้งวิธีการที่สังคมมนุษย์จะต้องเดินหน้าต่อไปในอนาคต สิ่งเหล่านี้ วิชาการอันว่าด้วยกำเนิดและลักษณะของรัฐ สถาบันการเมือง การปกครอง อำนาจการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะ ระบบการเมือง รวมทั้งการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ เพื่อสังคม ได้บอกเราเกี่ยวกับความเป็นมานี้ รวมทั้งการค้นหาสาเหตุและข้อเท็จจริง เพื่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้น มีแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างหลากหลายตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยคาดหวังว่าสังคมจะต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึง มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ มีวิธีการแก้ปัญหาอย่างสันติและเป็นที่ยุติ หรือกล่าวโดยสรุป คือ สังคมโดยรวมมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดสวัสดิภาพ สันติสุข และร่มเย็น สุขสถาพรขึ้นในสังคม

หลักธรรมะ เป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีปรากฏในโลก มีหลักคำสอน ซึ่งสรุปได้ว่า ละเว้นกระทำความชั่ว กระทำความดี และทำจิตใจให้ผ่องใส (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 25 พุทธศักราช 2530: 58) ให้ทรงพระเมตตาในกรมองทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวแบบองค์รวม ไม่แบ่งแยกสิ่งใดอย่างเบียดเบียนเด็ดขาด มุ่งแนะแนวทางเพื่อการปฏิบัติด้วยตนเองสร้างสิ่งที่ดีงามตามความคาดหวังด้วยการกระทำ โดยไม่ต้องอ่อนน้อมร้องขอต่อสิ่งใด พร้อมทั้งกำหนดลำดับขั้นตอนแห่งการปฏิบัติอย่างง่ายไปหายาก นอกจากนี้ ยังมีลักษณะพิเศษที่ส่งเสริมหลักการปกครองอันชอบธรรม ไม่สนับสนุนการเอามนุษย์มาเป็นสินค้าหรือทาส ให้เลิกถือชั้นวรรณะ อันเป็นเหตุให้เกิดการดูหมิ่นเหยียดหยามและความแตกแยกในสังคม ส่งเสริมความเสมอภาคของมนุษย์ด้วยความประพฤติ มุ่งแก้ปัญหาแบบเผชิญหน้ากับความจริง วางหลักการแก้ปัญหาทุกระดับนับตั้งแต่ตัวบุคคลของแต่ละคน ใช้ความถูกต้อง อันเรียกว่า ธรรมาธิปไตย เพื่อการ

แก้ปัญหาและเป็นหลักคำสอนแห่งเหตุผลที่สามารถตรงตามได้ ดังจะเห็นได้จากสังคมในอดีตที่พระพุทธศาสนาเข้าไปมีบทบาททางด้านจิตใจปรากฏเป็นความสำเร็จทางด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี วิธีการปกครองบ้านเมือง คุณธรรมของผู้ปกครอง จนสามารถสร้างสรรค์สังคมให้สงบสุขได้อย่างยาวนาน จนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นหลักธรรมในการปกครองรัฐทางพระพุทธศาสนาสามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ได้กับการปกครองทุกรูปแบบ ทุกระบบ และทุกสังคม พระพุทธศาสนาองระบบการปกครองหรือหลักการปกครองว่าเป็นปลายเหตุของปัญหาการปกครองรัฐแต่ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางปัญหา มนุษย์ทุกคนในสังคมคือปัญหาที่ควรจะได้รับการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขก่อนเป็นอันดับแรกและหากมนุษย์สามารถที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วปัญหาที่เกิดจากความไม่เชื่อมั่นในระบบการปกครองก็จะหมดไป

แม้ว่าการเมืองกับศาสนาจะไม่เกี่ยวข้องกัน โดยตรง แต่หากการเมืองขาดหลักธรรมะ ผู้นำทางการเมืองขาดคุณธรรม ประชาชนขาดความมั่นคง ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการเมืองการปกครองส่วนใหญ่เกิดจากการขาดหลักศีลธรรม มีความบกพร่องในข้อปฏิบัติตามหลักธรรมอันดีงามของสังคม อันมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางศาสนา ยังผลร้ายให้เกิดกับประชาชน ประเทศชาติ และสังคมมนุษย์ หากจะหวังพึ่งแต่เพียงกฎหมายเพียงอย่างเดียวกฎหมายก็มีช่องว่างมากมายให้หลบหลีกได้ เพราะผู้ปกครองมีอำนาจในมือย่อมสามารถแก้ไขกฎหมาย หรือเปิดช่องว่างของกฎหมายได้ตามอำเภอใจ ดังนั้น การที่ฝ่ายปกครองมีคุณธรรม หรือมีหลักธรรมเป็นบรรทัดฐานในการปกครองย่อมเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญในอันที่จะก่อให้เกิดความสุขความเจริญขึ้นในสังคม

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาหลักธรรมะในพระไตรปิฎกเพื่อประยุกต์หรือเป็นแนวทางนำมาใช้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อเป็นทางเลือกที่พระพุทธศาสนาเสนอ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยแท้จริง

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาหลักธรรมะในพระไตรปิฎก ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักการและรูปแบบ การปกครองในระบอบประชาธิปไตย

3. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาหลักธรรมะในพระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2530 กับหลักการและรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

4. วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ใช้หลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ.2530 เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยของนักวิชาการ บทความสำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนากับปรัชญาการเมืองการปกครองจากนักวิชาการ

5. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

5.1 ประชาธิปไตย หมายถึงระบอบการปกครองรูปแบบหนึ่ง กับ ฐานะเป็นวิถีการดำรงชีวิตในสังคม

5.2 ธรรมะ หมายถึง คำสั่งสอนจากพระไตรปิฎก ซึ่งมี 2 ระดับคือ โลกุตระธรรม และ โลกียธรรม

5.3 โลกุตระธรรมะ หมายถึง ธรรมะที่มุ่งความหลุดพ้น คือ พระอรหันต์

5.4 โลกียธรรม หมายถึง ธรรมะที่เป็นข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันระหว่างคน สังคม ธรรมชาติ ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ

5.5 หลักการประชาธิปไตย หมายถึง หลักการปกครองจะประกอบไปด้วยหลักการ 4 ประการด้วยกัน คือ

5.5.1 *หลักอธิปไตยของปวงชน* หมายถึงหน้าที่หลักของรัฐบาลคือการทำให้ประชาชนแต่ละคนได้บรรลุศักยภาพแห่งการพัฒนาที่สูงสุด ประชาชนจะต้องเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยเพื่อให้การปกครองเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง และประชาชนสามารถแสดงออกซึ่งความเป็นเจ้าของประชาธิปไตยโดยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครอง โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง

5.5.2 *เสรีภาพ* หมายถึง รัฐบาลจะต้องเคารพในเสรีภาพของประชาชน และอนุญาตให้บุคคลทุกคนมีปริมาณเสรีภาพมากที่สุด แต่ต้องไม่ขัดต่อความมีระเบียบเรียบร้อยของ

สังคม และต้องมีขอบเขตที่ชัดเจนคือ การไม่ละเมิดซึ่งกันและกัน เพื่อประกันความเสมอภาคในการใช้เสรีภาพของประชาชน

5.5.3 ความเสมอภาค หมายถึง ทุกคนถูกกำหนดให้มีความเท่าเทียมกัน มีสิทธิและโอกาส ต่าง ๆ เสมอกัน โดยเชื่อว่าถ้ามนุษย์มีโอกาที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ถึงแม้จะมีความสามารถแตกต่างกัน มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ดีร่วมกันได้อย่างเสมอภาค ประชาชนจะต้องมีโอกาที่ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะโอกาที่ในการได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองให้มีสมรรถนะที่จะปกป้องตนเองให้พ้นจากการเอารัดเอาเปรียบของผู้อื่น

5.5.4 ภราดรภาพ หมายถึง ความเป็นฉันพี่น้อง มนุษย์ทุกคนในสังคม อยู่ร่วมกันฉันพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักการและรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย” ผู้วิจัยพบว่ามีแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ใช้เป็นกรอบ และแนวทางในการศึกษาหลายทฤษฎี

1. แนวคิดเกี่ยวกับหลักการและรูปแบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย
 - 1.1 หลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย
 - 1.2 รูปแบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย
2. หลักการและรูปแบบประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา
 - 2.1 ทฤษฎีกำเนิดหลักการและรูปแบบประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา
 - 2.2 หลักการประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา
 - 2.3 รูปแบบประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองของพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับหลักการและรูปแบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

ระบอบประชาธิปไตยยุคปัจจุบันมีรากฐาน วิวัฒนาการมาจากระบบการปกครองประชาธิปไตยโดยตรงของนครรัฐเอเธนส์ สมัยเมื่อ 500 ปีก่อนคริสต์ศักราช และได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับสังคมการเมืองโดยผสมผสานความคิดของปรัชญาเมธีการเมืองต่าง ๆ จนนำมาซึ่งหลักการประชาธิปไตยในยุคปัจจุบัน และปัจจุบันประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย แบ่งออกได้ 2 ประการ คือ 1. หลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย 2. รูปแบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ประชาธิปไตยที่พูดถึงกันในทุกวันนี้มีที่มาจากธรรมเนียมของชาติตะวันตก ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากสมัย กรีกโบราณเมื่อราว 2500 ปี มาแล้วอีกต่อหนึ่ง และมีรากศัพท์มาจากคำว่า “ประชา + ธิปไตย” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Democracy ซึ่งมาจากคำกรีกว่า Demokratia จากการรวมคำสองคำ คือ Demos และ Cratos (การปกครอง) อีกต่อหนึ่ง ความหมายของ

ประชาธิปไตยตามฉบับดั้งเดิม จึงสรุปความหมายเป็นการปกครองโดยประชาชน ดังที่นักปรัชญาทางรัฐศาสตร์ได้ให้นิยามความหมายของคำว่าประชาธิปไตยไว้ ดังนี้

อริสโตเติล (Aristotle) ให้คำจำกัดความไว้ว่า “ประชาธิปไตย คือ สภาวะที่คนที่เป็นไทและคนยากจน ซึ่งมีจำนวนข้างมากในสังคมได้รับมอบหมายให้กำอำนาจของรัฐไว้ในมือ ประชาธิปไตยที่บริสุทธิ์ที่สุดได้รับการเรียกเช่นนั้นได้ ก็เพราะมีสภาพแห่งความเสมอภาคปรากฏอยู่ในที่นั้น และกฎหมายของรัฐมุ่งรับรองความเสมอภาคนั้น และเพราะคนยากจนจะไม่ต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายที่ด้อยกว่าคนร่ำรวย หรือว่าอำนาจสูงสุดจะไม่ต้องอยู่ในกำมือของฝ่ายใด แต่ทั้งสองฝ่ายจะมีส่วนร่วมใช้อำนาจนั้นด้วย การที่คนส่วนใหญ่จะเห็นว่าเสรีภาพและความเสมอภาคจะมีอยู่ในประชาธิปไตยแล้ว ทุกแผนการของรัฐบาลก็ต้องเปิดประตูให้กับทุกคน ดังนั้น ที่ใดที่ประชาชนเป็นฝ่ายเสียงข้างมาก และสิ่งที่พวกเขาตกลงจะแนบแล้วจะเป็นกฎหมาย จึงเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่าสภาวะเช่นนั้นก็ควรจะเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตย” (อมร รักษาสัตย์ และคณะ 2543: 9-10)

ฮาโรลด์ เจ ลาสกี (Harold J. Laski) ได้กล่าวเกี่ยวกับประเด็นความหมายของประชาธิปไตยไว้ในหนังสือ Democracy โดยที่เขาได้กล่าวว่า “คำว่าประชาธิปไตยในความหมายสองอย่าง คือ ในฐานะที่เป็นระบอบการปกครองรูปหนึ่ง กับในฐานะที่เป็นวิถีการดำรงชีวิตในสังคมแบบหนึ่ง แต่ความหมายทั้งสองนี้ก็ปะปนหรือเกี่ยวพันกันอยู่มาก” (อมร รักษาสัตย์ และคณะ 2543: 3)

กระมล ทองธรรมชาติ (2519: 257) อธิบายว่า ประชาธิปไตย หมายถึง ความเชื่อ ความยึดมั่นของบุคคลซึ่งประกอบด้วยหลักการคือความเสมอภาคของบุคคล ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการที่บุคคลมีเสรีภาพในการกระทำต่างๆ ได้ตามความสมัครใจ เช่น เสรีภาพในการพูด การเขียน การโฆษณาตราใบเท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นต้น

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523: 15) ได้อธิบายถึง ประชาธิปไตยไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. การมีความศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ มีศรัทธาในสติปัญญาในการทำงานร่วมกันของมนุษย์ ศรัทธาในความมีเหตุผลของมนุษย์
2. เชื่อในสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น การพูด การพิมพ์เผยแพร่การประชุม การรวมกลุ่ม การจัดตั้งสมาคม การจัดตั้งพรรคการเมือง เป็นต้น
3. เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถเท่าเทียมกันตามกฎหมายและการเมือง ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ควรมีสติสิทธิเสรีภาพทางการเมืองและการดำเนินชีวิตเท่าเทียมกัน โดยไม่แยกเพศ ชาติกำเนิด และฐานะทางเศรษฐกิจสังคมว่าเป็นอย่างไร รวมทั้งการได้รับโอกาสในการแสวงหาการศึกษา การทำงานที่เท่าเทียมกันอีกด้วย

4. เชื่อว่าอำนาจทางการปกครองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากความยินยอมของประชาชน ดังนั้น รัฐบาลที่ชอบธรรมจึงต้องเป็นรัฐบาลซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชน

5. เชื่อว่าสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เป็นกลไกของรัฐที่มีอยู่เพื่อรับใช้บุคคลในสังคม จะเข้าไปแทรกแซงในกิจการของเอกชนให้น้อยที่สุด เชื่อว่าประชาชนมีสิทธิที่จะทำการต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ปฏิบัติการเพื่อช่วยคนในสังคมให้บรรลุถึงความสมบูรณ์ เพราะรัฐจะอยู่ได้ด้วยเป้าหมายที่คุ้มครองชีวิต ทรัพย์สิน แสวงหาความสุขให้แก่ประชาชน

วิสุทธิ์ โทธิแทน (2538: 14-15) อธิบายว่าประชาธิปไตยมีแนวทางอันเป็นกฎหมายเฉพาะ คือ

1. คนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดในประเทศจะต้องมีความต้องการประชาธิปไตย
2. คนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดในสังคมมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมอย่างกว้างขวางในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
3. การถือหลักการปกครองโดยเสียงข้างมากที่เคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย
4. คนในสังคมมีเสรีภาพในอัตราหนึ่ง
5. คนในสังคมมีความเสมอภาคในอัตราหนึ่ง

พลาโน และคณะ (Jack C. Plano, et al) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับประชาธิปไตยว่า “เป็นระบบการปกครองแบบหนึ่งที่อำนาจทางการเมืองในที่สุดนั้นอยู่ที่ประชาชน... ในรัฐประชาธิปไตยพหุนิยมสมัยใหม่ตามปกติอำนาจจะถูกกลุ่มหรือสถาบันต่างๆ นำไปใช้ในระบบปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อน ซึ่งจะเกี่ยวข้องถึงการประนีประนอมหรือต่อรองในกระบวนการตัดสินใจอุดมการณ์ของประชาธิปไตย และหากหมายถึงระบบการเมือง ประชาธิปไตยเริ่มต้นด้วยฐานคติแห่งอธิปไตยของปวงชน การมอบอำนาจสูงสุดทางการเมืองให้แก่ประชาชน ทั้งสมมติว่าคนสามารถควบคุมชะตากรรมของตนเองได้และสามารถตัดสินใจปัญหาศีลธรรม และการตัดสินใจปัญหาภาคปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตนเองได้ ทั้งหมดนี้ออมถึงการแสวงหาสังคมอย่างต่อเนื่องในความหมายที่ว่า คนจะพยายามปรับปรุงวิถีทางที่จะสร้างสถาบันทางสังคมและการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของมนุษย์ให้ดีขึ้นประชาธิปไตยต้องการระบบการตัดสินใจที่ตั้งบนรากฐานของการปกครองโดยคนข้างมากและคุ้มครองสิทธิของคนข้างน้อย มีการค้าประกันที่มีประสิทธิภาพต่อเสรีภาพทางการเมือง การพิมพ์ ศาสนา การรวมตัวกัน การร้องทุกข์และความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย เป็นสิ่งที่มีอยู่ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพรรคการเมืองและนักการเมืองเป็นตัวกระตุ้นให้ระบบประชาธิปไตยทำงานได้ผล” (แดน สว่างวัฒน์ 2546: 30)

เดวิด บีทแฮม และเควิน บอยล์ (David Beetham and Kevin Boyle) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยในหนังสือ ไขข้อสงสัยประชาธิปไตย ว่า “ประชาธิปไตยมีความเกี่ยวพันกับการ

ตัดสินใจของหมู่คณะ ซึ่งต่างจากการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลที่ทำในนามตนเอง และยึดถืออุดมคติ ที่ว่าจะเป็นการดีหากการตัดสินใจดังกล่าว ซึ่งมีผลกระทบต่อกลุ่มในฐานะองค์รวม จะกระทำโดย สมาชิกของกลุ่มทั้งมวล และเหล่านั้นควรจะมีส่วนร่วมที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ” (Beetham and Boyle 2541: 1)

ลิจิต ชีรเวทิน (2546: 8-9) ได้กล่าวถึงประชาธิปไตยในหนังสือ “ประชาธิปไตย และการปฏิรูปการเมืองไทย” ไว้ว่า “ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ รากศัพท์มาจากคำว่าประชา+อธิปไตย คือ ประชาชน+อำนาจสูงสุด คือ ประชาชนมีอำนาจสูงสุด เป็นระบบการปกครองที่ประชาชนมีสิทธิมีเสียงในการมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ โดยมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเพื่อทำหน้าที่เป็นปากเป็นเสียงแทนตนในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งจะมีการประชุมเพื่อออกกฎหมาย มาแก้ปัญหาของสังคมและประเทศชาติ ดังนั้น ประชาธิปไตยจึงมีความหมายว่าประชาชนมีสิทธิในการปกครองตนเอง เป็นระบบการปกครองที่ตรงกันข้ามกับระบบเผด็จการ นอกจากนี้ เขายังเสนออีกว่า คำว่าประชาธิปไตยยังหมายถึง การที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในด้านต่างๆ เช่น มีสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นในที่ชุมชน ในทรัพย์สิน ในการเลือกอาชีพ ในการนับถือศาสนา ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภายในขอบเขตของกฎหมาย ประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย จะมีสิทธิเสรีภาพในด้านต่างๆถ้าจะพูดแบบภาษาชาวบ้าน คือหายใจคล่องและไม่รู้สึกหวาดระแวงว่าถูกอำนาจรัฐข่มเหงรังแก รวมทั้งอำนาจมืด กล่าวอีกนัยหนึ่งจะไม่มีรู้สึกว่ามีอะไรที่ข่มขู่หรือระแวงว่าจะถูกใครสะกดรอยตาม ความรู้สึกในการมีสิทธิเสรีภาพเกิดขึ้นจากความเชื่อที่ว่า ทุกอย่างต้องดำเนินการไปตามครรลองของกฎหมาย คือ หลักนิติธรรม ไม่ถูกข่มเหงรังแกโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างไม่เป็นธรรม สังคมมีบรรยากาศที่อบอุ่นไปด้วยเสรีภาพ”

ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2534: 275-276) ได้อธิบายคำว่า ประชาธิปไตย ในหนังสือ รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก โดยที่ได้อธิบายไว้ว่าคำว่า ประชาธิปไตย เป็นคำบาลีผสม สันสกฤตแยกออกเป็น ปชา (ปฺรฺชา)+อธิ+ปติ ผ่านกระบวนการทางไวยากรณ์สำเร็จรูปเป็น “ประชาธิปไตย”

ปชา (ปฺรฺชา) แปลว่า หมู่สัตว์หรือหมู่มนุษยชาติ

อธิ แปลว่า ยิง หรือใหญ่

ปติ แปลว่า “เจ้า” เมื่อแปลหักถือเอาความก็ได้ว่า ผู้เป็นเจ้าของ ย่อมเป็นผู้มีอำนาจเหนือ หรือเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้ที่มีอำนาจมาก ขอให้เทียบกับคำว่า อธิบดี แปลว่า “ผู้เป็นใหญ่หรือผู้ที่มีอำนาจมากในกรมกอง” หรือพระราชาธิบดีที่แปลว่า “ผู้เป็นใหญ่หรือเป็นผู้มีอำนาจมากกว่าพระราชาทั้งหลาย” เมื่อเทียบเคียงกัน ประชาธิปไตย (Democracy) น่าจะมีความหมายใกล้เคียงกับ โลกธิปไตยยะ คือถือ (เสียงของชาว) โลกเป็นใหญ่ มัชฌิมาประชาธิปไตย (Polity) น่าจะมี

ความหมายใกล้เคียงกับ ชัมมาธิปไตยะ ที่ถือความถูกต้องชอบธรรมเป็นใหญ่ และอัตตาธิปไตยะ คือถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ฉะนั้น คำว่า “ประชาธิปไตย” จึงแปลถ่ายถอดมาเป็นภาษาไทย ได้ว่า “ประชาชนเป็นใหญ่หรือประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจการปกครอง หรืออำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน” ทั้งนี้และทั้งนั้นควรจะเขียนตามภาษาที่ว่า “ประชาธิปไตย” เสียด้วยซ้ำไป

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2544: 203) ได้อธิบายคำว่า ประชาธิปไตย ในหนังสือ การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา ไว้ว่า “คำว่าประชาธิปไตยมาจากรากศัพท์ภาษากรีก คือ Demos แปลว่า ประชาชน หรือ มหาชน (People) และ Kratia แปลว่า การปกครอง หรือ อำนาจ หรือ ระบบอบาธารณะ (Rule) ดังนั้น โดยนัยทางภาษาประชาธิปไตยจึงหมายถึงการปกครองโดยประชาชน นอกจากนี้ยังได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า ในสังคมประชาธิปไตย ประชาชนส่วนใหญ่จะมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการตัดสินใจที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน หรืออีกนัยหนึ่ง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอยู่บนพื้นฐานของการยินยอมของประชาชนผู้ถูกปกครอง ดังนั้น การปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองที่อยู่ภายใต้อิทธิพลการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน”

ระบอบประชาธิปไตยนอกจากจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองว่าเกิดขึ้นได้อย่างไรแล้ว ยังเกี่ยวกับสาระสำคัญของเรื่องที่ตัดสินใจอีกด้วย โดยนัยนี้ระบอบประชาธิปไตยจึงมิได้เกี่ยวข้องกับเฉพาะกระบวนการตัดสินใจนโยบายสาธารณะ แต่เกี่ยวข้องกับผลที่เกิดจากการนำนโยบายไปปฏิบัติด้วยว่ามีผลกระทบต่อประชาชนอย่างไร เป็นไปตามความต้องการของประชาชนหรือไม่ ทั้งนี้เพราะเป้าหมายของการตัดสินใจทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง

ดังนั้น การปกครองระบอบประชาธิปไตยนิยามแล้วจึงหมายถึง การปกครองที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพพื้นฐานของประชาธิปไตยอันได้แก่ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม

จากการให้ความหมายเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเขียนและนักวิชาการต่างๆ นี้ในส่วนของความเห็นของผู้วิจัยเกี่ยวกับประเด็นของประชาธิปไตย พอสรุปได้ว่าประชาธิปไตยนั้นเป็นรูปแบบการปกครองอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ประชาธิปไตยในความหมายสองอย่าง คือ ในฐานะที่เป็นระบอบการปกครองรูปแบบหนึ่ง กับฐานะที่เป็นวิถีการดำรงชีวิตในสังคมแบบหนึ่ง เป็นการปกครองซึ่งมีหลักการ วิธีการ และวัตถุประสงค์ ในการปกครอง ที่ผูกพันอยู่กับประชาชนส่วนใหญ่อยู่เสมอ และจะต้องส่งเสริมคุณค่าพื้นฐานของปัจเจกชน นั่นคือ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม

1.1 หลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย หากจะกล่าวถึงหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ต้องมีความเข้าใจในแนวคิดพื้นฐานของหลักการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยว่ามีหลักการพื้นฐานสำคัญเจ็ดประการ (สมเกียรติ วันทะนะ 2546: 15) ดังนี้

- 1) อำนาจอธิปไตยของประชาชน
- 2) สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของปัจเจกบุคคล
- 3) ฉันทานุมัติ
- 4) การเป็นตัวแทน
- 5) การปกครองโดยเสียงข้างมาก
- 6) รัฐบาลที่เปิดเผยและตรวจสอบได้
- 7) สาธารณประโยชน์

หลักการของประชาธิปไตย จะมีอยู่สองอย่างคู่กัน คือ หลักการที่ว่า การตัดสินใจของหมู่คณะอยู่ภายใต้การควบคุมของปวงประชา และหลักการของสิทธิเสมอภาคในการดำเนินการควบคุม ดังนั้น การวัดว่าอะไรเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับว่าหลักการสองอย่างนี้ได้รับการเคารพยึดถือเพียงใดในการตัดสินใจของกลุ่มหรือสมาคมนั้น ๆ

นอกจากนี้แล้ว ยังได้มีกลุ่มบุคคลที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ หลักการของระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญ ได้แก่

1. ระบบที่มีการเลือกตั้งเป็นปกติธรรมดา โดยมีการเลือกตั้งตามวาระที่ประชาชนมีอิสระในการเลือกใครเป็นผู้แทนของตน
2. พลเมืองมีโอกาที่จะก่อตั้งพรรคการเมืองใหม่ขึ้นมาแข่งขันกับพรรคเก่า ๆ
3. ผู้ใหญ่ที่บรรลุนิติภาวะเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง
4. การตัดสินใจต้องทำโดยเสียงข้างมาก แต่ต้องคุ้มครองสิทธิของฝ่ายเสียงข้างน้อย
5. มีระบบการศาลที่เป็นอิสระ
6. รัฐธรรมนูญรับประกัน และคุ้มครองเสรีภาพเบื้องต้นของพลเมือง
7. พลเมืองมีโอกาที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในด้านใดโดยผ่านกระบวนการตามที่ได้ตกลงกันไว้
8. เสรีภาพในการพูดและการพิมพ์
9. เสรีภาพในทางศาสนา
10. การปกครองตามหลักกฎหมาย

(1) หลักการประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตมีอยู่แปดประการ คือ

ก. ยึดหลักประสบการณ์ที่สมเหตุสมผล (Rational Empiricism)

- ข. เน้นความสำคัญของปัจเจกชน (*Emphasis on the Individual*)
- ค. ยึดถือทฤษฎีที่ว่ารัฐเป็นเครื่องมือของประชาชน (*Instrumental Theory of The State*)
- ง. หลักแห่งความสมัครใจ (*Principle of Voluntarism*)
- จ. แนวความคิดว่ามีกฎหมายอยู่เบื้องหลังกฎหมาย (*The Law Behind The Law*)
- ฉ. เน้นความสำคัญของวิธีการ (*Emphasis on Means*)
- ช. การอภิปรายและการหาข้อตกลงเป็นวิธีการที่สังคมประชาธิปไตยใช้ตัดสินใจพิพาท
- ซ. มนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคกันเป็นพื้นฐาน (*Basic Equality of All Human Beings*)

(2) ปัจจัยหลักการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ดังนี้

ก. มีจิตใจต้องการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ มีความต้องการให้มีการปกครองในระบอบนี้มากกว่าการปกครองในระบอบอื่น รวมทั้งจะต้องเห็นด้วยกับการปกครองแบบนี้ ในหลักการที่ว่า เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

ข. มีความเชื่อมั่น ในคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล มีความเชื่อมั่นในความสามารถของผู้อื่น และความเสมอภาคของมนุษย์ รวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ทั้งในการพูด การเขียน การแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกอื่นๆ แม้ว่าสิ่งนั้นจะขัดแย้งกับความคิดเห็นของตนก็ตาม คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย จะต้องมีความอดกลั้นต่อความหลากหลายในพฤติกรรมของผู้อื่น トラบใดที่บุคคลนั้นยังไม่ละเมิดศีลธรรมและเสรีภาพของผู้ใด

ค. เคารพในกติกาของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ ใช้วิธีแก้ไขปัญหาคด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ขณะเดียวกันก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายเสียงข้างน้อยเพื่อประกันว่าการแก้ปัญหานั้นเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ และให้เป็นไปตามหลักที่ว่าแต่ละคนมีสิทธิมีเสียงเท่ากัน ส่วนพวกไม่เห็นด้วยกับเสียงข้างมาก จะถือว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามและขจัดออกจากสังคมไม่ได้ นอกจากนั้น ยังรวมถึงการปฏิบัติต่อกันอย่างยุติธรรมตามกฎหมาย

ง. สนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง โดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง สนทนากับปัญหาทางการเมืองกับผู้อื่น และพยายามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือในการกำหนดนโยบายของทางราชการ

จ. มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นต้นว่า ปฏิบัติตามกฎหมายและบำเพ็ญประโยชน์ของสังคม ยิ่งกว่านั้นต้องมีความเชื่อว่าการมีส่วนร่วมของตนจะมีผลบังคับเกิดขึ้นจากการกระทำดังกล่าว

ฉ. มองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่ หรือสถาบันของทางราชการ สิ่งนี้นับว่ามีความจำเป็นต่อความสำเร็จของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไม่น้อยเพราะการเมืองเป็นเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกัน แม้จะมีความขัดแย้งอยู่ก็ตาม ความสำเร็จของการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่างๆ ส่วนหนึ่งต้องอาศัยการมีความไว้วางใจกัน

ช. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ เพราะถ้าปล่อยให้ข้าราชการทำอะไรก็ได้ โดยไม่มีการคัดค้าน ควบคุม และตรวจสอบแล้ว อาจทำให้ใช้อำนาจไปในทางมิชอบได้ง่าย

ประชาธิปไตย นับเป็นรูปแบบการปกครองอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่า เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ เป็นการปกครองซึ่งมี หลักการ วิธีการ และ วัตถุประสงค์ ในการปกครอง ที่ผูกพันอยู่กับประชาชนส่วนใหญ่อยู่เสมอ กล่าวคือ

ประการแรก ประชาธิปไตย เป็นระบบการเมือง ซึ่งมีหลักการว่า เป็นการปกครองของประชาชน นั่นก็คือ อำนาจอธิปไตย หรืออำนาจอิสระในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน การใช้อำนาจนั้นจะต้องได้รับการยินยอมหรือกระทำในนามประชาชน ประชาชนใช้อำนาจออกกฎหมายโดยผ่านรัฐสภา ประชาชนใช้อำนาจบริหารโดยการผ่านรัฐบาล ประชาชนใช้อำนาจ ตุลาการโดยผ่านศาล เช่น มกนิยมนระบุนไว้รัฐธรรมนูญว่า อำนาจอิสระในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน หรือมาจากประชาชน เป็นต้น

ทั้งนี้ เพราะประชาธิปไตย มีอุดมการณ์ที่ยึดมั่นในความสำคัญของความเสมอภาค และเสรีภาพของบุคคลนั่นเอง ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

การปกครองดังกล่าว ยึดมั่นในความสำคัญของบุคคลเหนือสิ่งอื่นใด คือ ยึดถือรัฐ สถาบัน องค์กร หรือกลุ่มต่างๆ เหล่านี้จะมีคุณค่า ก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นๆ มีประโยชน์ต่อบุคคล จึงเน้น ในเรื่องสิทธิส่วนบุคคล ซึ่งจะต้องได้รับความคุ้มครองจากสิ่งเหล่านั้น รัฐจึงมีหน้าที่ ส่งเสริมการอยู่ดี กินดีของบุคคล ส่งเสริมให้แต่ละบุคคลใช้ความสามารถของตนได้อย่างเต็มที่ รวมทั้งต้องเคารพและปกป้องสิทธิส่วนบุคคล เป็นต้น

การปกครองแบบนี้ ถือว่า คนเราจะต้องมีความเสมอภาคกัน ทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง คือ ถือว่าในทางสังคมนั้น คนเราย่อมเกิดมาเท่าเทียมกัน และจะต้อง

กระจายความมั่งคั่งไปสู่ส่วนต่างๆ ของสังคมอย่างเสมอหน้ากันด้วย สำหรับทางการเมืองก็ถือว่าคนเราย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายในการดำรงชีวิต การใช้เสรีภาพ การแสวงหาความสุข และการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การปกครองแบบนั้น ยึดมั่นในเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นที่ตั้ง คือ ถือว่าทุกคนควรมีเสรีภาพในการเลือกเป้าหมายและวิธีการในการดำรงชีวิตของตนเอง สิ่งนี้จะช่วยให้มนุษย์ใช้ความสามารถของตนได้อย่างเต็มที่ เพราะการมีเสรีภาพในการค้นหาความจริงและการแสดงออกย่อมก่อให้เกิดความริเริ่ม สร้างสรรค์ หรือความเจริญด้านต่างๆ รวมทั้งเกิดความรับผิดชอบขึ้นมา

ประการที่สอง ประชาธิปไตย เป็นระบบการเมืองซึ่งจะต้องมีวิธีการหรือข้อกำหนดให้เกิดการปกครองโดยประชาชนขึ้นมาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการใช้อำนาจอธิปไตย เช่น การมีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง การมีพรรคฝ่ายค้าน เป็นต้น

ประการที่สาม ประชาธิปไตย เป็นระบบการเมืองที่จะต้องมีวัตถุประสงค์ในการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมเสมอ (ทินพันธ์ นาคะตะ 2543: 2-3)

ลักษณะที่สามารถที่จะจัดว่าเป็นลักษณะของประชาธิปไตย ได้มีผู้ที่เสนอไว้ว่าจะต้องประกอบไปด้วย

1. การควบคุมการตัดสินใจของรัฐบาลทางด้านนโยบายนั้น รัฐธรรมนูญต้องกำหนดให้อยู่ในมือของเจ้าหน้าที่ที่ผ่านการเลือกตั้งมา
2. เจ้าหน้าที่ที่มาจาก การเลือกตั้งจะได้รับเลือกตั้งมาจากการเลือกตั้งบ่อยๆ และสะอาด มีการบีบบังคับกันน้อยที่สุด
3. ในทางปฏิบัติผู้บรรลุนิติภาวะเกือบทั้งหมดจะมีสิทธิไปออกเสียงในการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่
4. ในทางปฏิบัติผู้บรรลุนิติภาวะทุกคนมีสิทธิที่จะรับสมัครรับเลือกตั้งสู่ตำแหน่งในรัฐบาลที่ต้องมาจากการเลือกตั้ง
5. พลเมืองมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นของตนโดยไม่มีภัยจากการถูกลงโทษเพราะเหตุแห่งการเมือง
6. พลเมืองมีสิทธิที่จะแสวงหาแหล่งข่าวต่างๆ ยิ่งกว่านั้น แหล่งข่าวหลากหลายนั้นจะต้องมีอยู่ และได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมาย
7. พลเมืองมีสิทธิที่จะจัดตั้งสมาคมหรือองค์กรอิสระต่างๆ รวมทั้งพรรคการเมืองอิสระและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ
8. เจ้าหน้าที่ที่ได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชนจะต้องสามารถที่จะใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญได้ โดยไม่ต้องถูกเจ้าหน้าที่ที่มีได้มาจากการเลือกตั้งขัดขวาง ประชาธิปไตยอยู่ใน

ฐานะอันตรายถ้าถูกนายทหารหรือข้าราชการประจำที่มีรากยึดแน่นหรือผู้จัดการรัฐวิสาหกิจ มีขีดความสามารถที่จะปฏิบัติการต่างๆ ได้โดยอิสระ

9. รัฐบาลจะต้องปกครองตนเองได้จริง สามารถกระทำการต่างๆ ได้โดยอิสระจากข้อจำกัดที่ฝ่ายการเมืองอื่นมาครอบงำ กล่าวคือ ไม่ถูกอิทธิพลภายนอกต่างๆ รวมทั้งองค์กรนอกประเทศมาบีบบังคับได้

นอกจากนี้แล้ว ประชาธิปไตยที่มีการนำมาใช้อ้างว่าเป็นระบบการปกครองที่เหมาะสมกับสังคมมนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งถือหลักการว่าเป็นการปกครองเพื่อประชาชนส่วนมากในสังคม และในการที่จะนำมาปฏิบัตินั้น ส่วนประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือนักการเมือง ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทเป็นอย่างมากในการที่จะทำให้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้น จึงมีผู้ที่เสนอหลักการสำหรับนักการเมืองเรียกว่า หลักประชาธิปไตยสิบสองประการ ซึ่งเป็นหลักการที่นักการเมืองต้องเข้าใจและยึดถือ สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular Sovereignty) ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ ระบบที่ประชาชนมีอำนาจอธิปไตย และมอบหมายให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งทำหน้าที่แทนตน การเลือกตั้งจึงเป็นการแสดงออกถึงสิทธิและอำนาจของประชาชน จนมีคำกล่าวว่า เสียงของประชาชนคือเสียงจากสวรรค์ (Vox Populi, Vox Dei)

2. สิทธิเสรีภาพ (Rights and Freedom) เป็นหัวใจสำคัญของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย สิทธิดังกล่าวต้องกำหนดในรัฐธรรมนูญและการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ของรัฐได้แก่ ผู้ดำรงตำแหน่งบริหารและข้าราชการประจำที่มีอำนาจตามกฎหมาย จะต้องยึดถือด้วยทกกฎหมายอย่างเคร่งครัด ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะถ้ามีการกระทำดังกล่าวก็เท่ากับละเมิดเจ้าของอำนาจอธิปไตย

3. ความเสมอภาค (Equality) ความเสมอภาคภายใต้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยถือว่าทุกคนเสมอภาคเท่ากันหมด หนึ่งคนมีสิทธิลงคะแนนเสียงได้หนึ่งเสียง (One Man One Vote) ความเสมอภาคดังกล่าวนี้หมายถึงความเสมอภาคทางการเมือง และความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย (Equality before The Law) การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลอันใดก็ตามถือว่าขัดต่อหลักการประชาธิปไตย

4. หลักนิติธรรม (The Rule of Law) ได้แก่ การใช้กฎหมายในการบริหารประเทศ โดยกฎหมายดังกล่าวนั้นต้องผ่านกระบวนการร่างกฎหมายอย่างถูกต้อง และหลักของกฎหมายนั้นต้องเป็นกฎหมายที่ค้ำนึ่งถึงสิทธิเสรีภาพและอำนาจอธิปไตยของประชาชน โดย

กระบวนการยุติธรรม (Due Process of Law) จะต้องเป็นไปตามครรลอง หลักนิติธรรม (The Rule of Law) จึงต่างจาก The Rule by Law ซึ่งหมายถึงการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการบริหารประเทศโดยไม่คำนึงถึงหลักประชาธิปไตย และบ่อยครั้งก็กลายเป็นการบริหารงานโดยตัวบุคคล (The Rule by Men) มากกว่าหลักการ

5. ค่านิยมและจิตวิญญาณความเป็นประชาธิปไตย (The Democratic Ethos) ซึ่งหมายถึง ค่านิยมที่ได้รับการอบรมตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษา และทางสังคม ให้มีความเชื่อและศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย มองคนอื่นด้วยสายตาที่เสมอภาค ทั้งหมดนี้ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณของประชาธิปไตย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาและธำรงไว้ซึ่งระบบประชาธิปไตย

6. ความอดทนอดกลั้น (Tolerance) ความใจกว้าง (Open - Mindedness) และความมีน้ำใจนักกีฬา (Sporting Spirit) ทั้งหมดนี้เป็นหัวใจสำคัญของสังคมประชาธิปไตย เพราะในสังคมประชาธิปไตยนั้นจะต้องยอมรับความแตกต่างทั้งในเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี จุดยืนและความคิดเห็นทางการเมืองของคนในสังคม การรู้แพ้รู้ชนะ เปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักปราชญ์ราชบัณฑิตและผู้มีประสบการณ์ เพื่อนำมาประมวลใช้ให้เป็นประโยชน์ในการทำงาน ที่สำคัญอะไรที่ตนไม่ชอบและไม่พอใจแต่ตราบเท่าที่ไม่กระทบต่อสิทธิของตนก็ต้องยอมให้สิ่งนั้นปรากฏอยู่ เพราะสิทธิส่วนบุคคลภายใต้ระบบที่มีความเสมอภาค

7. ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ กรรมวิธี (Means) เพื่อเป้าหมายทางการเมือง แต่ขณะเดียวกันระบบประชาธิปไตยก็เป็นเป้าหมายอันสูงส่ง (Noble End) ในตัวของมันเอง การมองว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นเฉพาะกรรมวิธี หรือ Means จึงไม่ถูกต้อง ถึงแม้ว่า End คือผลประโยชน์จะตกต่อสังคมก็ตาม เพราะถ้าทำลายกระบวนการของความถูกต้องแม้จะส่งผลในทางบวกต่อสังคม แต่ถ้ามีผลกระทบในทางลบต่อระบบก็จะเป็นการทำลายเป้าหมายอันสูงส่งของระบบประชาธิปไตย อันเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง ประชาธิปไตยจึงเป็นทั้งกรรมวิธี (Means) และเป้าหมาย (End) ในตัวของมันเอง ทั้งสองส่วนนี้ต้องไปด้วยกัน

8. ผู้ดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูง ทั้งในทางนิติบัญญัติ บริหาร และศาลรัฐธรรมนูญ จะต้องตระหนักว่าตนเป็นผู้ซึ่งได้รับอาณัติจากประชาชน ดังนั้น ผลประโยชน์สูงสุดจะต้องเป็นผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ การกระทำอันใดขัดต่อผลประโยชน์ของประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย การนั้นย่อมไม่ถูกต้อง นอกจากนั้นยังต้องมีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ตนทำอยู่นั้นเป็นการประกอบภารกิจศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Mission) หรือหน้าที่อันสูงส่ง (Noblesse Oblige) เพื่อประชาชน เพื่อชาติ และแผ่นดิน

9. ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูงในทางนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ จำเป็นอย่างยิ่งต้องยึดถือหลักจริยธรรมทางการเมือง รวมตลอดทั้งมารยาททางการเมือง โดยจะต้องกระทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์สุจริต คำนึงถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดต่อประชาชน ชาติ และบ้านเมือง เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เพราะงานการเมืองเป็นงานอาสาสมัครที่ได้รับมอบหมายจากประชาชน

10. ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การกระทำอันใดก็ตาม ต้องคำนึงถึงหลักการใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้ คือ ความถูกต้องตามกฎหมาย (Legality) ความชอบธรรมทางการเมือง (Legitimacy) ความถูกต้องเหมาะสม (Decency) ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ทั้งหลาย ทั้งปวงดังกล่าวจะทำให้ในงานที่รับผิดชอบอยู่นั้นประสบความสำเร็จ การมุ่งเน้นไปที่ตัวบทกฎหมาย ตามลายลักษณ์อักษรแต่เพียงอย่างเดียวเป็นสิ่งที่ไม่เพียงพอ การกระทำอันใดที่ไม่เหมาะสมแม้จะถูกต้องตามกฎหมายก็จะขาดความชอบธรรมทางการเมือง อันจะส่งผลถึงความน่าเชื่อถือของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในที่สุด

11. การบริหารบ้านเมืองจะต้องอิงหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งได้แก่ ความชอบธรรมทางการเมือง (Legitimacy) ความโปร่งใส (Transparency) การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation) ความรับผิดชอบเปิดให้ไต่เบียด (Accountability) และความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and Effectiveness) ซึ่งหมายถึงการกระทำนั้นต้องส่งผลในทางบวกทั้งในแง่ผลได้ (Output) และผลลัพธ์ (Outcome)

12. ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารระดับสูง ซึ่งสามารถนำประเทศชาติ และสังคมไปสู่ความเจริญ หรือไปสู่ความเสียหายในด้านต่างๆ ทั้งในแง่การเมือง สังคม เศรษฐกิจ อุดมการณ์ ศรัทธา และความเชื่อมั่นในระบบ ฯลฯ ต้องเป็นบุคคลที่เปี่ยมไปด้วยคุณสมบัติอันได้แก่ การมีอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) การมีจริยธรรมทางการเมือง (Political Ethics) การมีความรู้ทางการเมือง (Political Knowledge) การมีประสาทสัมผัสทางการเมือง (Political Sense) และการเข้าใจอารมณ์ทางการเมือง (Political Mood) ของประชาชนอย่างถูกต้อง นอกจากนั้นยังต้องบริหารประเทศโดยคำนึงถึงหลักนิติธรรม เพื่อธำรงไว้ซึ่งความชอบธรรมที่จะดำรงตำแหน่งบริหารและการใช้อำนาจอรัฐ (Moral Authority)

นอกจากนี้แล้ว ยังมีผู้เสนอหลักการการปกครองของระบอบประชาธิปไตย จะต้องประกอบด้วย

1. ปัจเจกนิยัม ซึ่งยึดหลักว่าหน้าที่หลักของรัฐบาลคือการทำให้เอกชนแต่ละคนได้บรรลุศักยภาพแห่งการพัฒนาที่สูงสุด

2. เสรีภาพ ซึ่งอนุญาตให้บุคคลมีปริมาณเสรีภาพมากที่สุดที่ไม่ขัดต่อความ มีระเบียบเรียบร้อยของสังคม

3. ความเสมอภาค ซึ่งถือว่าทุกคนถูกพระเจ้าสร้างขึ้นมาให้เท่าเทียมกัน และมีสิทธิและโอกาสต่างๆ เสมอกัน

4. ภราดรภาพ ซึ่งอธิบายว่าเอกชนจะไม่ใช้เสรีภาพไปในทางที่ผิด แต่จะ ร่วมมือกันเพื่อสร้างสังคมที่ดีพร้อม

(3) ระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักการสำคัญห้าประการ (กระมล ทองธรรมชาติ อ้างใน สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ 2544: 220-231) คือ

ก. หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน (*Popular Sovereignty*)

ข. หลักเสรีภาพ (*Liberty*) ซึ่งจะประกอบไปด้วย

ก) เสรีภาพทางการเมือง

ข) เสรีภาพในทรัพย์สิน

ค) เสรีภาพในการนับถือศาสนา

ง) เสรีภาพในการเลือกที่อยู่อาศัย

จ) เสรีภาพในการประกอบอาชีพ

ค. หลักความเสมอภาค (*Equality*)

ง. หลักกฎหมาย (*Rule of Law*)

จ. หลักเสียงข้างมาก (*Majority Rule*)

จากปรัชญาของระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองที่สะท้อนถึง ความศิวไลซ์ของสังคมมนุษย์อันเป็นที่ยอมรับ โดยทั่วไปว่า ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการ ปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน หมายถึง ประชาชนทั้งหมดเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยประชาชน หมายถึง ประชาชนเป็นผู้เลือกผู้แทนเข้ามาทำหน้าที่ในการปกครอง

และการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อประชาชน หมายถึงตัวแทนที่ประชาชนเลือกตั้งเข้ามาทำหน้าที่ในการปกครองจะต้องใช้อำนาจในการปกครอง เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน จะใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของตนเอง และพรรคพวกมิได้ ถ้า เมื่อใดปรากฏว่าผู้แทนที่เข้ามาทำหน้าที่ในการปกครองมิได้ใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุข ให้แก่ประชาชน ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถถอดถอนผู้ปกครองได้ทุกโอกาส

จากการศึกษา และรวบรวมหลักการประชาธิปไตยจากนักวิชาการต่างๆ ที่ได้ให้แนวคิดไว้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยนอกจากจะประกอบด้วยเอกลักษณ์ที่สำคัญดังกล่าวแล้ว ในฐานะที่ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบบการเมือง ระบอบประชาธิปไตยจึงประกอบด้วยหลักการสำคัญสี่ประการ คือ หลักอธิปไตยของปวงชน หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค และหลักภราดรภาพ

ก. *หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) อำนาจ (Power)* หมายถึง ความสามารถในการทำให้บุคคลกระทำ หรือไม่กระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าผู้นั้นจะยอมรับโดยสมัครใจหรือไม่ก็ตาม หรืออำนาจ คือ ความสามารถในการที่จะก่อให้เกิดผลขึ้นตามที่ตนต้องการ ความสามารถนั้นอาจแสดงออกให้เห็นภายนอก หรือมีแฝงไว้ภายในก็ได้ แต่สามารถกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งสำเร็จลงไปได้ (Get Thing Done) (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด 2545: 14)

ระบอบประชาธิปไตย ยึดถือหลักแห่งอำนาจอธิปไตยของปวงชนเป็นเสมือนหัวใจของระบอบการเมือง กล่าวคือ ประชาชนเท่านั้นที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง ประชาชนแสดงออกซึ่งความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยการใช้สิทธิในการกำหนดตัวผู้ปกครอง โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง (Election Process) กระบวนการเลือกตั้งจึงเป็นกลไกสำคัญในการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พิจารณา เลือกสรรคู่แข่งชั้นทางการเมืองให้เข้ามารับผิดชอบหน้าที่ในการปกครองรัฐ การแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย สามารถกระทำได้ทั้งการเลือกตั้งผู้แทนให้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และการถอดถอนออกจากตำแหน่งทางการเมือง

อำนาจในการเลือกสรร และการถอดถอนผู้แทนในระบบการเมืองของประชาชน เป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นหลักประกันว่าประชาชนจะได้ผู้นำทางการเมืองที่ดีเสมอ ผู้นำทางการเมืองที่ดีคือ ผู้นำที่มีความสามารถ และมีคุณธรรม ผู้นำทางการเมืองที่มีความสามารถ และมีคุณธรรมจะแก้ไขปัญหาของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดี และมีคุณค่าให้แก่ประชาชน ในทางตรงกันข้าม ถ้าปรากฏว่าผู้นำทางการเมืองมิได้มีความสามารถ และไม่มีคุณธรรม ผู้นำทางการเมือง ไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนได้ และ ไม่สามารถสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชน ประชาชนสามารถใช้อำนาจถอดถอน และจัดให้มีการเลือกตั้งผู้นำคนใหม่มาทดแทนได้

อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน หมายความว่า ประชาชนมีอำนาจในการปกครองตนเองในการริเริ่ม และตัดสินใจกำหนดความเป็นไปของสังคม ซึ่งการตัดสินใจของประชาชนถือว่าเป็นที่สิ้นสุดเด็ดขาด ในสังคมเล็กๆ อย่างสมัยโบราณ ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองได้โดยตรง แต่ถ้าเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นเหมือนในปัจจุบันนั้นก็

ออกมาในรูปแบบของการปกครองโดยทางอ้อม กล่าวคือ จะใช้ระบบการเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปใช้อำนาจ แทนประชาชนทั้งหมด อำนาจที่ตัวแทนได้รับนั้นก็ คือ อำนาจที่ประชาชนมอบหมายให้ไปดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อผลประโยชน์โดยรวมของสังคม ดังนั้น ถ้าตัวแทนละเมิดอำนาจที่ประชาชนมอบหมายให้แล้ว ประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะเรียกอำนาจนั้นคืน ในรูปของการถอดถอนผู้แทนนั้นๆ ได้แสดงให้เห็นว่าอำนาจที่แท้จริงเป็นของประชาชน และอยู่ที่ประชาชนเท่านั้น การมอบหมายให้ผู้แทนไปดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นการมอบให้ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น และผู้แทนที่ได้รับมอบอำนาจนี้ต้องรับผิดชอบ ต่อประชาชนตลอดเวลาของการมอบอำนาจ

ด้วยมาตรการดังกล่าวจะเปิด โอกาสให้ประชาชนเลือกสรรผู้นำที่ดีให้ได้เสมอ แม้จะเกิดความผิดพลาดในการเลือกตั้งในบางครั้งทำให้ได้ผู้นำที่ไม่ดี ประชาชนก็มีอำนาจในการที่จะถอดถอนออกจากตำแหน่ง และ เลือกตั้งผู้นำคนใหม่มาแทนที่ได้ตลอดเวลา ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าหลักการแห่งอำนาจอธิปไตยของปวงชนเป็นประกันสำหรับประชาชนที่จะได้ผู้นำที่ดี และผู้นำที่ดีย่อมมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์ชีวิตที่ดี และมีความสุขให้แก่ประชาชน

การเลือกตั้งเป็นกลไกที่สำคัญในการเลือกสรรผู้นำ หรือผู้ปกครองที่มีความสามารถและมีคุณธรรม ดังนั้น ผู้ที่ประสงค์จะเสนอตัวเข้าแข่งขันเลือกตั้งผู้นำทางการเมือง จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหา และความต้องการของประชาชน จะต้องมีความสามารถในการเสนอทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม จะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตกับคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชนในการเสนอตัวเข้าแข่งขัน อีกทั้งจะต้องทำให้ประชาชนเห็นว่านอกจากเป็นผู้ที่มีความสามารถแล้ว ยังเป็นผู้ที่มีคุณธรรมเหมาะสมที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมอีกด้วยกระบวนการนี้เปิด โอกาสให้ประชาชนได้พิจารณาเปรียบเทียบคู่แข่ง เพื่อให้มั่นใจว่าจะเลือกได้บุคคลที่เหมาะสมที่สุด

โดยสรุปแล้ว ประชาชนยินยอมมอบอำนาจบางส่วนให้แก่ผู้แทน เพื่อต้องการที่จะให้ดำเนินการปกครองตามความต้องการของประชาชน และหากผู้ปกครองไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้แล้ว ประชาชนย่อมมีอำนาจที่จะถอดถอนผู้ปกครองนั้นๆ ได้สามารถที่จะสรุปอำนาจอธิปไตยออกได้ (พิทักษ์ไท เทพนอก 2530: 95) ดังนี้

1. อำนาจอธิปไตยต้องแสดงออกเพื่อส่วนรวมเท่านั้น
2. ผู้แทนราษฎรที่แท้จริง ถือเป็นเพียงเจ้าหน้าที่ชั่วคราวเท่านั้น
3. กลุ่มผลประโยชน์ หรือสถาบันต่างๆ ย่อมที่จะเป็นตัวแทนของกลุ่มตน

เป็นหลัก จึงไม่อาจหวังพึ่งกลุ่มผลประโยชน์ หรือสถาบันดังกล่าวได้

ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างระบอบประชาธิปไตย และระบอบเผด็จการ ประชาชนไม่มีโอกาสจะมั่นใจได้ว่าผู้ที่ใช้อำนาจเผด็จการนั้นจะมีความรู้ ความสามารถ และมี

คุณธรรมที่จะทำการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนมากน้อยแค่ไหน เพราะเผด็จการไม่มีพันธสัญญาผูกมัดกับประชาชนแต่อย่างใด และประชาชนไม่มีโอกาสที่จะควบคุม กำกับ และตรวจสอบเผด็จการ ถ้าเผด็จการกระทำให้เกิดอันตรายต่อประชาชน ประชาชนก็ไม่มีอำนาจที่จะถอดถอนเผด็จการได้ หนทางเดียวที่จะโค่นล้มเผด็จการคือการต่อสู้คัดค้านอย่างถึงที่สุด และอาจจำเป็นต้องต่อสู้ด้วยความรุนแรงซึ่งจะต้องสังเวยด้วยเลือด และชีวิตประชาชนจำนวนมาก ระบอบเผด็จการจึงเป็นระบอบที่ไม่พึงปรารถนาที่สุดระบอบหนึ่ง

สังคมใดก็ตามถ้าได้ผู้นำที่ดี เป็นผู้นำที่มีทั้งความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรม ปัญหาของประชาชนแม้จะรุนแรงเพียงใดก็มีโอกาสที่จะแก้ไขได้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการศึกษา ปัญหาความยากจน ปัญหาความเจ็บป่วย และปัญหาการคัดค้านการพัฒนาทั้งหลาย ปัญหาเหล่านี้จะลดน้อยลงหากได้ผู้นำที่ดีเข้ามาทำการปกครอง นอกจากปัญหาที่ร้ายแรงจะได้รับการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลแล้ว ผู้นำที่ดีจะส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้นไป ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นระบบการเมืองที่ส่งเสริมให้ประชาชนปลอดพ้นจากความยากจนอดอยาก และส่งเสริมให้ประชาชนมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี และมีความสุขอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้หลักแห่งอำนาจอธิปไตยของปวงชนจึงเป็นเสมือนหนึ่งหัวใจของระบอบประชาธิปไตย และการแสดงออกซึ่งความเป็นเจ้าของอธิปไตยของปวงชนก็คือ การแสดงออกซึ่งอำนาจในการกำหนดตัวผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองมิได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชน แสดงว่าผู้ปกครองมิได้รับฉันทานุมัติ หรือความยินยอมจากประชาชน และประชาชนมิได้มีอำนาจในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบผู้ปกครอง การดำรงอยู่ และการสิ้นสุดอำนาจของผู้ปกครอง มิได้ขึ้นอยู่กับอำนาจของประชาชน ปราบฏุกการณ์เช่นนี้ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง

หลักการแห่งอำนาจอธิปไตยของปวงชน สะท้อนตรรกะที่เรียบง่ายแห่งวิถีชีวิตของมนุษย์ กล่าวคือ เมื่อประชาชนต้องการเลือกชีวิตที่ดี และมีความสุข ประชาชนก็จะได้อำนาจอธิปไตยเลือกผู้นำทางการเมืองที่ทำให้ประชาชนเชื่อได้ว่าเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรมเพียงพอที่จะสนองตอบเป้าหมายของประชาชนให้บรรลุผล

ข. *หลักเสรีภาพ (Liberty)* การศึกษานิยามความหมายของเสรีภาพนับได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานก่อนการศึกษาให้เห็นถึงเนื้อหาในด้านอื่นๆ ตามลำดับ เสรีภาพตามความหมายพจนานุกรม จากการพิจารณาความหมายของเสรีภาพในลักษณะต่างๆ ทำให้ทราบว่าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่เอื้ออำนวยต่อแนวความคิดเรื่องเสรีภาพอย่างที่สุด

และเพื่อการอธิบายในเรื่องของเสรีภาพได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขอยกเอาความหมายของเสรีภาพตามความหมายในพจนานุกรมมาอธิบาย นั่นคือ

ก) ในพจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวถึงความหมายเอาไว้ว่า เสรีภาพ หมายถึง อิสรภาพ ความเป็นตัวของตัวเอง นอกจากนี้ ยังได้อธิบายความหมายออกเป็นข้อๆ ได้แก่

(ก) สภาพที่บุคคลมีสิทธิที่จะกระทำการใดๆ ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เช่น เสรีภาพในการพูด การเขียน เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพตามนัยนี้เป็นเสรีภาพทางการเมือง ซึ่งบางทีก็เรียกว่า เสรีธรรม (Liberty)

(ข) สภาพที่หลุดพ้นจากอุปสรรคขัดขวางมิให้บุคคลพัฒนาตนเองไปสู่ภาวะสมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ เช่น พระพุทธศาสนาถือว่าเมื่อจิตหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาที่เข้าสู่ภาวะนิพพาน เสรีภาพตามนัยนี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า วิมุตติ หรือการหลุดพ้น (Liberation)

ข) ในพจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ได้อธิบายว่า “Freedom” เป็นคำที่ใช้ในความหมายว่าอิสรภาพ เสรีภาพ ความเป็นไท ความไม่มีกฏเกณฑ์ ความเป็นตัวของตัวเอง ความเปิดเผย ความเป็นกันเอง ความไม่มีพิธีรีตอง

นอกจากนี้แล้วยังมีท่านผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับเสรีภาพไว้อย่างน่าสนใจและควรที่จะนำมาเสนอไว้ในงานวิจัยนี้

มหาตมะ คานธี ให้ทรรศนะความหมายเกี่ยวกับเสรีภาพตามนัยแห่งโมกษะว่า “หมายถึง การได้เข้าไปอยู่กับพระเป็นเจ้า และได้ให้ความสำคัญแก่มนุษย์ในฐานะเป็นผู้กระทำว่า ธรรมชาติของมนุษย์ที่สำคัญนั้นอยู่ที่ภาวะจิตใจ ทิพยธาตุเป็นสิ่งที่มิอยู่ในมนุษย์ทุกคน ซึ่งมีสื่อแสดงออกหลายทาง เช่น การมีเหตุผล การมีความคิด มีเจตจำนงเสรี สิ่งเหล่านี้คือข้อยืนยันได้ว่า มนุษย์ทิพยธาตุ ดังนั้น มนุษย์จึงมีการเลือกสรรการกระทำ ซึ่งผลของการกระทำต่างๆ ก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์ แต่ผลของการกระทำนั้นๆ พระเป็นเจ้าเป็นผู้มอบให้แก่มนุษย์” (มหาตมะ คานธี อ้างใน สุธรรม ชุตติย์สกุล 2545: 66)

เดียน คำดี (2530: 71-72) ได้กล่าวถึงประเด็นความหมายเสรีภาพว่า “มนุษย์คือตัวแทนเสรีภาพเพราะสามารถกระทำการใดๆ ที่ตนเลือกสรรแล้วได้ และอยู่ในฐานะเลือกที่จะทำชั่ว หรือทำดีได้ด้วยมนุษย์ไม่ได้ถูกดั่งลง หรือถูกกดขี่ด้วยปัจเจกบุคคล หรือสังคมใดๆ หรือสัมพันธภาพใดๆ แม้กับพระเจ้า แต่ก็ไม่ได้หมายถึงความปราศจากความรับผิดชอบ เพราะสามารถเข้าใจเสรีภาพได้ในภาวะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการกระทำการ หรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นย่อมมีผลที่เกิดขึ้นตามมาเป็นพันธะแห่งการกระทำที่ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นแง่ลบ หรือแง่บวก”

ปรีชา ช้างขวัญยืน (2540: 21) ได้กล่าวกับหลักเสรีภาพในพระพุทธศาสนาไว้ว่า “เป็นมุมมองอีกประการหนึ่งซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีปัจเจกนิยม (Individualism) เพราะทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญแก่ส่วนย่อยมากกว่าส่วนรวม จึงมุ่งที่จะพิทักษ์รักษาส่วนย่อยไว้ไม่ให้กระทบกระเทือน รัฐจะเข้าไปก้าวก่ายกับเรื่องของเอกชนให้น้อยที่สุดนั่น คือ เอกชนมีอิสระที่จะทำอะไรได้มากที่สุด แต่การที่รัฐเข้าไปจัดการอะไรได้น้อยกลับทำให้ปัจเจกชนมีเสรีภาพที่จะเอาไรด์เอาเปรียบกันได้มาก และเสรีภาพที่รัฐให้แก่ปัจเจกชนอย่างเท่าเทียมกันทุกคน ก็กลายเป็นการไม่เท่าเทียมกันอย่างยิ่ง เพราะบางคนมีโอกาใช้เสรีภาพได้เต็มที่เนื่องจากมีเงินมีอำนาจ ส่วนคนที่ขาดสิ่งเหล่านี้จะมีเสรีภาพแต่ก็เพียงในนามเท่านั้น ตลอดชีวิตเขาอาจไม่ได้ใช้เสรีภาพจริงๆ เลยก็ได้ ดังที่คนจนในประเทศทุนนิยมประสบปัญหาคุณภาพชีวิตและไร้ที่อยู่อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ควรที่จะได้ แต่ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นถึงปัญหาในข้อนี้คั่น คือ การที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นจะได้รับการสั่งสอนในเรื่องของวัฏนิยมทั้งหลาย พระสงฆ์จะมีสิทธิแต่ก็เพียงสิ่งที่ดำรงชีพเท่านั้น จะไม่มีการสะสมสมบัติและไม่ยึดติด เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาในการแสวงหาสมบัติ ทำให้มีจิตสำนึกในการแสวงหาความสุข เกิดเป็นเสรีภาพในด้านความคิด”

โทมัส ฮ็อบส์ ให้ความหมายของเสรีภาพว่า “เสรีภาพเป็นการปราศจากการคัดค้าน เพราะการคัดค้านย่อมทำให้เกิดความไม่พึงพอใจ ทำให้ความหวังของบุคคลไม่สามารถสำเร็จลงได้ การคัดค้านเป็นเหตุทำให้สิ่งที่มนุษย์พึงพอใจพลัดพรากจากมนุษย์ไป แต่โดยแท้จริงแล้ว การขัดขวางและคัดค้านไม่ใช่สิ่งที่ไม่ดีเสมอไป ถ้าหากการขัดขวางนั้นเป็นเรื่องของกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ที่วางไว้เพื่อป้องกันการล่วงละเมิดในสังคม” (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี 2526: 1-2)

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ให้ทรรศนะความหมายของเสรีภาพโดยเน้นเจตจำนงเสรีว่า “การรู้จักกฎทางศีลธรรม เจตจำนงเสรีเป็นรากฐานของการประพฤติ ถ้าเจตจำนงของมนุษย์ถูกกำหนดโดยอำนาจภายนอกแล้ว ศีลธรรมก็ไร้ความหมาย ดังนั้น มนุษย์จึงมีเสรีภาพอย่างผู้มีศีลธรรม เพราะสามารถควบคุมตนเองได้ กล่าวคือ มนุษย์มีพัฒนาการด้านสติปัญญา เหตุผล เป็นสิ่งที่สูงสุดของมนุษย์ และพัฒนาการเป็นส่วนที่ต่ำสุดของมนุษย์ พัฒนาการมักจะหลอกหลอนให้มนุษย์หลงในวิถีทางของมัน แต่มนุษย์ก็มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมคอยเตือนให้เราระลึกถึงเสรีภาพอยู่เสมอ” (Kant อ้างในชัยวัฒน์ อุตพัฒนา 2543: 335-336)

จอห์น สจิวต์ มิลล์ (John Stuart Mill อ้างใน จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี 2540: 45-48) ได้อธิบายความหมายของเสรีภาพว่า “เสรีภาพต้องประกอบด้วยเสรีภาพทางมโนธรรมที่จะแสดงออกทางความคิดตลอดจนการปฏิบัติในทุกๆ ด้านที่ไม่เป็นภัยต่อสังคม ไม่ขัดขวาง หรือกระทบกระเทือนบุคคลอื่นให้ได้รับความเดือดร้อน และการกระทำเหล่านั้นก็มีข้อกำหนดอยู่แล้ว คือ การมีเหตุผลอันเกิดจากมโนธรรม”

ฌอง ปอล ซาร์ต (Jean-Paul Sartre) กล่าวว่า “เสรีภาพไม่ได้หมายถึงสัมฤทธิ์ผลของการตัดสินใจว่า เราเลือกทำสิ่งเหล่านั้นแล้วต้องทำสำเร็จ เสรีภาพอยู่ที่ความสามารถในการตัดสินใจเลือก นั่นคือ เสรีภาพอย่างแท้จริงของมนุษย์ที่จะได้เลือกเพราะลักษณะที่เป็นแก่นของมนุษย์ก็คือเสรีภาพที่จะตัดสินใจเลือก หรือจะทำอะไร มนุษย์สามารถที่จะเลือก หรือตัดสินใจอะไรก็ได้ แต่มนุษย์ไม่สามารถที่จะยกเลิกเสรีภาพได้ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จะมีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ติดตัวมา และไม่สามารถสลัดออกได้ เพราะมนุษย์ถูกสถาปนาให้มีเสรีภาพ” (Sartre อ้างใน พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) 2536: 20)

การที่สังคมมนุษย์จำเป็นที่จะต้องมีการปกครองก็เพื่อปกป้องความมีเสรีภาพของมนุษย์ ดังนั้น ผู้ปกครองที่ดี หรือกฎหมายที่ดี มีขึ้นเพื่อประกันสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนร่วมกัน ไม่ใช่มีขึ้นเพื่อจำกัดเสรีภาพของมนุษย์ ปรัชญาระบอบประชาธิปไตยยืนยันว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ คุณค่าของมนุษย์ขึ้นอยู่กับเสรีภาพ ดังที่ รูสโซ กล่าวว่า มนุษย์ถ้าปราศจากเสรีภาพก็ปราศจากความเป็นมนุษย์ เนื่องจากเสรีภาพมีคุณค่าสำคัญยิ่งสำหรับมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงร่วมกันจัดตั้งประชาคมทางการเมืองเพื่อปกป้องคุ้มครองเสรีภาพของตน ด้วยเหตุนี้หลักแห่งเสรีภาพของประชาชนจึงเป็นเป้าหมายของระบอบประชาธิปไตยที่เป็นระบบทางการเมือง

ในเรื่องนี้นั้นเป็นเรื่องของการยอมรับในศักดิ์ศรี และคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยถือว่าสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องได้รับการเคารพ และคุ้มครองจากรัฐ คนทุกคนมีความเท่าเทียมกัน เช่น เพศ วัย คุณวุฒิทางการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ ถิ่นที่อยู่อาศัย และแหล่งกำเนิด รสนิยม ความเชื่อ และทัศนคติ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ไม่ได้ทำให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์หมดไป นอกจากนี้ การยอมรับความแตกต่างในด้านความคิดเห็น หรือมีความอดทนต่อสภาพที่ไม่อาจถูกใจตนนั้น ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่สามารถเกิดขึ้นได้โดยทั่วไปในสังคมที่มีความหลากหลาย ทั้งนี้ พฤติกรรมของบุคคลอื่นๆ ถ้าพฤติกรรมดังกล่าวไม่ไปขัดต่อศีลธรรมอันดี ความสงบเรียบร้อย หรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

หลักเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยเป็นการประกาศถึงเจตจำนงของเสรีชนที่ยึดมั่นในคุณค่าแห่งเสรีภาพ เพราะถือว่าเสรีภาพคือพลังแห่งการสร้างสรรค์ ถ้าปราศจากเสรีภาพก็ปราศจากการสร้างสรรค์ ชีวิตของมนุษย์ก็จะเป็นชีวิตที่ด้อย และสุขสมบูรณ์จะต้องประกอบด้วยพลังแห่งการสร้างสรรค์ ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยจึงต้องส่งเสริม และให้หลักประกันต่อการใช้เสรีภาพอย่างเสมอภาคของมนุษย์

ระบอบประชาธิปไตยวางอยู่บนรากฐานความคิดว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล และไม่อาจใช้เหตุผลของตนเองได้ ถ้ามนุษย์ขาดสิทธิและเสรีภาพ” ดังคำกล่าวที่ว่า

“เสรีภาพเป็นเนื้อดิน อากาศ และปุย ที่จะทำให้พฤษชาติแห่งความคิดเจริญเติบโตขึ้นได้ และความคิดย่อมนำไปสู่อุดมคติ อุดมคติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมสามารถใช้ความคิดอย่างมีเสรีภาพ ชนิดที่ไม่พึงหวาดหวั่นน่าจะเป็นความคิดนอกกลุ่มนอกทาง นั่นแหละจึงจะเป็นการสนับสนุนอุดมคติให้กำเนิดขึ้นได้ แม่น้ำลำห้วยยังเปลี่ยนแนวเดินได้ สมอมนุษย์อันประเสริฐจะแหวกแนวบ้างไม่ได้หรือในเมื่อไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสังคม และเมื่อเสรีภาพสร้างความเจริญให้แก่ความคิดมนุษย์ได้ฉับใด การใช้เสรีภาพในการคิดย่อมช่วยให้เกิดอุดมคติในสมาชิกแห่งสังคมชั้นนั้น และอุดมคติในความคิดต่างๆ ในสังคมซึ่งมีความแตกต่างกันไปหลายกระแสนั้น ย่อมทำให้สังคมนั้นเจริญมั่งคั่งดีกว่าอุดมการณ์อันเดียวของสังคม” (ป๊วย อังภาภรณ์ 2525: 26-28)

ก. เสรีภาพทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยประชาชนจะต้องมีเสรีภาพทางการเมืองอย่างเสมอภาคทั่วหน้ากัน การใช้เสรีภาพทางการเมืองเป็นการแสดงออกถึงการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของประชาชน เสรีภาพทางการเมืองที่สำคัญมีหลายประการ ได้แก่

ก) เสรีภาพในการใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือถอดถอนผู้ปกครอง หรือผู้นำทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนที่บรรลุนิติภาวะแล้วจะต้องมีเสรีภาพอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน ทั้งในการเลือกตั้ง และถอดถอนผู้ปกครอง หรือผู้นำทางการเมือง การใช้เสรีภาพในการกำหนดตัวผู้ปกครองจึงมีความสำคัญสูงสุดสำหรับประชาชนในระบอบประชาธิปไตย เพราะการบรรลุเป้าหมายของการมีชีวิตที่ดีของประชาชนขึ้นอยู่กับผลของการเลือกตั้งผู้นำว่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีคุณธรรมเพียงใด ถ้าประชาชนใช้เสรีภาพในการกำหนดตัวผู้ปกครองด้วยความเป็นเหตุเป็นผล ด้วยความรู้ และความเข้าใจของภารกิจของผู้ที่มาเป็นผู้ปกครอง มิใช่เลือกด้วยอารมณ์สติน้าง เพราะความโลภ และไม่รู้ถึงความสำคัญของผู้ปกครองที่มีต่อประชาชน จะทำให้ประชาชนมีโอกาสที่จะได้ผู้นำที่ดีมาทำหน้าที่รับใช้ประชาชน เพื่อสนองตอบประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง

การใช้เสรีภาพในการกำหนดตัวผู้ปกครองของประชาชนจะยังมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ถ้าหากประชาชนได้รับโอกาสในการพัฒนาทักษะในการใช้เหตุใช้ผลอย่างกว้างขวาง และเท่าเทียมกันการปิดกั้นมิให้ประชาชนมีโอกาสพัฒนาทักษะในการใช้เหตุใช้ผลของตนก็เท่ากับเป็นการปิดกั้นมิให้การใช้เสรีภาพในการกำหนดผู้ปกครองเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ผู้ปกครองในระบอบเผด็จการนิยมใช้มาตรการนี้เพื่ออ้างความไม่พร้อมของประชาชนในการใช้เสรีภาพในการกำหนดตัวผู้ปกครองเพื่อสืบทอดอำนาจเผด็จการของตนเองต่อไป ดังนั้น วิทยุชุมชนที่เชิดชูประชาธิปไตยจึงไม่ควรตกเป็นเหยื่อของเผด็จการอำนาจนิยมด้วยเล่ห์กลอันฉวยเหล่านี้

ข) เสรีภาพในการเป็นสมาชิกขององค์กรทางการเมือง ระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมให้มีการแข่งขันทางการเมืองอย่างเสรี เพื่อให้องค์กรทางการเมืองทั้งหลายมีโอกาสนำเสนอ

นโยบาย และแนวทางในการสร้างสรรค์สังคมที่ดีให้แก่ประชาชน และประชาชนมีเสรีภาพที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์กรทางการเมืองใดก็ได้ที่ตนนิยม หรือเห็นด้วย นอกจากนี้เสรีภาพในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกแล้ว ประชาชนยังมีเสรีภาพที่จะเข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรทางการเมือง เพื่อเผยแพร่ความนิยมในหมู่ประชากรให้กว้างขวางยิ่งขึ้นอีกด้วย เช่น การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือชมรมทางการเมือง ตลอดจนกลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น

ค) *เสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง* ทั้งด้วยการพูด การเขียน และการเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ อาจกล่าวได้ว่า เสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์เป็นกลไกสำคัญของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยที่จะทำการควบคุม กำกับ และตรวจสอบผู้ปกครอง ถ้าปราศจากเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองก็เท่ากับประชาชนปราศจากอำนาจในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบผู้ปกครอง ลักษณะเช่นนี้ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่เป็นระบอบเผด็จการอำนาจนิยมโดยแท้

เสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองมีความหมายครอบคลุมถึงเสรีภาพในการขุดคุ้ย และเปิดโปงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของผู้นำทางการเมืองอีกด้วย ดังได้กล่าวแล้วว่า ประชาชนมีอำนาจในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบผู้ปกครอง ดังนั้น การขุดคุ้ยเปิดโปงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของผู้นำทางการเมืองจึงเป็นเสรีภาพที่จำเป็นสำหรับประชาชน เพื่อที่ประชาชนจะรู้ว่าผู้นำทางการเมืองคนใดมีพฤติกรรมที่เหมาะสมหรือไม่เพียงใด เพราะผู้นำทางการเมืองนั้น นอกจากจะมีความรู้ ความสามารถแล้ว จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม และจริยธรรมสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ มาตรการในการขุดคุ้ย และเปิดโปงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของผู้นำทางการเมืองจะเป็นกลไกสำคัญในการกำกับทางการเมือง เพื่อดำรงรักษาคุณธรรม และจริยธรรมทางการเมืองไว้อย่างมั่นคง ผู้นำทางการเมืองคนใดละเว้นไม่ใส่ใจย่อมหมายถึงการสิ้นสุดอนาคตทางการเมืองอย่างแน่นอน เพราะผู้นำทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงขึ้นอยู่กับศรัทธาจากประชาชนเป็นสำคัญ

ดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยจึงมั่นใจได้ว่าภายใต้กระบวนการในการใช้เสรีภาพในทางการเมืองของประชาชนยิ่งประชาชนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นเพียงใด โอกาสที่จะกลั่นกรอง และควบคุม กำกับ ให้ได้ผู้นำทางการเมืองที่ดียิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น

ง) *เสรีภาพในการชุมนุม และเคลื่อนไหวทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตย* ถือว่าเสรีภาพในการชุมนุม และเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนให้การส่งเสริมสนับสนุน หรือคัดค้านนโยบาย และการกระทำของรัฐบาล เสรีภาพเหล่านี้ถือว่าเป็นการแสดงออกทางการเมืองที่จะต้องได้รับการเคารพและยอมรับ トラบที่การชุมนุมเคลื่อนไหวเป็นไปตามครรลองแห่งกฎหมายที่เป็นประชาธิปไตย ผู้ใดจะใช้อำนาจปิดกั้น

หรือยับยั้งมิได้ ทั้งนี้ เพราะเป็นการแสดงออกซึ่งการเรียกร้องความต้องการ หรือการสนับสนุนจากประชาชนโดยตรง

เสรีภาพทางการเมืองทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ล้วนเป็นกลไกสำคัญในการแสดงออก ซึ่งเป็นการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของประชาชน โดยเฉพาะการแสดงออกในการกำหนดตัวผู้ปกครองตลอดจนการควบคุม กำกับ และตรวจสอบผู้ปกครอง เป็นกลไกที่จะทำให้ประชาชน ได้ผู้ปกครองที่ดีอยู่เสมอ เพราะเมื่อพบว่าไม่ดีเมื่อใดประชาชนก็สามารถผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงได้ทันที เมื่อประชาชนได้ผู้นำที่ดี สังคมย่อมดี ประชาชนย่อมมีความสุข

จ) *เสรีภาพในทรัพย์สิน* ระบอบประชาธิปไตยถือว่าประชาชนมีเสรีภาพในการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย เสรีภาพในทรัพย์สินเป็นปัจจัยส่งเสริมก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม ผู้ที่มีความสามารถในการขยายทรัพย์สินของตนให้มากขึ้นย่อมก่อให้เกิดการสร้างงาน การขยายการสร้างงานก่อให้เกิดการกระจายรายได้ ดังนั้นความสามารถในการเพิ่มพูนทรัพย์สินจึงเป็นพลังในการสร้างสรรค์ชีวิตที่มีคุณภาพให้แก่ประชาชน

นอกจากนี้เสรีภาพในทรัพย์สินยังเป็นพลังที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์นวัตกรรมแก่สังคมมนุษย์ มนุษย์นั้นเกิดมาพร้อมกับธรรมชาติของความรู้สึกเป็นเจ้าของ การให้มนุษย์มีเสรีภาพในการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจึงส่งเสริมให้มนุษย์แสดงออกซึ่งพลังแห่งการสร้างสรรค์อย่างไม่มีขีดจำกัด ปัญหาต่างๆ ของสังคมมนุษย์สามารถเอาชนะได้ด้วยเทคโนโลยีที่เกิดจากพลังสร้างสรรค์ในตัวมนุษย์นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้เสรีภาพในทรัพย์สินที่ได้มาโดยชอบธรรมในระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นพลังสำคัญในการเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

ฉ) *เสรีภาพในการนับถือศาสนา* ระบอบประชาธิปไตยถือว่าความเชื่อเรื่องศาสนาเป็นสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลผู้ใดจะละเมิดมิได้ บุคคลใดจะนิยมศรัทธาลัทธิ ศาสนาใดก็ย่อมเป็นสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล เนื่องจากลัทธิศาสนาทั้งหลายทั้งปวงล้วนสั่งสอนให้ประชาชนยึดมั่นในศีลธรรม การยึดมั่นในศีลธรรมจะทำให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี และไม่เป็นภัยกับผู้อื่น ดังนั้นเสรีภาพในการนับถือศาสนา จึงเป็นการสอดคล้องกับเป้าหมายของระบอบประชาธิปไตย คือการส่งเสริมการมีชีวิตที่ดี และมีความสุขของประชาชน ด้วยเหตุนี้ ปึงเจกบุคคลจึงต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นในการนับถือศาสนา ไม่ว่าจะเป็ลัทธิ หรือนิกายใด สิทธิเสรีภาพดังกล่าวนี้ผู้ใดจะละเมิดมิได้หรือแม้กระทั่งปึงเจกบุคคลใดจะสถาปนาลัทธิศาสนาใหม่ หากไม่ละเมิดต่อกฎหมายย่อมเป็นสิทธิเสรีภาพโดยชอบธรรม

ข) *เสรีภาพในการเลือกที่อยู่อาศัย* ระบบประชาธิปไตยส่งเสริมให้ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่อาศัยได้อย่างสมบูรณ์ภายใต้กรอบของกฎหมาย กล่าวคือ ปึงเจกบุคคลใดประสงค์จะย้ายถิ่นฐาน ไปอยู่ ณ แห่งหนตำบลใดโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย เช่น ไม่บุกรุกเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือบุกรุกที่อยู่อาศัยของผู้อื่น ย่อมกระทำได้โดยเสรีภาพ ผู้ปกครอง หรือรัฐบาลจะอ้างเหตุใดที่มีชอบด้วยกฎหมายเพื่อปิดกั้นไม่ให้ประชาชนใช้เสรีภาพในการเลือกตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยมิได้

ข) *เสรีภาพในการประกอบอาชีพ* ระบบประชาธิปไตยส่งเสริมให้ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกประกอบอาชีพตามความถนัด หรือความสามารถ หรือความพึงพอใจของตนโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย และศีลธรรมอันดีของประชาชน เสรีภาพในการประกอบอาชีพคือพลังแห่งการสร้างสรรคของมนุษยชาติ การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม และเทคโนโลยีต่างๆ ล้วนเกิดจากเสรีภาพในการประกอบอาชีพของประชาชนทั้งสิ้น การที่ปึงเจกบุคคลได้แสดงออกซึ่งความรู้ความสามารถ ในการผลิตนวัตกรรม และเทคโนโลยี ล้วนส่งเสริมการพัฒนาสังคมมนุษย์ไปสู่ความศิวิไลซ์ และความเสมอภาค ดังนั้นผู้ปกครองจะอ้างเหตุใดที่มีชอบด้วยกฎหมายเพื่อปิดกั้นเสรีภาพในการประกอบอาชีพของปึงเจกบุคคลมิได้

ข. *หลักความเสมอภาค (Equality)* หลักความเสมอภาคในระบบประชาธิปไตยเป็นหลักการที่ควบคู่กับหลักเสรีภาพ กล่าวคือมนุษย์จะต้องมีทั้งเสรีภาพ และความเสมอภาคในระบบประชาธิปไตยมิใช่ความเสมอภาคในด้านความสามารถ เพราะมนุษย์เกิดมามีความสามารถ และความถนัดที่แตกต่างกัน แต่ความสามารถและความถนัดที่แตกต่างกันของมนุษย์จะไม่ทำให้มนุษย์มีความได้เปรียบหรือความเหนือกว่าบุคคลอื่น ถ้าหากมนุษย์จะได้รับโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถ และความถนัดของตนอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นความเสมอภาคในระบบประชาธิปไตยจึงหมายถึงความเสมอภาคในโอกาส

สมาชิกของประชาคมการเมืองในระบบประชาธิปไตยจะต้องได้รับโอกาสที่เสมอภาคและเท่าเทียมกัน ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม และการเมือง

ความเสมอภาคทางการเมือง ได้แก่ ความเสมอภาคในการใช้สิทธิและเสรีภาพในการเลือกตั้ง ประชาชนที่บรรลุนิติภาวะ โดยไม่จำกัดเพศ ศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมจะต้องได้รับโอกาสเท่าเทียมกันในการกำหนดผู้ปกครอง และการเป็นสมาชิกองค์กรการเมืองและประชาชนทั่วไปมีสิทธิในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง ตลอดจนการชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งปวงอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

ความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ความเสมอภาคในการเลือกประกอบอาชีพ การประดิษฐ์คิดค้น และการผลิตต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความมั่งคั่งให้แก่ตนภายใต้กรอบกฎหมายที่

กำหนดไว้อย่างเท่าเทียมกัน ระบบเศรษฐกิจในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรี ไม่มีการผูกขาด หรือการให้อภิสิทธิ์แก่กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเป็นการเฉพาะ ความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจจะส่งเสริมให้เกิดการกระจายความมั่งคั่ง และความสมบูรณ์แก่ประชาชนอย่างถ้วนหน้า

การที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน หรือความเสมอภาคนั้น ต้องจัดเงื่อนไขที่เป็นพื้นฐานของความไม่เท่าเทียมกันเสียก่อน แนวคิดประชาธิปไตยในเรื่องความเท่าเทียมกันนี้แสดงออกถึงการที่มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพ และความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเองได้ ดังนั้น จึงยึดหลักเท่าเทียมเฉพาะความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายเท่าเทียมกัน อยู่ภายใต้กฎหมายและระบบศาลเดียวกัน ได้รับการปฏิบัติจากองค์กรแห่งกฎหมายด้วยความเสมอภาคกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าด้วยเหตุผลทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม ทั้งนี้เพราะประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ต่อต้านอภิสิทธิ์ชน และตามแนวคิดนี้รัฐบาลควรมีอำนาจ และบทบาทอย่างจำกัดที่สุด

ความเสมอภาคในทางสังคม ประชาชนจะต้องได้รับ โอกาสที่จะได้รับบริการจากรัฐทั้งในเรื่องการศึกษา การรักษาพยาบาล การพัฒนาทักษะ การฝึกฝนอาชีพ ตลอดจนความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากรัฐบาลอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสมอภาคในโอกาสที่จะได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถนะของตนให้ปลอดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบของผู้อื่น เป็นสิ่งที่จำเป็น และสำคัญอย่างยิ่ง และอาจกล่าวได้ว่าถ้าประชาชนได้รับโอกาสในการศึกษาที่เท่าเทียมกันแล้ว ประชาชนจะสามารถแสวงหาความเท่าเทียมในโอกาสด้านอื่นๆ จากรัฐได้ไม่ยาก

ค. *หลักการภราดรภาพ (Fraternity)* คือ หลักการของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างฉันพี่น้อง ญาติมิตร มาสู่สังคมของตน ระบอบประชาธิปไตยเริ่มต้นที่การมอบอำนาจอธิปไตยให้กับปวงชนมอบอำนาจในการตัดสินใจให้กับประชาชน และเมื่อมีปัญหาในส่วนของกรณีมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนแล้ว ระบอบประชาธิปไตยได้ให้เครื่องมือที่ใช้ในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ไว้สองอย่างคือ การใช้เสียงข้างมากและการใช้กฎหมายในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกภาพ และภราดรภาพ ฉันพี่น้อง ญาติมิตร ในสังคม

ก) *การใช้เสียงข้างมาก (Majority Rule)* การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้นในการตัดสินใจใดๆ ก็ตามไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจของประชาชนในการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ เมื่อมีความคิดเห็นแตกต่างกันให้ถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ ทั้งนี้ เพื่อให้

แน่ใจว่าการตัดสินใจเหล่านั้นสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง ถ้าเป็นเรื่องสำคัญมากจะต้องพยายามให้มีเสียงข้างมากจำนวนมากจริงๆ แต่ถ้าเป็นเรื่องทั่วๆ ไปก็ใช้เสียงข้างมากธรรมดา (Simple Majority) เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ

ความจำเป็นที่จะต้องใช้เสียงข้างมากเป็นเพราะการใช้มติ หรือ เสียงเอกฉันท์ นั้นเกิดขึ้นได้น้อยหรือเกิดขึ้นได้ยากมาก ถ้ายึดเสียงเอกฉันท์คงไม่สามารถดำเนินการอะไรได้ด้วยเหตุนี้จึงต้องใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ นอกจากนี้การใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจอย่างน้อยก็เป็นการสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่ แม้ระบอบประชาธิปไตยจะยึดหลักเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ แต่ต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย (Minority Right) ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่าเสียงข้างมากจะไม่ใช้มติแบบพวกมากลากไป จึงต้องให้ฝ่ายเสียงข้างน้อยมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นการควบคุม กำกับ และตรวจสอบเจตนาารมณ์ในการตัดสินใจของฝ่ายเสียงข้างมาก เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริงหรือไม่ อีกทั้งจะต้องให้สิทธิที่ฝ่ายเสียงข้างน้อยจะมีโอกาสในการเป็นเสียงข้างมากในอนาคตได้อีก ดังนั้นจึงต้องพิจารณาประเด็นต่างๆ ดังนี้

(ก) เสียงข้างมากจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค นั่นคือ ต้องถือว่าคนทุกคนมีเสียงเท่ากันคนละหนึ่งเสียง

(ข) ต้องยอมรับให้ฝ่ายเสียงข้างน้อยได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือแสดงความต้องการของตนด้วย ทั้งนี้ถือว่าเสียงข้างน้อยในวันนี้ อาจจะเป็นเสียงข้างมากในอนาคตได้เช่นกัน และที่สำคัญก็คือฝ่ายค้านในระบอบประชาธิปไตยย่อมมีความสำคัญเท่าๆ กับฝ่ายรัฐบาล

(ค) มติของเสียงข้างมากเห็นไปในทิศทางใดแล้ว ทุกฝ่ายจำเป็นต้องยอมรับ แม้ว่าจะไม่เห็นพ้องกับมตินั้นๆ ที่เป็นเช่นนี้ก็โดยอาศัยข้อสมมติที่ว่า คนส่วนใหญ่คงจะไม่นำความเสื่อมเสียมาสู่สังคม

(ง) การใช้เสียงข้างมากจะต้องใช้ด้วยเหตุและผล ไม่ใช่ด้วยอารมณ์ โมหะ หรือโทสะ

(จ) การใช้เสียงข้างมากจะต้องเป็นไปในลักษณะที่ไม่ละเมิดสิทธิของเสียงข้างน้อย แต่ถ้าการใช้เสียงข้างมากมุ่งเน้นไปที่การปิดกั้นสิทธิ และเสรีภาพของเสียงข้างน้อยหรือใช้เพื่อปกครองที่เด็ดขาด และละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนแล้ว ลักษณะเช่นนี้ก็คือ “เผด็จการโดยเสียงข้างมาก” นั่นเอง (ชรินทร์ สันประเสริฐ 2543: 10)

อาจมีผู้เห็นว่าการใช้หลักเสียงข้างมากทำให้เกิดความชักช้าไม่ทันต่อการแก้ไขปัญหาของประชาชน ซึ่งประเด็นนี้ถือเป็นข้ออ้างสำคัญของผู้ที่นิยมระบอบเผด็จการอำนาจนิยม แต่โดยความเป็นจริงแล้ว ในการตัดสินใจใดๆ ถ้าให้คนหนึ่งคนใดเป็นผู้คิด และตัดสินใจแต่

เพียงผู้เดียว อาจเกิดความบกรบองเพราะความรอบคอบได้มาก ตรงกันข้ามการเปิดโอกาสให้คนจำนวนมากช่วยกันคิด ช่วยกันพิจารณา แต่ละคนมีประสบการณ์และมุมมองที่ต่างกันไป จะช่วยปรุปรองลดข้อบกพร่อง และเพิ่มความรัดกุมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้น แม้การตัดสินใจด้วยเสียงข้างมากอาจจะก่อให้เกิดความล่าช้าบ้าง แต่เมื่อพิจารณาถึงความรอบคอบรัดกุมจากการตัดสินใจ ต้องนับว่าเป็นสิ่งที่คุ้มค่ามาก และถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งถึงผลลัพธ์ในระยะยาว อาจกล่าวได้ว่ามีประสิทธิภาพและความรวดเร็วมากกว่าการตัดสินใจโดยอยู่บนพื้นฐานความคิดเห็นของคนๆ เดียว เพราะการตัดสินใจโดยคนๆ เดียวอาจจะรู้สึกเร็วในตอนแรก แต่เมื่อนำไปใช้แล้วปรากฏข้อบกพร่องจะยิ่งทำให้เกิดความล่าช้ามากขึ้น เพราะไม่สามารถปฏิบัติได้ และการจะนำกลับมาแก้ไขใหม่ก็จะยิ่งเสียเวลามากขึ้น รวมความแล้วอาจทำให้สูญเสียทั้งทรัพยากรและเวลาโดยไม่คุ้มค่าเมื่อเทียบกับการตัดสินใจด้วยเสียงข้างมากที่มีความรอบคอบและรัดกุมมากกว่า

สำหรับข้อสงสัยที่ว่าเสียงข้างมากแตกต่างจากเผด็จการเสียงข้างมากหรือเผด็จการ โดยรัฐสภาอย่างไร กรณีนี้อาจพิจารณาได้อย่างชัดเจนว่าระหว่างเสียงข้างมากกับเผด็จการรัฐสภา ถ้านับจำนวนเสียงแล้วลักษณะเหมือนกันคือต้องมีเสียงเกินครึ่งขึ้นไป แต่ความแตกต่างที่สำคัญคือจุดประสงค์ของการใช้เสียงเพื่อลงมติ เผด็จการรัฐสภานั้นจะใช้เสียงข้างมากเพื่อลงมติสนับสนุนผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครอง หรือของพรรคพวกโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของประชาชน ส่วนเสียงข้างมากในระบอบประชาธิปไตยถือว่าจุดประสงค์ของการใช้เสียงเพื่อลงมติจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ มิใช่ประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวก ความแตกต่างระหว่างจุดประสงค์ของการใช้เสียงในการตัดสินใจจะสะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจใดเป็นประเด็นการตัดสินใจที่มีลักษณะเผด็จการรัฐสภาและการตัดสินใจใดเป็นการตัดสินใจตามเสียงข้างมากในระบอบประชาธิปไตย

ในกรณีที่เกิดการบิดเบือนจากผู้ปกครอง โดยผู้ปกครองพยายามใช้เสียงข้างมากตัดสินใจเพื่อประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวกเป็นการขัดต่อเจตจำนงทั่วไปของประชาชน ประชาชนสามารถใช้อำนาจธิปไตยของตนปฏิเสธ หรือถอดถอนผู้ปกครองได้โดยชอบธรรม อาจกระทำโดยการแสดงประชามติคัดค้าน หรือการแสดงพลังชุมนุมคัดค้านที่เรียกว่าพลังนอกสภาก็ได้ เมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองบิดเบือนอำนาจธิปไตยของประชาชนเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจธิปไตยย่อมมีสิทธิโดยสมบูรณ์ที่จะโค่นล้มผู้ปกครอง แม้จะต้องกระทำด้วยความรุนแรงก็ตาม เพราะผู้ที่บิดเบือนเจตจำนงทั่วไปของประชาชนแท้จริงก็คือ เผด็จการอำนาจนิยมที่ประชาชนจะต้องกำจัดให้หมดไปเพื่อดำรงไว้ซึ่งอำนาจธิปไตยของปวงชน

การตัดสินใจโดยเสียงข้างมาก ย่อมเป็นประชาธิปไตยมากกว่าการใช้คนส่วนน้อยตัดสินใจ หรือขัดขวางความต้องการของคนส่วนมาก อย่างไรก็ดี ด้วยเหตุที่การตัดสินใจ

โดยเสียงข้างมากทำให้คนส่วนน้อย หรือเสียงข้างน้อยไร้สมรรถภาพไป จึงควรถือว่าเป็นเพียงกลไกสำหรับการทำให้เกิดข้อตัดสินใจ มากกว่าที่จะเป็นจุดสุดยอดของประชาธิปไตยที่สมบูรณ์เมื่อใดที่ข้อตัดสินใจของเสียงข้างมาก ละเมิดประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานของปัจเจกบุคคลนั้นย่อมหมายความว่าไม่มีความเป็นประชาธิปไตยแน่นอน

ข) การใช้กฎหมาย (Rule of Law) กฎหมายเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม การใช้หลักกฎหมายทำให้สมบูรณ์สามารถเอาชนะข้อบกพร่องตามกฎแห่งธรรมชาติ ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาไปสู่ความศิวิไลซ์ กล่าวได้ว่า กฎหมายคือรูปธรรมของเจตจำนงทั่วไปของประชาชน ดังนั้นหลักกฎหมายในระบบประชาธิปไตยจึงต้องประกอบด้วย

(ก) กฎหมายต้องมีที่มาที่ชอบธรรม ดังที่ปราชญ์กล่าวไว้ว่า ชนชั้นโคบัญญัติกฎหมายยอมเพื่อประโยชน์ของชนชั้นนั้น ดังนั้น กฎหมายถ้าให้ทรราชเป็นผู้บัญญัติก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของทรราช และถ้าจะให้อำนาจการบัญญัติกฎหมายเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชน จะต้องให้อำนาจประชาชนเป็นผู้บัญญัติกฎหมาย เพราะไม่มีประชาชนคนใดที่จะบัญญัติกฎหมายเพื่อทำลายผลประโยชน์ของตนเอง ด้วยเหตุนี้ระบบประชาธิปไตยจึงกำหนดให้ตัวแทนของประชาชนเป็นผู้มีหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมาย โดยอำนาจนิติบัญญัติเป็นอำนาจสูงสุด แต่ต่ำกว่าอำนาจธิปไตยของปวงชน เพราะปวงชนมีอำนาจที่จะถอดถอนผู้แทนที่เข้ามาทำหน้าที่นิติบัญญัติได้ ถ้าปรากฏว่าผู้แทนมิได้บัญญัติกฎหมายเพื่อประโยชน์ของประชาชน

ดังนั้น กฎหมายที่ชอบธรรมในระบบประชาธิปไตยจะต้องเป็นกฎหมายที่มาจากฝ่ายนิติบัญญัติที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนเท่านั้น

(ข) การบังคับใช้กฎหมายจะต้องเสมอภาคเท่าเทียมกัน หลักกฎหมายที่สำคัญในระบบประชาธิปไตยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ประชาชนไม่ว่าจะยากดีมีจน ไม่ว่าจะเชื้อชาติหรือนับถือศาสนาใดจะต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติใดๆ จึงขัดต่อหลักกฎหมายภายใต้ระบบประชาธิปไตยทั้งสิ้น ลักษณะของการเลือกปฏิบัติคือลักษณะของกฎหมายในระบบเผด็จการ

(ค) ประชาชนจะต้องได้รับการคุ้มครองจากกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ในระบบประชาธิปไตยประชาชนทุกหมู่เหล่าโดยไม่จำกัดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม จะต้องได้รับการคุ้มครองจากกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน กล่าวคือประชาชนจะต้องมีสิทธิที่จะแต่งตั้งทนายเพื่อคุ้มครองความเป็นธรรมให้แก่ตนเมื่อเกิดคดีต่างๆ ขึ้นไม่ว่าจะเป็น โจทก์หรือจำเลย และประชาชนทุกคนจะต้องมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากกระบวนการยุติธรรมครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา

ดังนั้น หลักกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยแท้จริง คือ เจตจำนงทั่วไปของประชาชน มีความสำคัญในฐานะที่เป็นกลไกในการดำรงรักษาสิทธิ และเสรีภาพของประชาชนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน หลักประชาธิปไตยทั้งสี่ประการกล่าวได้ว่าเป็นหลักสากล เป็นหลักที่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกสังคม เพราะธรรมชาติของมนุษย์ทั่วโลกมีลักษณะที่สอดคล้อง หรือพัฒนาไปสู่สังคมประชาธิปไตยได้ทั้งสิ้น ดังนั้นการกล่าววาระบอบประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองของสังคมตะวันตกจึงเป็นการบิดเบือนโดยปราศจากความเข้าใจ และเป็นการแสดงทัศนคติของผู้นิยมเผด็จการอำนาจนิยมอย่างชัดเจน

พัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยที่ปรากฏอยู่ในสังคมต่างๆ ทั่วโลกมีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไป แต่ละรูปแบบอาจมีความเหมาะสมเฉพาะของแต่ละสังคม อย่างไรก็ตามไม่ว่าสังคมใดจะใช้รูปแบบที่แตกต่างกันอย่างไร การที่จะเรียกได้ว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงจะต้องประกอบไปด้วยหลักการสำคัญทั้งสี่ประการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

กล่าวโดยสรุป หลักการของระบอบประชาธิปไตยเป็นหลักการสากลที่สอดคล้องกับพัฒนาการของสังคมมนุษย์ที่มีความศิวิไลซ์ มิใช่หลักการที่มีความเหมาะสมเฉพาะของสังคมหนึ่งสังคมใด หรืออาจกล่าวให้ชัดเจนว่า หลักการประชาธิปไตยเป็นหลักการของสังคมโลกทั้งหมดที่จะนำพามวลมนุษย์ไปสู่ความศิวิไลซ์ที่แท้จริง

เคเน็ท ปรีวิทท์ และคณะ (Kenneth Prewitt, et al) อธิบายเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตยว่า “...การเลือกตั้งแบบแข่งขันกันเพื่อเลือกเจ้าหน้าที่...นอกจากนี้ยังมีหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญอีก เช่น ความเสมอภาคทางการเมือง การสนองตอบของรัฐบาล เสรีภาพส่วนบุคคล และรัฐบาลที่มีอำนาจจำกัด” และได้อธิบายรายละเอียดของแต่ละหลักการ โดยเฉพาะในเรื่องการจำกัดอำนาจของรัฐบาลนั้นว่าทำได้ด้วยกลไกใหญ่ๆ สี่ข้อ คือ

1. การจัดการปกครองระบบสหพันธรัฐทำให้กระจายอำนาจไปสู่มลรัฐและท้องถิ่น
2. การแยกอำนาจอธิปไตย
3. การตรวจสอบและการถ่วงดุลอำนาจ
4. กฎบัตรสิทธิพลเมืองซึ่งประกอบด้วยหลักการเลือกตั้งแบบแข่งขัน เป็นการถ่วงดุล

ระหว่างอำนาจของนักการเมืองและพลเมือง (Prewitt อ้างใน อมร รักษาสัตย์ 2543: 31)

สมเกียรติ วันทะนะ (อ้างใน แดน สว่างวัฒน์ 2546: 15) ได้กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานของหลักการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยว่ามีหลักการพื้นฐานสำคัญเจ็ดประการ ดังนี้

1. อำนาจของประชาชน
2. สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของปัจเจกบุคคล
3. ฉันทานุมัติ

4. การเป็นตัวแทน
5. การปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่
6. รัฐบาลที่เปิดเผยและตรวจสอบได้
7. สาธารณประโยชน์

สมบัติ ชำรงรัฐวงศ์ (2546: 220-231) ได้อธิบายเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย ในหนังสือ การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา ไว้ว่า ระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักการสำคัญห้าประการ คือ

1. หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty)
2. หลักเสรีภาพ (Liberty) ซึ่งประกอบไปด้วย
 - 2.1 เสรีภาพทางการเมือง
 - 2.2 เสรีภาพในทรัพย์สิน
 - 2.3 เสรีภาพในการนับถือศาสนา
 - 2.4 เสรีภาพในการเลือกที่อยู่อาศัย
 - 2.5 เสรีภาพในการประกอบอาชีพ
3. หลักความเสมอภาค (Equality)
4. หลักกฎหมาย (Rule of Law)
5. หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule)

แจ็ก ซี พลาโน และคณะ (Jack C. Plano, et al) (อ้างใน อมร รักษาสัตย์ และคณะ 2543: 30) ได้ให้หลักการการปกครองของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะต้องประกอบด้วย

1. ปึงเจกชนนิยม ซึ่งยึดหลักว่าหน้าที่หลักของรัฐบาล คือ การทำให้เอกชนแต่ละคนได้บรรลุศักยภาพแห่งการพัฒนาที่สูงสุด
2. เสรีภาพ ซึ่งอนุญาตให้บุคคลทุกคนมีปริมาณเสรีภาพมากที่สุดที่ไม่ขัดต่อความมีระเบียบเรียบร้อยของสังคม
3. ความเสมอภาค ซึ่งถือว่าทุกคนถูกพระเจ้าสร้างขึ้นมาให้เท่าเทียมกัน และมีสิทธิและโอกาสต่างๆ เสมอกัน
4. ภราดรภาพ ซึ่งอธิบายว่าเอกชนจะไม่ใช่เสรีภาพไปในทางที่ผิด แต่จะร่วมมือกันเพื่อสร้างสังคมที่ดีพร้อม

อมร รักษาสัตย์ (2543: 32-34) ได้กล่าวถึงหลักการที่สำคัญของประชาธิปไตยไว้ในหนังสือ ประชาธิปไตย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุด

2. รัฐบาลได้อำนาจมาจากประชาชน หรือโดยความยินยอมของประชาชน
3. ในประเทศขนาดใหญ่ในสมัยใหม่ที่ต้องใช้ประชาธิปไตยทางอ้อมนั้น จะต้องมีการเลือกตั้งผู้แทนและพนักงานของรัฐอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม โดยประชาชนสามารถใช้สิทธิเลือกตั้งได้อย่างอิสระ
4. สถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่ตัดสินใจทางการเมือง หรือนโยบายสาธารณะ จะต้องตั้งขึ้นด้วยวิธีแห่งการแข่งขัน เพื่อให้ได้รับคะแนนเสียงเห็นชอบจากประชาชน
5. ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตลอดเวลา โดยผ่านทางกลไกต่างๆ หรือใช้สิทธิที่จะแสดงบทบาทต่างๆ ได้โดยตรง
6. รัฐบาลจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชน ประชาชนมีสิทธิติชม ควบคุมการทำงานของรัฐบาลตลอดเวลา และมีสิทธิเปลี่ยนแปลงรัฐบาลตามวิธีการที่กำหนดเอาไว้
7. อำนาจในการปกครองประเทศจะต้องไม่ตกอยู่ในกำมือของคนคนเดียวหรือกลุ่มเดียว ต้องมีการแบ่งอำนาจการปกครองประเทศอย่างน้อยในระดับหนึ่ง
8. รัฐบาลต้องมีอำนาจจำกัด มีการแบ่งและกระจายอำนาจ มีการตรวจสอบและถ่วงดุล หรือคานอำนาจซึ่งกันและกัน
9. หน้าที่หลักของรัฐบาลคือการส่งเสริมปัจเจกชน เสรีภาพ ความเสมอภาค ภารดรภาพของพลเมือง
10. การตัดสินใจสำคัญต้องเป็นไปตามเสียงฝ่ายข้างมาก โดยคำนึงถึงสิทธิของฝ่ายข้างน้อย
11. ประชาชนมีความเสมอภาคในด้านต่างๆ โดยเฉพาะความเสมอภาคในสายตาของกฎหมาย และความมีโอกาสเท่าเทียมกันในด้านต่างๆ ทุกคนมีศักดิ์ศรีและไม่มีใครมีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่น
12. ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพต่างๆ อย่างกว้างขวางโดยรัฐบาลให้หลักประกันและคุ้มครองการใช้สิทธิเสรีภาพเหล่านั้นอย่างน้อยในสิทธิเสรีภาพพื้นฐานที่สำคัญ
13. ประชาชนต้องมีอิสระในการพูด การพิมพ์ การแสดงความคิดเห็น การร่วมชุมนุม การตั้งพรรคการเมือง เพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศได้จริง และอย่างมีข้อมูลข่าวสาร
14. รัฐบาลต้องใช้หลักการปกครองโดยกฎหมาย หรือหลักนิติธรรม ไม่ใช่อำนาจตามอำเภอใจ เช่น บุคคลจะถูกจับกุมคุมขังหรือถูกลงโทษได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายกำหนดว่ามีความผิด และจะต้องได้รับการพิจารณาโดยรวดเร็วเปิดเผยโดยคณะตุลาการที่ไม่ลำเอียง ฯลฯ

เดวิด บีทแฮมและเควิน บอยล์ (David Beetham and Kevin Boyle) ได้ให้หลักการของประชาธิปไตยในหนังสือ ไขข้อสงสัยประชาธิปไตยว่าจะมีอยู่สองอย่างคู่กัน คือ หลักการที่ว่าการตัดสินใจของ หมู่คณะอยู่ภายใต้การควบคุมของปวงประชา และหลักการของสิทธิเสมอภาคในการดำเนินการควบคุม ดังนั้น การวัดว่าอะไรเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับว่าหลักการสองอย่างนี้ได้รับการเคารพยึดถือเพียงใดในการตัดสินใจของกลุ่มหรือสมาคมนั้นๆ (Beetham and Boyle อ้างใน พททศิสาณ ชุมพล, ม.ร.ว. 2541: 1-2)

โรเบิร์ต ดาห์ล, ฟิลลิปป์ ซี ชมิตเตอร์และเทียร์ ลินน์ คาร์ล (Robert Dahl, Philippe C. Schmitter and Tery Lynn Karl) ได้เสนอหลักการที่ถือว่าเป็นประชาธิปไตยว่า (อมร รักษาศักดิ์ 2543: 37-38)

1. การควบคุมการตัดสินใจของรัฐบาลทางด้านนโยบายนั้น รัฐธรรมนูญต้องกำหนดให้อยู่ในมือของเจ้าหน้าที่ที่ผ่านการเลือกตั้งมา
2. เจ้าหน้าที่ที่มาจาก การเลือกตั้งจะได้รับเลือกตั้งมาจากการเลือกตั้งบ่อยๆ และสะอาด มีการบีบบังคับกันน้อยที่สุด
3. ในทางปฏิบัติผู้บรรลุนิติภาวะเกือบทั้งหมดจะมีสิทธิออกไปใช้เสียงในการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่
4. ในทางปฏิบัติผู้บรรลุนิติภาวะทุกคนมีสิทธิที่จะสมัครรับเลือกตั้งสู่ตำแหน่งในรัฐบาลที่ต้องมาจากการเลือกตั้ง
5. พลเมืองมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นของตนโดยไม่มีภัยจากการถูกลงโทษเพราะเหตุแห่งการเมือง
6. พลเมืองมีสิทธิที่จะแสวงหาแหล่งข่าวต่างๆ ยิ่งกว่านั้น แหล่งข่าวหลากหลายนั้นจะต้องมีอยู่ และได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมาย
7. พลเมืองมีสิทธิที่จะจัดตั้งสมาคมหรือองค์กรอิสระต่างๆ รวมทั้งพรรคการเมืองอิสระและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ
8. เจ้าหน้าที่ที่ได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชนจะต้องสามารถที่จะใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญได้โดยไม่ต้องถูกเจ้าหน้าที่ที่มีได้มาจากการเลือกตั้งขัดขวาง ประชาธิปไตยอยู่ในฐานะอันตรายถ้าถูกนายทหารหรือข้าราชการประจำที่มีรากยึดแน่นหรือผู้จัดการรัฐวิสาหกิจ มีขีดความสามารถที่จะปฏิบัติการต่างๆ ได้โดยอิสระ
9. รัฐบาลจะต้องปกครองตนเองได้จริง สามารถกระทำการต่างๆ ได้โดยอิสระจากข้อจำกัดที่ฝ่ายการเมืองอื่นมาครอบงำ กล่าวคือ ไม่ถูกอิทธิพลภายนอกต่างๆ รวมทั้งองค์กรนอกประเทศมาบีบบังคับได้

ทินพันธุ์ นาคะตะ (อ้างใน แคน สว่างวัฒน์ 2546: 11) ได้สรุปปัจจัยหลักทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ไว้ในหนังสือ “ประชาธิปไตยไทย” ดังนี้

1. มีจิตใจต้องการการปกครองแบบประชาธิปไตย
2. มีความเชื่อและยึดมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล มีความเชื่อมั่นในความสามารถของผู้อื่น และความเสมอภาคของมนุษย์ รวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลอื่น
3. เคารพในกติกาของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
4. สนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง
5. มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง
6. มองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นตัวเจ้าหน้าที่ หรือสถาบันของทางราชการ
7. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลในทางสร้างสรรค์

1.2 รูปแบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

ทฤษฎีแรกเริ่มในสังคมมนุษย์นั้น ได้มีผู้ที่ได้เสนอเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยออกเป็นหก रूप นั่นคือ

1. ราชาธิปไตย (Monarchy)
2. อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)
3. ชรรมาธิปไตย (Polity)
4. ทรรราช (Tyranny)
5. คณาธิปไตย (Oligarchy)
6. ประชาธิปไตย (Democracy)

ถ้ามองอีกแง่หนึ่งจะเห็นได้ว่า อริสโตเติลแยกรูปแบบการปกครองออกเป็นหก रूपคือ รูปที่แท้จริงสามรูป ราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และระบอบชรรมาธิปไตย แต่ละรูปจะผันแปรไป เมื่อเสื่อมทรามลงไปถึงประ โยชน์ส่วนตัวซึ่งควรจะเรียกรูปแบบการปกครอง ระบบทรรราช คณาธิปไตย และประชาธิปไตย ตามลำดับในบรรดา रूपแบบที่แท้จริง เขาเห็นว่าระบบกษัตริย์เป็นแบบที่จะให้เกิดการปกครองได้ตามอุดมคติที่สุดถ้าสามารถหาผู้ทรงคุณวิเศษมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่คุณสมบัติเหมือนเทพเจ้าเช่นนี้ย่อมหาได้ยาก แต่แม้เช่นนั้นเขาก็ยังคงนิยมในระบบกษัตริย์นี้มากที่สุด อภิชนาธิปไตยนั้น เขาก็เห็นว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีเหมือนราชาธิปไตย เพราะต่างกันแต่เพียงว่าคุณสมบัติพิเศษนั้นมีอยู่ในคนๆ เดียวหรือมีหลายคนเท่านั้น เมื่อได้คนดีมาทำประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ก็คือนับว่าเป็นการปกครองที่ดี ถ้าเมื่อใดปกครองเพื่อ

ตนเองคนเดียวหรือคณะพรรคแล้วก็ต้องนับว่าเป็นแบบที่เลว ส่วนรูปแบบการปกครองนั้น ได้แก่ การปกครองที่ประชาชนทั่วๆ ไปได้มีส่วนปกครองเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมในการปกครองนี้ ก็เสมือนเป็นการประนีประนอมระหว่างหลักเสรีภาพ และหลักความมั่งคั่งร่ำรวย คือ จะมีทั้งคนจน และคนรวยรวมกันมาปกครอง คนธรรมดาหลายคนอาจมีความคิดดีกว่าคนเก่งคนเดียว ฉะนั้นเมื่อรวมกันหลายหัวทั้งคนสามัญและคนเก่งก็ย่อมมีโอกาสดีได้เหมือนกัน แต่ต้องยอมรับว่าการจะหาคนที่มีความวิเศษมาปกครองนั้นย่อมมีปัญหาที่จะใช้อะไรเป็นเกณฑ์เลือกหาคนเช่นนั้น ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า แม้ราชาธิปไตย และอภิชนาธิปไตยในรูปบริสุทธิ์จะเป็นการปกครองในอุดมคติก็จริงอยู่ แต่ปฏิบัติได้ยาก ดังนั้นการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญที่ให้ประชาชนทั่วไปมีสิทธิออกเสียงเมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วน ได้มีส่วนมีเสียงในการปกครองจึงเป็นแบบที่สามารถเป็นไปได้ที่สุด

ลิขิต ชีรเวคิน ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยไว้ในหนังสือ ประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย ว่าระบบประชาธิปไตยแบ่งออกได้เป็นสองรูปแบบ คือ

- 1) ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy)
- 2) ประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้งตัวแทน (Representative Democracy)

ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2514: 15) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับรูปแบบประชาธิปไตยไว้ในหนังสือ รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก ไว้ว่า ประชาธิปไตยแยกอย่างกว้างๆ ออกได้เป็นสองรูปแบบ คือ

- 1) แบบประชาชนเข้าไปบริหาร เข้าไปปกครอง และเข้าไปทำงานการเมืองโดยตรง (Directly) เรียกว่า Pure Democracy ซึ่งเหมาะแก่รัฐเล็กๆ ที่มีพลเมืองน้อย เช่น รัฐในประเทศกรีซ สมัยเก่าหรือสมัยสุโขทัยของไทย เป็นต้น
- 2) อีกรูปแบบหนึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบผ่านตัวแทนประชาชนเรียกว่า (Representative Democracy) คือ ประชาชนเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่บริหารและเข้าไปทำหน้าที่แทนตน

ประชาธิปไตยทั้งสองรูปแบบที่บริสุทธิ์เท่านั้น ประชาชนพลเมืองทุกหมู่เหล่าทุกระดับชั้นมีสิทธิในการออกเสียงในที่ประชุมหรือในการเลือกตั้งตัวแทนได้หนึ่งเสียงเท่ากัน ไม่มีอภิสิทธิ์แต่อย่างใด

สมบัติ ชำรงค์ธัญวงศ์ (2514: 28) ได้อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบประชาธิปไตย ในหนังสือ การเมือง : แนวความคิดและการพัฒนา ไว้ว่า รูปแบบการเมืองในระบบประชาธิปไตยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันอาจจำแนกได้สามรูปแบบใหญ่ๆ คือ

- 1) รูปแบบควบอำนาจ (Fusion of Power)
- 2) รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Power)

3) รูปแบบผสม (Mixed System)

รูปแบบการเมืองในระบบประชาธิปไตยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันอาจจำแนกได้เป็นสามรูปแบบใหญ่ๆ คือ รูปแบบควบอำนาจ (Fusion of Power) รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Power) รูปแบบผสม (Mixed System)

1) รูปแบบควบอำนาจ (*Fusion of Power*) หรือโดยทั่วไปเรียกว่าระบบรัฐสภา (Parliamentary System) รูปแบบการปกครองเช่นนี้เกิดขึ้นมาหลายร้อยปีแล้ว การปกครองในรูปแบบนี้มีแม่แบบที่สำคัญคือประเทศอังกฤษ ระบบของการเชื่อมโยงอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารจะไม่แยกจากกันโดยเด็ดขาด โดยจะให้ฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งมีตัวแทนมาจากการเลือกตั้งของประชาชนเป็นสถาบันหลัก รูปแบบนี้ศูนย์กลางอำนาจจึงอยู่ที่ “รัฐสภา” ในฐานะที่เป็นองค์กรที่รวมเจตจำนงของประชาชนทั้งประเทศ ทำหน้าที่ในการกำหนดตัวผู้ที่จะเป็นรัฐบาล และควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาลอย่างกว้างขวาง จะประกอบด้วยลักษณะสำคัญดังนี้

(1) ประชาชนเป็นผู้เลือกฝ่ายนิติบัญญัติโดยตรง ภายใต้รูปแบบควบอำนาจ ประชาชนแสดงความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยการเลือกตั้งฝ่ายนิติบัญญัติโดยตรง ระบบนี้พรรคการเมืองที่ส่งผู้แข่งขันเข้ารับการเลือกตั้งต้องมีความเข้มแข็ง มีเอกภาพ มีวินัย ทั้งนี้เพราะพรรคการเมืองมีหน้าที่ในการคัดเลือก และควบคุมการทำงานของผู้แทนเพื่อรักษาการสนับสนุนจากประชาชนให้มีความมั่นคงมากที่สุด โดยทั่วไปการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติจะแบ่งออกเป็นสองฝ่ายอย่างชัดเจน คือฝ่ายเสียงข้างมากและฝ่ายเสียงข้างน้อย อำนาจของฝ่ายที่มีเสียงข้างมากคือ อำนาจชี้ขาดในการนิติบัญญัติ ส่วนเสียงข้างน้อยก็มีหน้าที่ในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบการทำงานของฝ่ายเสียงข้างมาก เพื่อชี้ให้เห็นว่าฝ่ายเสียงข้างมากกระทำการถูกต้อง เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนหรือไม่เพียงใด และจะต้องพยายามแสวงหาโอกาสให้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเพื่อให้เป็นเสียงข้างมากในการเลือกตั้งครั้งต่อไป สำหรับกรณีที่ไม่มีการเลือกตั้งใดได้รับเสียงข้างมากจะมีการรวมกลุ่มระหว่างพรรคที่มีความเห็นสอดคล้องกัน เพื่อให้มีเสียงข้างมาก ซึ่งจะสัมพันธ์กับการจัดตั้งรัฐบาลผสมในการทำหน้าที่ในการบริหาร ซึ่งในที่สุดการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติจะแบ่งเป็นสองฝ่ายเสมอ คือ ฝ่ายเสียงข้างน้อยและฝ่ายเสียงข้างมากเสมอ

(2) ฝ่ายนิติบัญญัติเป็นผู้จัดตั้งฝ่ายบริหาร เมื่อประชาชนเลือกตั้งผู้แทนเข้าสู่สภานิติบัญญัติแล้ว พรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมาก หรือกลุ่มพรรคที่สามารถรวมตัวกันได้เป็นเสียงข้างมากในฝ่ายนิติบัญญัติ จะได้รับอำนาจในการจัดตั้งรัฐบาล ผู้นำรัฐบาลโดยส่วนใหญ่คือหัวหน้าพรรคการเมืองที่ได้รับเสียงข้างมากในฝ่ายนิติบัญญัติ หรือในกรณีที่ไม่มีพรรคการเมืองใดได้รับเสียงข้างมากพรรคที่มาร่วมกันเพื่อจัดตั้งรัฐบาลผสมจะตกลงกันว่าจะให้ผู้นำพรรคใดเป็นผู้นำ

รัฐบาลผสม สำหรับคณะรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลนั้นเป็นอำนาจของผู้นำรัฐบาลที่จะเป็นผู้เสนอแต่งตั้ง ส่วนใหญ่จะมาจากผู้ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญในพรรคการเมือง และเป็นผู้แทนราษฎร อาจมีบางกรณีที่ยินยอมให้บุคคลภายนอกที่มีได้เป็นผู้แทนราษฎรเข้ามาเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาล แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่ รัฐมนตรีจะต้องมาจากผู้แทนราษฎรเท่านั้น

(3) ฝ่ายนิติบัญญัติ มีอำนาจในการยื่นกระทู้ ญัตติ และการขออภิปรายไม่ไว้วางใจ ฝ่ายบริหาร ภายใต้รูปแบบควบอำนาจนี้ ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจสูงสุดเหนือฝ่ายบริหาร กล่าวคือการทำงานของฝ่ายบริหารจะต้องได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบฝ่ายบริหาร ด้วยเหตุนี้ฝ่ายนิติบัญญัตินอกจากจะทำหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมายแล้ว ยังมีอำนาจในการยื่นกระทู้หรือญัตติเพื่อให้ฝ่ายบริหารชี้แจงเกี่ยวกับข้อสงสัยในการทำงานของฝ่ายบริหาร และถ้าฝ่ายนิติบัญญัติเห็นว่า ฝ่ายบริหารปฏิบัติงานไม่เป็นที่น่าไว้วางใจและก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศ ฝ่ายนิติบัญญัติสามารถขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจฝ่ายบริหารได้ และถ้าฝ่ายนิติบัญญัติมีหลักฐานข้อมูลชัดเจนถึงการบริหารงานไม่เหมาะสม หรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประเทศ และสามารถลงมติไม่ไว้วางใจได้สำเร็จ ฝ่ายบริหารมีทางเลือกที่จะปฏิบัติได้ 3 ทาง คือ ผู้นำรัฐบาลลาออกเพื่อเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ หรือผู้นำรัฐบาลปรับคณะรัฐมนตรี หรือผู้นำรัฐบาลประกาศยุบสภา

แต่โดยทั่วไปภายใต้รูปแบบควบอำนาจเป็นไปได้น้อยมากที่ฝ่ายนิติบัญญัติจะอภิปรายไม่ไว้วางใจฝ่ายบริหารได้สำเร็จ ทั้งนี้เพราะฝ่ายบริหารเป็นผู้ควบคุมเสียงข้างมากในฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารจะพ่ายแพ้การอภิปรายไม่ไว้วางใจในสภานิติบัญญัติก็เฉพาะในกรณีที่ฝ่ายบริหารเกิดความแตกแยกภายในจนไม่สามารถตกลงร่วมกันได้ ซึ่งจะเกิดได้ง่ายในกรณีรัฐบาลผสมที่ไม่มีพรรคหนึ่งพรรคใดได้เสียงข้างมากอย่างเด็ดขาดในสภานิติบัญญัติ แต่ถ้าฝ่ายบริหารสามารถควบคุมเสียงข้างมากในสภานิติบัญญัติได้อย่างเหนียวแน่น โอกาสที่จะพ่ายแพ้มติการอภิปรายไม่ไว้วางใจจะเป็นไปได้ยาก แต่ถึงแม้การอภิปรายไม่ไว้วางใจของฝ่ายนิติบัญญัติที่มีเสียงข้างน้อยในสภานิติบัญญัติจะไม่สามารถเอาชนะฝ่ายบริหารได้ก็ตาม กระบวนการนี้ก็ทำให้ฝ่ายบริหารจะต้องทำการบริหารด้วยความรอบคอบรัดกุม และคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนอยู่เสมอ เพราะการอภิปรายไม่ไว้วางใจของฝ่ายค้านในสภานิติบัญญัตินี้ ถ้ามีน้ำหนักและเหตุผลเพียงพอ ถึงแม้จะเอาชนะในสภานิติบัญญัติไม่ได้ แต่จะทำให้ประชาชนเสื่อมความนิยมและเสื่อมศรัทธาต่อรัฐบาล ซึ่งหมายถึงอนาคตของรัฐบาล หรือฝ่ายบริหารจะสั้นลง และจะทำให้ฝ่ายค้านมีโอกาสได้รับเลือกตั้งเป็นฝ่ายเสียงข้างมากในการเลือกตั้งครั้งต่อไปมากขึ้น ดังนั้นการอภิปรายไม่ไว้วางใจของฝ่ายค้านในสภานิติบัญญัติจึงเปรียบเสมือนตัวแทนของประชาชนที่ทำหน้าที่ในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา

(4) ฝ่ายบริหารมีอำนาจในการยุบสภานิติบัญญัติ การที่รูปแบบควบอำนาจ เปิดโอกาสให้ฝ่ายนิติบัญญัติสามารถยื่นกระทู้ ญัตติ และการขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจฝ่ายบริหาร ทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจเหนือฝ่ายบริหาร แต่เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจมิให้ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจมากเกินไป จึงกำหนดให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจในการยุบสภานิติบัญญัติได้ อำนาจนี้เป็นอำนาจต่อรองที่จะทำให้ฝ่ายบริหารสามารถบริหารประเทศได้ เพราะเมื่อใดที่ฝ่ายค้านในสภานิติบัญญัติจะขออภิปรายไม่ไว้วางใจโดยไม่มีเหตุผลเพียงพอ ฝ่ายบริหารสามารถยุบสภาทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติต้องสูญเสียอำนาจได้เช่นกัน

อำนาจในการยุบสภานิติบัญญัติของฝ่ายบริหารมีขอบเขตกว้างขวางมาก ฝ่ายบริหารสามารถใช้อำนาจในการยุบสภาได้หลายกรณี โดยที่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่สามารถโต้แย้งได้เช่น กรณีที่เกิดความขัดแย้งกับฝ่ายนิติบัญญัติ หรือกรณีที่ฝ่ายบริหารแพ้ญัตติการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจของฝ่ายค้าน หรือแม้กระทั่งในกรณีที่ฝ่ายบริหารรู้สึกที่กำลังได้รับความนิยมนจากประชาชนในระดับสูง ฝ่ายบริหารก็สามารถใช้อำนาจยุบสภานิติบัญญัติเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ได้ โดยหวังว่าจะได้รับเสียงสนับสนุนในสภานิติบัญญัติมากขึ้น ทำให้การทำงานของฝ่ายบริหารเป็นไปด้วยความมั่นคง ดังนั้นการที่ฝ่ายบริหารจะใช้อำนาจยุบสภา จึงไม่จำเป็นว่าต้องมีสาเหตุจากความขัดแย้งกับสภานิติบัญญัติ หรือการพ่ายแพ้ต่อการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจของฝ่ายค้านเท่านั้น แม้แต่ในสถานการณ์ปกติที่ฝ่ายบริหารเห็นว่าการยุบสภาจะเป็นประโยชน์ต่อการเพิ่มพูนเสถียรภาพของฝ่ายบริหารภายหลังการเลือกตั้งใหม่ ฝ่ายบริหารก็มีอำนาจที่จะยุบสภาได้เช่นกัน

(5) ในรูปแบบควบอำนาจ ประมุขของประเทศ และหัวหน้าฝ่ายบริหาร หรือผู้นำรัฐบาลจะแยกออกจากกัน โดยทั่วไปประมุขของประเทศอาจเป็นกษัตริย์ หรือประธานาธิบดีก็ได้ ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคม ประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยใช้รูปแบบควบอำนาจ และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ได้แก่ อังกฤษ เดนมาร์ก เบลเยียม ญี่ปุ่น สวีเดน และเนเธอร์แลนด์ เป็นต้น ส่วนประเทศที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข ได้แก่ อินเดีย สิงคโปร์ อิตาลี บังคลาเทศ และปากีสถาน เป็นต้น ประมุขของประเทศจะไม่มีอำนาจในการบริหารแต่อย่างใด จะมีหน้าที่เฉพาะเป็นประมุขของประเทศเท่านั้น เช่น การเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ การเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนในประเทศ และเป็นผู้นำนักการทูตในพิธีการระหว่างประเทศ เป็นต้น

ส่วนผู้นำฝ่ายบริหาร โดยทั่วไปเรียกว่า นายกรัฐมนตรีจะมีอำนาจการบริหารประเทศตามที่ได้รับมอบหมายจากฝ่ายนิติบัญญัติ ในบางประเทศผู้นำฝ่ายบริหารอาจทำการบริหารภายใต้พระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขของประเทศ

รูปแบบควบอำนาจหรือระบอบรัฐสภามีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน คือ ฝ่ายบริหารทำทั้งหน้าที่ในการบริหารประเทศ และหน้าที่ในการนิติบัญญัติพร้อมกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ฝ่าย

บริหารมีอิทธิพลต่อฝ่ายนิติบัญญัติเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่า ฝ่ายนิติบัญญัติที่เป็นฝ่ายรัฐบาลนั้นมีหน้าที่ในการสนับสนุนนโยบายของฝ่ายบริหารโดยตรง ถ้ามีผู้แทนคนใดในฝ่ายรัฐบาลกระทำการฝ่าฝืนมติของฝ่ายรัฐบาลไปสนับสนุน หรือเข้าข้างฝ่ายค้านจะถือว่าผู้แทนคนนั้นกระทำความผิดจรรยาบรรณทางการเมืองเป็นอย่างยิ่ง และจะได้รับการประณามจากประชาชนทั่วไป ดังนั้น ภายใต้รูปแบบควบอำนาจพรรคจึงมีอิทธิพลเหนือสมาชิกที่เป็นผู้แทนอย่างมาก ในบางประเทศถึงกับกำหนดว่าถ้าพรรคจับสมาชิกคนใดออกจากพรรคให้ถือว่าเป็นการสิ้นสุดสมาชิกภาพการเป็นผู้แทนราษฎรด้วย

ตามหลักการถือว่าฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจสูงสุด แต่ภายใต้รูปแบบควบอำนาจแล้วโดยความเป็นจริงในทางปฏิบัติจะเห็นได้ว่าฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากการดำรงตำแหน่งของบุคคลที่สำคัญของพรรค กล่าวคือ ผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคการเมืองโดยทั่วไปจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้ารัฐบาล และผู้ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญอื่นๆ ในพรรคการเมืองจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในกระทรวงที่สำคัญเช่นกัน ส่วนผู้ที่ดำรงตำแหน่งประธานสภานิติบัญญัติ หรือรองประธานสภานิติบัญญัตินั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ดำรงตำแหน่งรอง หรือตำแหน่งที่ไม่ค่อยสำคัญในพรรค ด้วยเหตุนี้การเคลื่อนไหวทางการเมืองต่างๆ ในสภานิติบัญญัติจึงขึ้นอยู่กับนโยบายและทิศทางของผู้นำฝ่ายบริหารที่เป็นหัวหน้าพรรคเป็นสำคัญ โดยเฉพาะพรรคที่มีเสียงข้างมากอย่างเด็ดขาด บทบาทของหัวหน้าพรรคในฐานะหัวหน้าพรรคในฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหารจะยังมีอิทธิพลต่อบทบาทของสภานิติบัญญัติเป็นอย่างยิ่ง

ภายใต้ความเป็นจริงแล้ว การที่จะอ้างว่าการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติภายใต้รูปแบบควบอำนาจจะต้องเป็นอิสระและปลอดพ้นจากฝ่ายอิทธิพลของฝ่ายบริหารนั้น ไม่มีโอกาสเป็นจริงได้เลย และการอ้างเช่นนั้นก็เท่ากับเป็นการปฏิเสธความเป็นจริงนั่นเอง เพราะโดยความเป็นจริงหัวหน้าพรรคฝ่ายบริหารคือหัวหน้าพรรคการเมืองที่ควบคุมเสียงข้างมากในสภานิติบัญญัติ ดังนั้นความต้องการของหัวหน้าฝ่ายบริหารก็คือความต้องการของพรรคเสียงข้างมากในสภา และเป็นความต้องการที่ผู้แทนซึ่งสังกัดรัฐบาลในสภาจะต้องให้การสนองตอบ ผู้ใดฝ่าฝืนจะได้รับผลเสียหายทางการเมืองเป็นอย่างมาก

แม้กระทั่งประธานสภานิติบัญญัติซึ่งโดยฐานะเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดเหนือผู้นำฝ่ายบริหาร แต่ในความเป็นจริงประธานฝ่ายนิติบัญญัติคือตัวแทนของพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากในสภาสนับสนุนให้เป็นผู้ดำรงตำแหน่งประธานสภา ด้วยเหตุนี้ประธานสภาจึงต้องทำหน้าที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อผู้นำฝ่ายบริหารให้การดำเนินนโยบายของฝ่ายบริหารสภานิติบัญญัติเป็นไปโดยเรียบร้อย ถ้าประธานสภานิติบัญญัติไม่กระทำการดังนี้ หัวหน้าฝ่ายบริหารในฐานะหัวหน้าพรรคการเมืองที่ควบคุมการทำงานของประธานสภาก็อาจใช้อำนาจของพรรคเพื่อถอดถอน

ประธานสภานิติบัญญัติเพื่อแต่งตั้งผู้อื่นแทนได้ ดังนั้น ประธานสภานิติบัญญัติภายใต้รูปแบบควบอำนาจจึงไม่สามารถดำรงฐานะความเป็นกลางอย่างแท้จริง ผู้ใดที่คาดหวังว่าประธานสภานิติบัญญัติจะต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นกลางโดยเคร่งครัดแสดงว่าไม่เข้าใจความเป็นจริงของกลไกการเมืองในรูปแบบควบอำนาจ

สำหรับประธานสภาภายใต้รูปแบบควบอำนาจ อาจเป็นระบบสภาเดี่ยวหรือสภาคู่ก็ได้ เช่น อังกฤษ อินเดีย เยอรมนี และญี่ปุ่น เป็นระบบสภาคู่ คือมีทั้งสภาสูงและสภาล่าง ส่วนลักเซมเบิร์กใช้ระบบสภาเดี่ยว การที่ประเทศใดจะใช้ระบบสภาคู่หรือสภาเดี่ยวขึ้นอยู่กับปัจจัยเฉพาะของแต่ละประเทศเป็นสำคัญ เช่น ประเทศอังกฤษมีสองสภา คือสภาขุนนางและสภาสามัญเป็นเรื่องของเหตุผลทางประวัติศาสตร์ ส่วนประเทศเยอรมนีความจำเป็นที่ต้องมีสองสภาเป็นเพราะมีลักษณะเป็นสหพันธรัฐ กล่าวคือ ให้ประชาชนแต่ละรัฐเลือกผู้แทนราษฎรตามสัดส่วนของประชาชนเข้ามาอยู่ในสภาล่าง และให้ตัวแทนของรัฐแต่ละรัฐเข้ามาอยู่ในสภาสูงในจำนวนรัฐละเท่าๆ กัน โดยทั่วไปสภาล่างจะเป็นสภาที่มีอำนาจสูงสุดโดยเฉพาะอำนาจในการบัญญัติกฎหมาย อำนาจในการควบคุมด้านการเงิน และอำนาจลงมติไม่ไว้วางใจ

ประเทศที่ใช้ระบบสภาคู่ คือ สภาสูงและสภาล่าง ในส่วนของสภาสูงสมาชิกอาจมาจากการแต่งตั้ง หรือเลือกตั้งก็ได้ ถ้าสมาชิกมาจากการแต่งตั้งเช่นกรณีสภาขุนนางของอังกฤษ ให้มีอำนาจเพียงการกั้นกรองกฎหมายเท่านั้น แต่ถ้าสภาสูงมาจากการเลือกตั้งเช่นกรณีของญี่ปุ่น สภาสูงจะมีอำนาจมากกว่าการกั้นกรองกฎหมาย โดยจะได้รับการแบ่งอำนาจบางส่วนมาจากสภาล่างทำให้สภาสูงที่มาจากการเลือกตั้งมีบทบาทและความสำคัญมากกว่าสภาสูงที่มาจากการแต่งตั้ง แต่ถึงอย่างไรก็มีอำนาจน้อยกว่าสภาผู้แทนราษฎร (สภาล่าง)

ก. จุดเด่นของการปกครองรูปแบบควบอำนาจ

ก) กระบวนการเลือกตั้งมีค่าใช้จ่ายน้อย ทั้งนี้เพราะเลือกแต่เพียงฝ่ายนิติบัญญัติแล้วให้ฝ่ายนิติบัญญัติที่มีเสียงข้างมากไปทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหาร บางประเทศกำหนดเขตเลือกตั้งแบบ วันแมนวัน โหวต (One Man One Vote) ยิ่งทำให้กระบวนการเลือกตั้งสามารถกระทำได้โดยรวดเร็วและเสียค่าใช้จ่ายน้อยเพราะเขตเลือกตั้งเล็ก ประชาชนสามารถตรวจสอบผู้สมัครได้ง่าย

ข) การที่ฝ่ายนิติบัญญัตินี้มีอำนาจในการลงมติไม่ไว้วางใจฝ่ายบริหาร และการที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจในการยุบสภา จะทำให้ประชาชนมีโอกาสเปลี่ยนผู้นำทางการเมืองได้ง่าย ถ้าประชาชนรู้สึกไม่พอใจก็อาจเปลี่ยนได้ทันที โดยผลักดันผ่านพรรคการเมือง และไม่ต้องรอให้ครบวาระ ดังนั้นถ้าพบว่าผู้นำรัฐบาลไม่ดี ไม่มีประสิทธิภาพรูปแบบนี้เปิดโอกาสให้เปลี่ยนแปลงรัฐบาลได้ตลอดเวลา

ค) ฝ่ายนิติบัญญัติสามารถควบคุมฝ่ายบริหารได้อย่างใกล้ชิด เพราะมีอำนาจในการยื่นกระทู้ ถูคดี และการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ทำให้รัฐบาลต้องบริหารประเทศด้วยความรอบคอบรัดกุมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะเป็นผลดีต่อสังคมและประชาชน

ง) การที่ฝ่ายบริหารทั้งหมดหรือส่วนใหญ่มาจากผู้แทนราษฎร ทำให้เชื่อได้ว่าเป็นผู้ที่สัมผัสใกล้ชิดกับประชาชนย่อมรู้ปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นอย่างดี จึงมีโอกาที่จะสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างรวดเร็วและตรงความต้องการ

ข. จุดด้อยของการปกครองรูปแบบควบอำนาจ

ก) การที่ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจในการลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลและการที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจในการยุบสภา แสดงให้เห็นว่ารูปแบบนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อย ทำให้รัฐบาลไม่ค่อยมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่ารูปแบบนี้เน้นเสถียรภาพทางการเมืองมากกว่าเสถียรภาพของรัฐบาล

ข) การที่ฝ่ายบริหารต้องมาจากผู้แทนราษฎรทั้งหมดหรือโดยส่วนใหญ่ แม้ผู้แทนราษฎรจะมีความรู้ ความเข้าใจต่อปัญหาของประชาชนดี แต่อาจไม่มีทักษะในการบริหารทำให้การบริหารไม่เป็นแบบมืออาชีพ อาจทำให้ประสิทธิภาพการบริหารงานไม่ดีพอ ในขณะเดียวกัน นายกรัฐมนตรีก็ไม่มีอิสระในการเลือกผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของผู้แทนราษฎรในพรรคการเมืองอาจบีบบังคับให้นายกรัฐมนตรีต้องเลือกบุคคลที่ไม่ค่อยเหมาะสมเข้ามาเป็นผู้บริหาร กรณีนี้ยังเป็นปัญหามากถ้าเป็นรัฐบาลผสมเพราะนายกรัฐมนตรีจะต้องแต่งตั้งรัฐมนตรีตามที่พรรคร่วมรัฐบาลเสนอมา โดยไม่สามารถคัดเลือกได้ จุดด้อยในข้อนี้อาจไม่ปรากฏมากในประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่สำหรับประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนามีโอกาสที่จะเป็นปัญหาได้มาก

ค) การที่ผู้แทนราษฎรสามารถเป็นรัฐมนตรีได้อาจนำไปสู่การซื้อสิทธิเพื่อให้ได้เป็นผู้แทนราษฎรเพื่อจะได้ไต่เต้าไปสู่การเป็นรัฐมนตรี โดยเฉพาะนักธุรกิจการเมืองที่ต้องการใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน จะเป็นต้นเหตุสำคัญในการใช้เงินเพื่อซื้อสิทธิขายเสียงจากประชาชน จะส่งผลให้ระบบการเมืองขาดคุณธรรม กรณีเช่นนี้อาจไม่เป็นปัญหามากนักสำหรับประเทศที่พัฒนาแล้ว เพราะประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในทางการเมืองดีพอ แต่สำหรับประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาจะเกิดปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้ระบบการเมืองกลายเป็นธุรกิจการเมืองได้โดยง่าย

ง) เมื่อมีการใช้เงินซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้ง จะเป็นมูลเหตุที่นำไปสู่การคอร์รัปชันเพื่อถอนทุน ปรากฏการณ์เช่นนี้จะทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อนักการเมือง แต่ใน

ที่สุดอาจหันไปสนับสนุนเผด็จการ โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ กรณีนี้จะเกิดได้ง่ายกับประเทศด้อยพัฒนา และประเทศกำลังพัฒนา

2) รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ (*Separation of Power*) หรือเรียกว่าระบบประธานาธิบดี (Presidential System) มีต้นแบบมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นรูปแบบที่ใช้หลักการแบ่งแยกอำนาจระหว่างสถาบันนิติบัญญัติและสถาบันบริหารอย่างชัดเจน โดยให้แต่ละสถาบันมีอิสระต่อกันและมีอำนาจเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ มองเตสกีเยอ (Montesquieu) นักปราชญ์ทางการเมืองคนสำคัญของฝรั่งเศส ที่ว่าด้วยการแบ่งแยกอำนาจ แต่ในขณะเดียวกันก็มีหน้าที่คอยตรวจสอบถ่วงดุลซึ่งกันและกัน (Checks and Balance) และมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

(1) ประชาชนเป็นผู้เลือกฝ่ายนิติบัญญัติโดยตรง ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจบัญญัติกฎหมาย แต่ไม่มีอำนาจในการควบคุมบริหาร โดยการลงมติไม่ไว้วางใจอย่างระบบควบอำนาจ นอกจากนี้ฝ่ายนิติบัญญัตียังมีอำนาจอื่นๆ นอกเหนือไปจากอำนาจนิติบัญญัติซึ่งถือได้ว่าเป็นการถ่วงดุลสถาบันบริหารไม่ให้มีอำนาจมากเกินไป อำนาจที่สำคัญของฝ่ายนิติบัญญัติประกอบด้วย

ก. อำนาจในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจหน้าที่โดยตรง ในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยฝ่ายบริหารไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องเพราะการประกาศใช้ข้อแก้ไขรัฐธรรมนูญไม่ต้องให้หัวหน้าฝ่ายบริหารลงนาม แต่หัวหน้าฝ่ายบริหารอาจกระตุ้นให้มีการแก้ไข หรือแสดงความไม่เห็นด้วยกับการแก้ไข เพื่อให้เกิดมติมหาชนในการผลักดันฝ่ายนิติบัญญัติ อำนาจในการแก้ไขรัฐธรรมนูญของฝ่ายนิติบัญญัติอาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของตัวเอง หรือโครงสร้างของฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการได้ด้วย

ข. อำนาจในการเลือกตั้งประธานาธิบดี และรองประธานาธิบดี สำหรับระบบการเมืองของสหรัฐอเมริกาคำหนดไว้ว่า ในกรณีที่ไม่มีผู้สมัครคนใดได้รับเสียงข้างมากของคณะผู้เลือกตั้ง (Electoral Vote) สภากลางจะทำหน้าที่เลือกประธานาธิบดี และสภาสูงจะทำหน้าที่เลือกรองประธานาธิบดี

ค. อำนาจในการถอดถอนประธานาธิบดี (*Impeachment*) ในกรณีที่ปรากฏว่าประธานาธิบดีกระทำความผิดอาญาร้ายแรงหรือทรยศต่อชาติ ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจถอดถอนประธานาธิบดีออกจากตำแหน่ง โดยสภาล่างเป็นผู้ไต่สวนแล้วฟ้องร้องไปยังสภาสูง ซึ่งจะเป็นผู้ตัดสิน อำนาจนี้เป็นอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติที่จะควบคุมฝ่ายบริหารเพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจเพื่อมิให้ฝ่ายบริหารใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง แต่ฝ่ายนิติบัญญัติของสหรัฐอเมริกายังไม่เคยประสบความสำเร็จในการใช้อำนาจนี้กับประธานาธิบดีคนใดเลย เพียงแต่เคยมีความพยายามจะใช้อำนาจนี้กับประธานาธิบดี แอนดรู แจ็คสัน (Andrew Jackson-1867) และประธานาธิบดี บิล คลินตัน (Bill Clinton-1999) จนกระทั่งถึงการพิจารณาของสภาสูง แต่ยุติการถอดถอนตกไป

ง. อำนาจในการให้ความเห็นชอบการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารที่เสนอโดยประธานาธิบดี อำนาจนี้เป็นอำนาจของสภาสูง เพื่อป้องกันมิให้ประธานาธิบดีใช้ระบบอุปถัมภ์ แต่งตั้งพรรคพวกของตนไปดำรงตำแหน่งสำคัญโดยไม่คำนึงถึงความรู้ ความสามารถ และความเหมาะสม ด้วยเหตุนี้ประธานาธิบดีจึงมีอำนาจแต่เพียงการเสนอชื่อบุคคลเข้ารับตำแหน่งสำคัญทางการเมืองเท่านั้น แต่อำนาจในการให้ความเห็นชอบเป็นอำนาจของสภาสูง เป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติในการควบคุมฝ่ายบริหาร โดยตรง ทำให้ฝ่ายบริหารจะต้องมีความรอบคอบในการเสนอชื่อบุคคลเข้ารับผิดชอบตำแหน่งสำคัญ เช่น ตำแหน่งผู้พิพากษา ศาลสูง ตำแหน่งรัฐมนตรี ตำแหน่งหัวหน้าหน่วยราชการระดับสูง และตำแหน่งเอกอัครราชทูต เป็นต้น

จ. อำนาจในการสอบสวน อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลไกสำคัญของฝ่ายนิติบัญญัติที่ใช้ในการถ่วงดุลเพื่อควบคุมการทำงานของฝ่ายบริหาร ทั้งนี้เพราะฝ่ายนิติบัญญัติภายใต้การทำงานของคณะกรรมการต่างๆ สามารถเรียกรัฐมนตรีหรือข้าราชการที่เกี่ยวข้องมาให้ปากคำในกรณีต่างๆ ที่ฝ่ายนิติบัญญัติเห็นว่ามีความกระทบกับผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน อำนาจในการสอบสวนของฝ่ายนิติบัญญัติได้รับการรับรองจากศาลสูงที่จะลงโทษผู้ที่ปฏิเสธไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐสภาได้ ทั้งการมาให้การกับคณะกรรมการและการส่งมอบเอกสารหลักฐานต่างๆ จึงกล่าวได้ว่าเป็นอำนาจที่สำคัญของฝ่ายนิติบัญญัติ นอกเหนือจากอำนาจในการบัญญัติกฎหมาย

ฉ. อำนาจในการควบคุมนโยบายต่างประเทศ ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจในการให้สัตยาบันสนธิสัญญา และอำนาจในการประกาศสงคราม สำหรับสหรัฐอเมริกาให้อำนาจนี้เป็นของสภาสูง

ช. อำนาจในด้านการเงิน ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจในการอนุมัติงบประมาณ การประกาศข้อบัญญัติเกี่ยวกับภาษีอากร และการช่วยทางการเงินแก่ต่างประเทศ อาจกล่าวได้ว่าอำนาจในด้านการเงินเป็นอำนาจสำคัญของฝ่ายนิติบัญญัติในการควบคุมการบริหารงานของฝ่ายบริหารถ้าฝ่ายนิติบัญญัติไม่อนุมัติงบประมาณสนับสนุน ฝ่ายบริหารก็ไม่สามารถดำเนินนโยบายได้ไม่ว่าจะเป็นนโยบายภายในประเทศหรือนโยบายต่างประเทศก็ตาม

สำหรับสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นต้นแบบของการแบ่งแยกอำนาจ ได้แบ่งฝ่ายนิติบัญญัติออกเป็น 2 สภา คือ สภากลาง ได้แก่ สภาผู้แทนราษฎรและสภาสูง โดยที่สภากลางประชาชนเลือกตั้งผู้แทนตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละรัฐ ส่วนสภาสูงประชาชนเลือกผู้แทนมาจากรัฐต่างๆ รัฐละ 2 คนเท่ากันไม่ว่าจะเป็นรัฐใหญ่หรือเล็ก ทั้งนี้เพื่อถ่วงดุลไม่ให้รัฐใหญ่ได้เปรียบรัฐเล็กในการใช้อำนาจสภาล่างมีอำนาจมากกว่าสภาสูง

(2) ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งฝ่ายบริหารโดยตรง ฝ่ายบริหารจึงมีฐานะเท่าเทียมกับฝ่ายนิติบัญญัติ การเลือกตั้งประชาชนจะเลือกตั้งเฉพาะหัวหน้าฝ่ายบริหารเท่านั้น ส่วนคณะรัฐมนตรีหัวหน้าฝ่ายบริหารจะเป็นผู้เลือกเอง โดยผ่านความเห็นชอบของสภาสูง ภายใต้รูปแบบแบ่งแยกอำนาจนี้ หัวหน้าฝ่ายบริหาร รัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่นๆ จะเป็นสมาชิกรัฐสภาไม่ได้ หัวหน้าฝ่ายบริหารในฐานะที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนสามารถบริหารประเทศโดยไม่ต้องขอความไว้วางใจจากรัฐสภา และมีอำนาจที่จะถอดถอนรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารได้ตามที่ตนเห็นสมควร

หัวหน้าฝ่ายบริหารภายใต้รูปแบบแบ่งแยกอำนาจไม่มีอำนาจในการยุบสภา ทั้งนี้เพราะฝ่ายนิติบัญญัติเองก็ไม่มีอำนาจในการลงมติไม่ไว้วางใจฝ่ายบริหาร จึงถือว่าเป็นการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน และหัวหน้าฝ่ายบริหารคือประมุขของฝ่ายบริหารทั้งหมด ดังนั้นจึงมีอำนาจสูงสุดในการบริหารประเทศแต่เพียงผู้เดียว คณะรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารอื่นๆ มีหน้าที่แต่เพียงให้คำแนะนำหัวหน้าฝ่ายบริหารเท่านั้น โดยหัวหน้าฝ่ายบริหารจะรับฟังหรือไม่ก็ได้

อำนาจที่สำคัญอีกประการหนึ่งของหัวหน้าฝ่ายบริหาร คือ อำนาจในการยับยั้ง (Veto) ร่างกฎหมายที่เสนอโดยรัฐสภา ในกรณีที่หัวหน้าฝ่ายบริหารไม่เห็นด้วยกับร่างกฎหมายที่รัฐสภาเป็นผู้เสนอ หัวหน้าฝ่ายบริหารมีอำนาจที่จะยับยั้งร่างกฎหมายนั้น และเมื่อร่างกฎหมายที่ถูกยับยั้งกลับไปยังรัฐสภา ถ้ารัฐสภาลงมติยืนยันด้วยคะแนนเสียง 2 ใน 3 ของรัฐสภาขึ้นไป สิทธิในการยับยั้งร่างกฎหมายของหัวหน้าฝ่ายบริหารก็ตกไป ให้นำร่างกฎหมายนั้นไปประกาศใช้ได้โดยไม่ต้องขอความเห็นชอบจากหัวหน้าฝ่ายบริหาร แต่ถ้ารัฐสภาลงมติยืนยันด้วยคะแนนเสียงที่ต่ำกว่า 2 ใน 3 ของรัฐสภาให้ถือว่ากฎหมายนั้นตกไป แสดงว่าการใช้สิทธิยับยั้งของหัวหน้าฝ่ายบริหารเป็นผลสำเร็จ ในกรณีนี้ไม่ว่าฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายชนะ ฝ่ายที่แพ้ไม่ต้องลาออก ถือว่าเป็นการยุติตามกติกา

หัวหน้าฝ่ายบริหารมีอำนาจในการเสนอชื่อบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งที่สำคัญ เช่น ผู้พิพากษาศาลสูง รัฐมนตรี และเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารอื่น แต่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาสูง กรณีเช่นนี้ถือว่าเป็นการถ่วงดุลอำนาจระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ

(3) หัวหน้าฝ่ายบริหารและประมุขของประเทศ จะเป็นคนเดียวกันหรือแยกจากกันก็ได้ ภายใต้รูปแบบแบ่งแยกอำนาจนี้ได้กำหนดว่าประมุขและหัวหน้าฝ่ายบริหารจะต้องแยกจากกัน ดังนั้นจึงอาจเป็นคนเดียวกันก็ได้ในกรณีของสหรัฐอเมริกากำหนดให้หัวหน้าฝ่ายบริหารทำหน้าที่ประมุขของประเทศด้วยเรียกว่าประธานาธิบดี แต่ถ้าแยกกันระหว่างประมุขของประเทศและหัวหน้าฝ่ายบริหาร ประมุขของประเทศอาจเป็นกษัตริย์ก็ได้ ส่วนหัวหน้าฝ่ายบริหารก็เรียกว่านายกรัฐมนตรี แต่เป็นนายกรัฐมนตรีที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง

รูปแบบแบ่งแยกอำนาจมีเอกลักษณ์ที่สำคัญ คือ การแบ่งแยกอำนาจระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติอย่างชัดเจน ทั้งสองฝ่ายต่างได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ฝ่ายนิติบัญญัติไม่มีอำนาจในการที่จะอภิปรายไม่ไว้วางใจฝ่ายบริหาร ในขณะที่เดียวกันฝ่ายบริหารก็ไม่มีอำนาจในการยุบสภา อำนาจทั้งสองฝ่ายจึงถ่วงดุลกันตลอดเวลา ไม่มีฝ่ายใดมีอำนาจเหนือกว่ากัน

ก. จุดเด่นของรูปแบบการปกครองแบ่งแยกอำนาจ

ก) รัฐบาลมีเสถียรภาพมั่นคง ภายใต้รูปแบบแบ่งแยกอำนาจทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารจะอยู่ครบวาระเสมอ ทำให้รัฐบาลสามารถริเริ่มนโยบายใหม่และมีเวลาเพียงพอที่จะผลักดันให้นโยบายใหม่ปรากฏผล ทำให้ประชาชนไม่ต้องวิตกกังวลกับเสถียรภาพของรัฐบาล จึงกล่าวได้ว่า ภายใต้รูปแบบแบ่งแยกอำนาจจะมีทั้งเสถียรภาพของรัฐบาลและเสถียรภาพทางการเมือง

ข) หัวหน้าฝ่ายบริหารสามารถเลือกสรรผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และเป็นที่ยอมรับของประชาชนเข้าร่วมทีมบริหาร ในคณะรัฐมนตรี หรือดำรงตำแหน่งในการบริหารได้อย่างเต็มที่ จะทำให้โอกาสการบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสามารถแต่งตั้งนักการเมืองมืออาชีพมาร่วมทีมได้

ค) ฝ่ายบริหารไม่ต้องเข้าร่วมประชุมกับฝ่ายนิติบัญญัติ ทำให้ฝ่ายบริหารมีเวลาอย่างเต็มที่ในการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับประชาชน และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่ดีให้แก่สังคม และฝ่ายบริหารไม่ต้องกังวลว่าจะถูกฝ่ายค้านอภิปรายไม่ไว้วางใจ จึงมีเวลาในการเอาใจใส่ต่องานบริหารในความรับผิดชอบของตนได้อย่างเต็มที่

ง) ฝ่ายนิติบัญญัติมีกลไกสำคัญในการควบคุมฝ่ายบริหาร คือ อำนาจในการไต่สวนการทำงานของฝ่ายบริหาร โดยฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจในการเรียกตัวฝ่ายบริหารมาให้การหรือเรียกเอกสารต่างๆ มาตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เกิดความสงสัยได้อย่างเต็มที่ ทำให้ฝ่ายบริหารต้องทำงานด้วยความรอบคอบรัดกุมอยู่ตลอดเวลา อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อสังคมและประชาชน

จ) อำนาจในการให้ความเห็นชอบต่อการแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญทั้งฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหารของสภาสูง ทำให้หัวหน้าฝ่ายบริหารต้องพิถีพิถันในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาดำรงตำแหน่ง มิฉะนั้นอาจถูกปฏิเสธจากสภาสูงซึ่งกรณีนี้เกิดเป็นประจำ กระบวนการนี้ทำให้ประชาชนมั่นใจได้ว่าบุคคลที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งสำคัญจะได้รับการกลั่นกรองอย่างดีเพื่อให้ได้บุคคลที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประชาชนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการได้บุคคลที่มีคุณธรรมมาเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม

ข. จุดด้อยของรูปแบบการปกครองแบ่งแยกอำนาจ

ก) กระบวนการเลือกตั้งฝ่ายบริหารต้องใช้เวลาและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ยิ่งประเทศที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลและมีประชากรมากจะยิ่งเสียเวลาและค่าใช้จ่ายมาก ดังนั้นภายใต้รูปแบบแบ่งแยกอำนาจนี้ รัฐบาลจึงต้องจ่ายเงินสนับสนุนผู้รับสมัครเลือกตั้งเพื่อป้องกันมิให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้สนับสนุนทางการเงิน

ข) เนื่องจากทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารต่างเป็นอิสระจากกัน จึงอาจเกิดความขัดแย้งกันได้ตลอดเวลา ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่สามารถประนีประนอมกันได้ อาจทำให้ฝ่ายบริหารไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะฝ่ายนิติบัญญัติอาจไม่ยอมผ่านร่างกฎหมายที่ฝ่ายบริหารต้องการ

ค) การที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจมากอาจเป็นช่องทางให้มีการเสริมสร้างอิทธิพลจนฝ่ายนิติบัญญัติไม่สามารถทัดทานได้ กรณีนี้อาจเป็นปัญหามากกับประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศกำลังพัฒนาที่นำรูปแบบนี้ไปใช้เพราะหัวหน้าฝ่ายบริหารทำหน้าที่เป็นผู้บัญชาการสูงสุดของกองทัพด้วย เมื่ออิทธิพลมากอาจใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้องได้

ง) รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ กำหนดให้ฝ่ายนิติบัญญัติมีบทบาทมาก จึงจำเป็นต้องจัดตั้งคณะกรรมการมาก และคณะกรรมการก็มีอำนาจมาก โดยเฉพาะอำนาจในการไต่สวน ฝ่ายบริหาร ดังนั้นจึงเป็นโอกาสที่ประธานคณะกรรมการจะเสริมสร้างอิทธิพลของตนจนเป็นอุปสรรคต่อการทำงานของฝ่ายบริหารได้

3) รูปแบบผสม (Mixed System) เป็นลักษณะผสมผสานระหว่างรูปแบบควบอำนาจและรูปแบบแบ่งแยกอำนาจหรือเรียกว่ารูปแบบกึ่งรัฐสภา (Semi-Parliamentary System) มีต้นแบบมาจากประเทศฝรั่งเศส มีลักษณะที่สำคัญ (พงศ์เพ็ญ สกุนตาทัย และมณีนัย รัตนมณี 2510: 412-420) ดังนี้

(1) ประชาชนเป็นผู้เลือกประธานาธิบดีโดยตรง การเลือกตั้งประธานาธิบดีจะต้องได้รับเสียงข้างมากอย่างเด็ดขาด คือ เสียงเกินครึ่งของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ถ้าเสียงชนะไม่เด็ดขาดให้ทำการเลือกตั้งรอบสองภายใน 2 สัปดาห์โดยให้เหลือผู้แข่งขันเพียง 2 คน ประธานาธิบดีจะทำหน้าที่เป็นทั้งประมุขของประเทศและประมุขของฝ่ายบริหาร ในด้านการบริหาร ประธานาธิบดีจะแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีมาเป็นผู้ช่วยในการบริหารรัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีโดยไม่ต้องขอความไว้วางใจจากรัฐสภา แต่รัฐสภามีอำนาจในการลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล

(2) ประธานาธิบดีมีอำนาจยุบสภาแห่งชาติได้ทุกกรณีหลังจากสภามีอายุครบ 1 ปี นับจากวันเลือกตั้งทั่วไปและสามารถยุบสภาได้ 2 ครั้งในปีเดียวกัน การยุบสภาเป็นอำนาจที่

ประธานาธิบดีสามารถถ่วงดุลกับสภาแห่งชาติในกรณีที่สภาแห่งชาติจะลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลที่ประธานาธิบดีเป็นผู้จัดตั้ง

(3) ประธานาธิบดีมีอำนาจในการนำประเด็นทางการเมืองไปให้ประชาชนลงมติเป็นการขอนันทานุมัติจากประชาชนโดยตรง เพื่อให้การใช้อำนาจของประธานาธิบดีมีความชอบธรรมยิ่งขึ้น และเป็นการขัดข้อโต้แย้งของสภาแห่งชาติ ในกรณีที่สภาแห่งชาติไม่เห็นด้วย

(4) ประชาชนเป็นผู้เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สภาล่าง) โดยตรง ส่วนสภาสูงได้รับการเลือกตั้งทางอ้อม โดยสมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัดและสมาชิกสภาผู้แทนโดยทั่วไปไปสภาทั้งสองมีอำนาจเท่ากัน ยกเว้นอำนาจในการพิจารณางบประมาณและอำนาจในการลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลให้เป็นอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร การเปิดและปิดสภากระทำโดยกฤษฎีกาของประธานาธิบดี

รูปแบบกึ่งประธานาธิบดีถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐที่ห้า ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของฝรั่งเศส ค.ศ. 1985 ที่เรียกอย่างนี้ก็เนื่องจากรูปแบบของฝรั่งเศสนั้นอำนาจในการบริหารการปกครองอยู่ที่ทั้งประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรี สำหรับประธานาธิบดีนั้นไม่ต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภาในขณะที่นายกรัฐมนตรีต้องรับผิดชอบต่อสภาและประธานาธิบดี

เมื่อพิจารณารูปแบบผสมที่ใช้อยู่ในบางประเทศ จะเห็นได้ว่าเป็นรูปแบบที่ประธานาธิบดีมีอำนาจที่เข้มแข็งมาก อาจกล่าวได้ว่ามีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติเพราะสามารถยุบสภาแห่งชาติได้ ในขณะที่ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจเพียงลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล แต่ไม่มีสิทธิลงมติไม่ไว้วางใจประธานาธิบดี ดังนั้นแม้รัฐบาลจะไม่ได้ได้รับความไว้วางใจและต้องลาออกไป ประธานาธิบดีก็มีอำนาจในการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ได้ตลอดเวลา

สำหรับรัฐบาลภายใต้อำนาจการนำของนายกรัฐมนตรีนั้น จะต้องบริหารประเทศภายใต้ความเห็นชอบของประธานาธิบดี โดยประธานาธิบดีเป็นผู้ลงนามในคำสั่ง และกฤษฎีกาทั้งหมดของฝ่ายบริหาร ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็ต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภา เพราะรัฐสภามีอำนาจในการลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลได้ในกรณีนี้ถ้าหากประธานาธิบดีและสภาผู้แทนราษฎรมีความเห็นแตกต่างกัน รัฐบาลจะทำการบริหารประเทศด้วยความยากลำบากมาก ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ในกรณีที่ประธานาธิบดีและเสียงส่วนใหญ่ในสภาผู้แทนราษฎรอยู่คนละพรรคกัน แต่ถ้าอยู่พรรคเดียวกันปัญหาความขัดแย้งคงเกิดขึ้นน้อย

ดังนั้นถึงแม้รัฐธรรมนูญจะไม่ได้กำหนดว่าประธานาธิบดีจะต้องแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีจากพรรคที่คุมเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร แต่ในทางปฏิบัติประธานาธิบดีจะต้องพยายามแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีที่ได้รับการสนับสนุนจากเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร

เพื่อให้สามารถบริหารงานได้โดยไม่มีอุปสรรค ปัจจุบันมีหลายประเทศประยุกต์รูปแบบผสมของฝรั่งเศสไปใช้ เช่น สหพันธรัฐรัสเซีย เป็นต้น

ระบอบประชาธิปไตยยุคใหม่มีรากฐานวิวัฒนาการมาจากระบอบประชาธิปไตยโดยตรงของนครรัฐเอเธนส์สมัยเมื่อ 500 ปีก่อนคริสต์ศักราช และได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับสังคมการเมืองของมนุษย์ โดยผสมผสานความคิดของปรัชญาเมธีการเมืองต่างๆ ที่มีความเชื่อมั่นในอำนาจอธิปไตยของปวงชนว่าจะนำมาซึ่งชีวิตที่ดีและมีความสุขของประชาชนอย่างแท้จริงและเป็นระบอบการเมืองที่ได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาคมโลกอย่างกว้างขวางที่สุดในปัจจุบัน

ระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยตัวแทน (Representative Democracy) ซึ่งมีหลักการที่แตกต่างจากระบอบประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ของนครรัฐเอเธนส์หลายประการ หากพิจารณาในด้านปรัชญาอาจกล่าวได้ว่า ความคิดเรื่องนิติรัฐ (Law) ของเพลโต ความคิดเรื่องโพลิตี (Polity) ของอริสโตเติล ความคิดเรื่องสัญญาประชาคม (Social Contract) ของล็อกและรูสโซ ล้วนมีส่วนเสริมแต่งปรัชญาของระบอบประชาธิปไตยยุคใหม่ให้มีความสมบูรณ์ทั้งสิ้น โดยเฉพาะความคิดของล็อก อาจกล่าวได้ว่ามีอิทธิพลต่อระบอบประชาธิปไตยโดยตัวแทนในปัจจุบันมากที่สุด

ปรัชญาของระบอบประชาธิปไตยยุคใหม่ยึดมั่นในความสามารถของมนุษย์ที่จะใช้เหตุใช้ผลเพื่อแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตน และมีความเชื่อมั่นว่าชีวิตที่ดีและมีความสุขจะต้องเป็นชีวิตที่มีเสรีภาพและความเสมอภาค การดำรงเป้าหมายในการดำรงรักษาเสรีภาพและความเสมอภาคของมนุษย์ ประชาชนจะต้องเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย

ดังนั้นระบอบประชาธิปไตยยุคใหม่จึงเป็นรูปแบบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

ลิจิต ซีรเวคิน (2546: 11) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยไว้ในหนังสือประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย ว่าระบบประชาธิปไตยแบ่งออกได้เป็นสองรูปแบบ คือ

1. ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy)
2. ประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้งตัวแทน (Representative Democracy)

ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2534: 276) ได้ให้ความหมายรูปแบบประชาธิปไตยไว้ในหนังสือรัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก ไว้ว่า ประชาธิปไตยแยกอย่างกว้างๆ ออกได้เป็นสองรูปแบบ คือ

1. แบบประชาชนเข้าไปบริหาร เข้าไปปกครอง และเข้าไปทำงานการเมืองโดยตรง (Directly) เรียกว่า Pure Democracy ซึ่งเหมาะแก่รัฐเล็กๆ ที่มีพลเมืองน้อย เช่น รัฐในประเทศกรีซ สมัยเก่า หรือสมัยสุโขทัยของไทย เป็นต้น

2. อีกรูปแบบหนึ่งเป็นประชาธิปไตย แบบผ่านตัวแทนของประชาชน เรียกว่า Representative Democracy คือ ประชาชนเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่บริหาร และเข้าไปทำหน้าที่แทนตน

ประชาธิปไตยทั้งสองรูปแบบที่บริสุทธิ์เท่านั้น ประชาชนพลเมืองทุกหมู่เหล่าทุกระดับชั้นมีสิทธิในการออกเสียงในที่ประชุม หรือในการเลือกตัวแทนได้หนึ่งเสียงเท่ากัน ไม่มีอภิสิทธิ์แต่อย่างใด

2. หลักการและรูปแบบประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา

ศาสนจักรมีจุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขในสังคมในเชิงจริยศาสตร์หรือศีลธรรม (Ethics or Morality) อาณาจักรก็เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมและสนองความต้องการของมนุษย์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน นั่นคือเพื่อให้ประชาชนในรัฐดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข และเมื่อเกิดรัฐในสังคมนมนุษย์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดระบบการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ขึ้นมา เรียกว่ากฎหมายในการปกครองในการศึกษาการปกครองแบบธรรมรัฐของพระพุทธศาสนานั้น สามารถแยกประเด็นได้ดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีกำเนิดหลักการและรูปแบบประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา

2.2 หลักการประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา

2.3 รูปแบบประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา

2.1 ทฤษฎีกำเนิดหลักการและรูปแบบประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา ในทางพระพุทธศาสนามีผู้อธิบายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการกำเนิดรัฐไปในทิศทางของทฤษฎีธรรมชาติ ซึ่งเน้นความสำคัญที่สถาบันครอบครัวว่าเกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์ แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง แต่ให้บุตรทุกคนเอาใจใส่บิดามารดาให้ดีและพรรณนาถึงคุณของบิดามารดาท่านไว้มากมาย อันเป็นสถาบันที่พระพุทธองค์ทรงให้ความสนใจ ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความผูกพันกันในครอบครัว ขยายจากครอบครัวเป็นชุมชนหรือรัฐตามลำดับ

1) **อัครัญสูตร** ในพระสูตรนี้ได้กล่าวถึงการเกิดขึ้นของสังคมนมนุษย์และรัฐอย่างเป็นลำดับแต่ไม่ได้กล่าวถึงปฐมจักรวาล และการเกิดขึ้นของมนุษย์ตั้งแต่แรกเริ่มทีเดียวแท้ที่จริง

โลกได้มีการเกิดขึ้น วิวัฒนาการและแตกสลายไปเมื่อโลกแตกสลาย สัตว์ส่วนมากไปเกิดบนชั้น อภิสรรพรหมและสัตว์เหล่านั้นชิมจ้วนดินแล้วกลุ่มลงในรสเหล่านั้น ต่อมาจึงแบ่งเขตแดนกัน ครองครองจนกระทั่งสัตว์เหล่านั้นเกิดตัณหาที่มีความโลภขึ้นจึงขโมยของผู้อื่น เกิดการวิวาทจึง คัดเลือกผู้ปกครองขึ้นคุ้มครองผลประโยชน์ของตน เกิดมีสถาบันครอบครัว มานะทิฎฐิทำให้เกิด ความขัดแย้งในสังคมมนุษย์ ผู้มีผิวพรรณงามดูหมิ่นผู้มีผิวพรรณไม่งาม กิเลสตัณหาทำให้เกิดความ โลกและการทำร้ายกันในสังคมจึงเกิดผู้ทำหน้าที่ระงับปัญหา คุ้มครองคนดีลงโทษคนผิดให้ความ ยุติธรรมแก่สังคม ผู้ทำหน้าที่นี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของการปกครองโดยมีกฎหมายหรือข้อบังคับใน การปกครองหมู่คณะเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมเพื่อประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของ ระบบประชาธิปไตยในปัจจุบันเป็นอย่างมาก อำนาจในการตัดสินใจของผู้ปกครองนี้เองเป็นการ เริ่มต้นของการกำเนิดรัฐ การกำเนิดรัฐได้สร้างระบบขึ้นเพื่อควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน สังคม รัฐไม่สามารถขจัดคนเลวให้หมดไปจากสังคม รัฐเป็นเพียงผู้ช่วยพยายามคุ้มครองคนดี ลงโทษคนเลว ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขเท่านั้น

2) *ปฏิจสงมุปบาท* ในทางพระพุทธศาสนาไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาอย่างลอยๆ โดย ไม่มีสาเหตุหรือเกิดจากอำนาจของพระเจ้าผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา แต่แท้ที่จริงแล้วทุกสิ่งทุก อย่างเกิดขึ้นมาเพราะมีเหตุมีปัจจัยอาศัยกันและกันจึงมีขึ้น การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันเกิดขึ้น นี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ปฏิจสงมุปบาทบ้าง อิทัปปัจจยตาบ้าง หรือเรียกว่าหลักปัจจยการ ซึ่งเป็นหลักธรรมหมวดหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในรูปของกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่ มีอยู่โดยธรรมชาติหลักธรรมหมวดนี้มีความสำคัญมากจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใด เห็นปฏิจสงมุปบาท ผู้นั้นย่อมเห็นธรรมผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นปฏิจสงมุปบาท” แต่ปฏิจสงมุปบาทเป็นธรรมที่ลึกซึ้งยากแก่การเข้าใจ ดังพระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนทว่า “ปฏิจสงมุปบาทเป็นธรรมลึกซึ้งและปรากฏเป็นธรรมลึกซึ้ง เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจ ไม่แทงตลอด ซึ่งปฏิจสงมุปบาทนี้แหละ หมู่สัตว์จึงวุ่นวายเหมือนเส้นด้ายที่ขอดกัน ยุ่งขมวดเหมือนกลุ่มด้ายที่ ขอดเป็นปม เป็นเหมือนหม้อมุงกระต่ายและหม้อป้อนผ้าพันอบาย ทุกติ วินิบาด และสังสารวัฏไป ไม่ได้” เห็นได้ว่าแม้แต่พระพุทธองค์ยังทรงพิจารณาปฏิจสงมุปบาทเป็นเวลาถึง 7 วันหลังจากที่ พระองค์ตรัสรู้แล้ว ปฏิจสงมุปบาทมีองค์ประกอบ 12 ประการ คือ อวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สพายณะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปทาน ภพชาติ ชรา มรณะ (มีโสกะ ปริเวทะ ทุกข์ โทมณัส อุปายาส เป็นตัวพลอยผสม) ในการอธิบายปฏิจสงมุปบาทแบบประยุกต์นั้น ไม่จำเป็นต้องอธิบาย ตามลำดับและเต็มรูป คือ ชักตั้งแต่ต้นไปหาปลายเสมอ อาจเริ่มต้นที่องค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่ง ระหว่างก็ได้ สุดแต่ต้ององค์ประกอบข้อไหนจะกลายเป็นปัญหาที่ถูกหยิบขึ้นมาพิจารณา การ

พิจารณาสามารถเริ่มต้นที่ เวทนา ผัสสะ หรือตัณหา สฬายตนะก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับในรูปแบบที่ตายตัวก็ได้

ในทางพระพุทธศาสนาอธิบายการกำเนิดรัฐไปในทางทฤษฎีตามธรรมชาติ นั่นคือ สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่เกิดสังคม ชุมชน และรัฐ โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์รักตัวเองมากกว่าสิ่งใด มีพุทธภาษิตมากมายที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น อตตาทิ ปรมํ ปิโย ตนเป็นที่รักอย่างยิ่ง และ นตฺถิ อตตํ เปมํ ความรักเสมอด้วยตนไม่มี เป็นต้น เมื่อรักตัวเองแล้ว มนุษย์ย่อมกระทำทุกอย่างเพื่อสนองความต้องการของตัวเอง เรียกว่ามนุษย์เริ่มมีความเห็นแก่ตัว ในเมื่อมนุษย์มีความเห็นแก่ตัวย่อมกระทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาไม่ว่าจะถูกต้องหรือไม่ จึงทำให้สังคมเลวร้ายวุ่นวาย ซึ่งความเลวร้ายวุ่นวายนี้เองเป็นจุดที่ก่อให้เกิดรัฐขึ้น เมื่อใช้หลักปรัชญาสรุปมาพิจารณาถึงธรรมชาติของมนุษย์ ทำให้สามารถทราบสาเหตุที่แท้จริงของความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ซึ่งเกิดมาจาก อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นกิเลสที่ผลักดันให้มนุษย์คิดปรุงแต่งการกระทำต่างเป็นวงจรที่เรียกว่า กิเลสวัฏฏ์ การกระทำต่างๆ ที่ปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปต่างๆ ซึ่งประกอบไปด้วย สังขาร (กรรม) ภพเป็นวงจรของกรรม เรียกว่ากรรมวัฏฏ์ ผลจากการปรุงแต่งของกรรม และกลับเป็นปัจจัยปรุงแต่งเสริมสร้างกิเลสต่อไปอีก ซึ่งประกอบด้วยวิญญูณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนาเป็นวงจรของวิบาก เรียกว่า วิบากวัฏฏ์

หลักปรัชญาสรุปมาแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่เชื่อมต่อกันระหว่างความเป็นไปในจิตใจของมนุษย์กับความเป็นไปภายนอก พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักปรัชญาการทั้งที่เป็นไปในจิตใจของบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในสังคมมีความเกี่ยวเนื่องกัน เป็นลูกโซ่หลักปรัชญาสรุปมาที่แสดงความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยให้เกิดผลตามเหตุตามปัจจัย เช่นเดียวกันกับปัญหาต่างๆ ที่ทำให้เกิดความเลวร้ายความวุ่นวายในสังคม

ดังคำพุทธพจน์นี้แสดงถึงกระบวนการ 2 สาย คือ กระบวนการเกิดทุกข์ของชีวิต และกระบวนการเกิดทุกข์หรือความชั่วร้ายในสังคม พอที่จะอธิบายให้ชัดเจนได้ดังนี้

(1) อวิชชา สังขาร วิญญูณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา ภพ = ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีเวทะ ฯลฯ = กระบวนการทุกข์ของชีวิต

(2) อวิชชา สังขาร วิญญูณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา ปริเยสนา ลากะ วินิจฉัย ฉันทะราคะ อช โณसान ปรีคหะ มัจฉริยะ อารักขะ การทะเลาะ แก่งแย่ง วิวาท ส่อเสียด ความชั่วร้ายต่างๆ อีกมากมายเกิดตามมา ฯลฯ = กระบวนการทุกข์ของสังคม

กระบวนการการเกิดทุกข์ของชีวิต และกระบวนการเกิดทุกข์หรือความชั่วร้ายในสังคมนี้เป็นไปตามหลักของปรัชญาสรุปมา กระบวนการเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความ เป็นไปภายในจิตใจของมนุษย์กับความเป็นไปภายนอกที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างกัน ซึ่งให้เห็น

สาเหตุของปัญหาหรือความชั่วร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น เพราะตัณหาของมนุษย์เองที่มีความทะเยอทะยานอยากและตอบสนองความต้องการของตน เมื่อตอบสนองตัณหาของตนแล้วจึงเกิดเวทนาขึ้น หากสมหวังก็จะเกิดสุขเวทนา เมื่อไม่สมหวังก็เกิดทุกข์เวทนา ปัจจยภายในเมื่อมีมากจะส่งผลออกมาภายนอกมากเช่นกัน การส่งผลสืบเนื่องออกมานี้เองทำให้พฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ตลอดจนวิวัฒนาการของสังคมและการกำเนิดรัฐในพระสูตรนี้มีได้เจาะจงอธิบายถึงการกำเนิดการปกครองประชาธิปไตยโดยตรง เป็นเพียงแสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นหรือสาเหตุของการกำเนิดระบบการปกครองประชาธิปไตยเท่านั้น

กล่าวได้ว่า กิเลสตัณหาเป็นสาเหตุของการเกิดสังคมและการกำเนิดการปกครอง เริ่มจากตัณหาสร้างมนุษย์ขึ้น ทำให้มนุษย์เกิดความสนใจและพอใจในเพศตรงข้าม ชายและหญิงเมื่อมีความปรารถนาในกันและกัน จึงมีการแต่งงาน มีครอบครัวและความเกี่ยวเนื่องผูกพันนี้ทำให้มีการเคารพกันตามเครือญาติบ้าง ตามอาวุโสบ้าง เมื่อครอบครัวรวมตัวกันมากๆ จึงกลายเป็นชุมชนผู้มีอายุสูงสุดจึงได้รับการยกย่องเป็นหัวหน้าหรือผู้นำของชุมชน ทำหน้าที่ปกครองดูแลความสงบเรียบร้อยในชุมชน เนื่องจากมนุษย์มีกิเลสตัณหาจึงเกิดความโลภ อยากได้มากในสิ่งต่างๆ ผู้อื่น จึงกระทำผิดอกทินาทาน บางคนมีความต้องการมากถึงกับทำร้ายบุคคลอื่น ความวุ่นวายจึงเกิดขึ้น หลังจากนั้นจึงมีการตัดสินปัญหาตามมติของผู้นำ เมื่อมีคนประพฤติผิดบ่อยๆ จึงทำสัญญาแก่กันจนกระทั่งวิวัฒนาการกลายเป็นกฎหมาย ดังนั้น การปกครองจึงเกิดขึ้นเพื่อจัดหรือควบคุมความวุ่นวายนี้

กล่าวได้ว่า การกำเนิดการปกครองนั้น ดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการ มีระบบแบบแผนสืบเนื่องกันเป็นทอดๆ อาศัยปัจจัยหลายประการเป็นส่วนประกอบ ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการปกครอง ฉะนั้นแล้วการปกครองจึงเป็นผลผลิตของสังคมที่ก่อกำเนิดขึ้นจากกิเลสตัณหาของมนุษย์เอง

ดังนั้น การกำเนิดการปกครองประชาธิปไตยตามหลักปฏิจจนสมุปปาท เกิดขึ้นมาจากกระบวนการของกิเลสตัณหาของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์นั้นมีธรรมชาติเห็นแก่ตัวเป็นพื้นฐานกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อสนองความปรารถนาของตน ไม่ว่าสิ่งนั้นจะได้มาอย่างไรก็ตามทำให้สังคมเกิดความเลวร้ายและวุ่นวาย อวิชชาเป็นตัวร้ายทำให้คนเห็นผิดจากความเป็นจริง และการกระทำต่างๆ ตามแรงแห่งตัณหา มนุษย์จึงมีอุปาทานเกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในของมนุษย์กับปัจจัยภายนอกส่งผลให้กำเนิดรัฐขึ้นมา

3) มหาโควินทสูตร ในมหาโควินทสูตรนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงการดำเนินประชาธิปไตย โดยการแบ่งดินแดนกันปกครอง ทำให้เกิดรัฐใหม่ๆ ขึ้น ในปัจจุบันมีหลายประเทศที่

ปกครองโดยการแบ่งดินแดน อย่างไรก็ตาม ในพระสูตรนี้มีเนื้อหาสาระมากไปกว่านี้ เพราะเป็นเพียงส่วนประกอบของธรรมะที่พระพุทธองค์แสดงไว้เท่านั้น

คัมภีร์มหาโควินทสูตร เป็นพระสูตรที่แสดงให้เห็นถึงการปกครองโดยแบ่งเขตแดนกันปกครอง หรือเรียกการปกครองแบบนี้ว่า “จักรภพเอกราช” เป็นการปกครองที่มีสิทธิ์ขาดเป็นประเทศอิสระ แต่มีองค์การในการประสานงานซึ่งกันและกัน เห็นได้ว่าการปกครองรูปแบบนี้เป็น การปกครองที่เอื้อประโยชน์แก่ประชาชนและเหมาะสมกับประเทศนั้นๆ การบริหารและการปกครองทำได้ทั่วถึงในอีกรูปแบบหนึ่ง

หลักการปกครองทั้งทางรัฐศาสตร์และพุทธศาสตร์มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือพยายามที่จะทำให้รัฐและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสงบสุข ซึ่งรวมอยู่ที่การบริหารการปกครองหรือด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ในทางรัฐศาสตร์นักปราชญ์ยุคสมัยกรีกโบราณ มีโสเครตีส เพลโต และอริสโตเติล ที่ให้ความสำคัญกับนักปกครองที่เป็นนักปราชญ์และเชื่อว่านักปกครองเช่นนี้เป็นนักปกครองที่มีคุณธรรมจริยธรรม ในยุคหลังจากอริสโตเติลกลับให้ความสำคัญกับสิ่งนี้น้อยลง แต่มุ่งเน้นที่การรักษาอำนาจไว้ให้อยู่ได้นานที่สุดและมีท่าทีที่ใช้ความรุนแรงมากขึ้น เมื่อระบบการปกครองได้พัฒนาไปถึงจุดที่เรียกว่าประชาธิปไตย ทำให้หลักการปกครองมีความเป็นศิวิไลซ์มากขึ้น ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการเมืองที่ให้ประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยส่วนรวมมากที่สุด เพราะเป็นการเมืองจากประชาชนของประชาชนและเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

หลักการปกครองในทางพระพุทธศาสนาใช้หลักประมุขธรรมที่มุ่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยที่นักปกครองจะต้องยึดมั่นและปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจึงจะสามารถดำรงสุขขัตติภาพให้แก่ประชาชนได้ ในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นที่ระบอบการปกครองแต่เน้นที่บุคคลหรือ นักปกครอง จะเป็นการปกครองระบอบใดก็ได้ แต่นักปกครองหรือผู้นำ จะต้องมียุติธรรมในการปกครอง การบริหารงานกิจการของรัฐซึ่งรวมถึงความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและความสงบสุขของสังคมด้วย

2.2 หลักการประชาธิปไตยของพระพุทธศาสนา แนวความคิดทางการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา นี้ พึงทำความเข้าใจในเบื้องต้นว่าศาสนาไม่ใช่การเมืองและการเมืองก็ไม่ใช่ศาสนา ทั้งสองสถาบันต่างมีอาณาจักร ขอบเขต และเป้าหมายเป็นของตนเองแต่สิ่งที่สอดคล้องกันทั้งสองสถาบันนี้ คือ วัตถุประสงค์ที่จะสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมที่ดีมีระเบียบและสามารถอยู่ด้วยกันอย่างผาสุก

ธรรมะหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับหลักการปกครองรัฐ อันจะก่อให้เกิดความผาสุกของประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นจุดหมายปลายทางแห่งการศึกษาการปกครองของพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังไม่ได้เสด็จออก

ผนวชนั้นทรงได้ศึกษาได้ทราบถึงระบบการปกครองแบบต่างๆ ในยุคนั้นทุกระบบ เนื่องจากบิดาต้องการให้พระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ครั้นพอบรรลุประสูมาสัมโพธิญาณแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงมีวิสัยทัศน์ในการใช้หลักธรรมะเข้าไปใช้กับการปกครองและสอนให้นักปกครองสร้างความผาสุกสมบูรณ์แก่ประชาชนแทนที่จะไปยึดติดกับระบอบหรือรูปแบบในการปกครอง พระองค์ทรงมุ่งเน้นไปที่การใช้ธรรมะเป็นใหญ่แทน ดังพระดำรัสที่พระองค์ตรัสแก่พระอานนท์ในคราวที่จะปรินิพพาน พระองค์ก็ไม่ได้มอบหมายให้ใครแทนตำแหน่งพระองค์ แต่ทรงยกเอาธรรมและวินัยเท่านั้นที่จะเป็นศาสดาแทนพระองค์สืบไป

คำสอนเกี่ยวกับการปกครองรัฐ พระองค์มุ่งให้ผู้ปกครองในสมัยนั้นปกครองโดยธรรมเป็นอยู่ด้วยธรรม ใช้ธรรมตัดสิน และบริหารรัฐด้วยธรรมะ พระองค์ไม่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบหรือแม้แต่ตัวผู้ปกครอง แต่พระองค์ทรงสอนหลักธรรมะ (หลักการแนวปฏิบัติ) ให้เหมาะสมกับผู้ปกครองและประชาชนตามความเหมาะสมกับรูปแบบหรือระบบการปกครองที่เขาเป็นอยู่ ดังนั้น คำสอนเกี่ยวกับการปกครองรัฐในพระพุทธศาสนาจึงสามารถใช้ได้กับทุกระบบ โดยเฉพาะระบบประชาธิปไตยและที่สำคัญพระพุทธศาสนายังมีคำสอนเกี่ยวกับการจัดการทางด้านเศรษฐกิจ สิทธิเสรีภาพ การศึกษา รวมทั้งแนวคิดและข้อปฏิบัติในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขึ้นสู่ความเป็นอารยะด้วย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการระบวนการดำเนินการกิจการการปกครองรัฐ หนึ่งใน การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง พระองค์จะทรงพิจารณาถึงตัวบุคคล เวลา โอกาส สถานที่ การตรัสให้เหมาะสมและตรงตามจริตผู้ฟังเสมอ ดังนั้น การที่จะศึกษาคำสอนของพระองค์ในรูปแบบเกี่ยวกับคำสอนเกี่ยวกับการปกครองต้องมีความเข้าใจสถานการณ์ในสมัยนั้นประกอบด้วย จึงจะสามารถเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริง

หลักอริปไตยสาม พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ในลักษณะเป็นรูปแบบการปกครองโดยตรง แต่พระองค์ตรัสหลักอริปไตย 3 นี้แก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อให้ถือเอามาเป็นหลักการในการพัฒนาตนเองให้สู่จุดสูงสุดแห่งชีวิตพรหมจรรย์ตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อวิเคราะห์หลักอริปไตย 3 นี้แล้ว สามารถสรุปหลักการตัดสินใจได้ดังนี้

- 1) *อัตตาริปไตย* หมายถึง ถือตนเป็นใหญ่ มีตนเองเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาศักยภาพตามสถานะของตนให้มีสติเป็นเครื่องพิจารณา เป็นหลักยึด
- 2) *โลกาธิปไตย* หมายถึง มีโลกเป็นใหญ่ กล่าวคือ ถือเอากระแสปัจจัยภายนอกเป็นเครื่องยึดควรพิจารณาด้วยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ
- 3) *ธรรมาธิปไตย* หมายถึง ถือความถูกต้องเป็นใหญ่ ควรประพฤติอย่างจริงจังเคร่งครัด สม่่าเสมอไม่ขาดตอน

ซึ่งหลักการทั้งสามนี้ สามารถวิเคราะห์ได้จาก พระดำรัสที่ตรัสไว้ทำให้อธิปไตยสูตรว่า “...คนที่มีตนเป็นใหญ่ (อัตตาทิปไตย) ควรมีสติเที่ยวไป คนที่มีโลกเป็นใหญ่ (โลกาทิปไตย) ควรมีปัญญา และเพ่งพินิจ และคนที่มีธรรมเป็นใหญ่ (ธรรมาทิปไตย) ควรเป็นผู้ประพฤติโดยสมควรแก่กรรมผู้มีผู้มีความบากบั่นอย่างจริงจัง ย่อมไม่เลวลง...”

จากเนื้อความอธิปไตยสูตร จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าอธิบายอธิปไตยหรือการใช้ทรศนะในการใช้อำนาจปฏิบัติแบบกลางๆ กล่าวคือ มีลักษณะถือเอาผู้ใช้อำนาจเป็นศูนย์กลางแต่ให้อิทธิธรรมเป็นใหญ่ และไม่ได้ทรงเน้นว่าอธิปไตย (ฝ่ายโลก) แบบใดดีที่สุด ไม่ได้ทรงเสนอว่าจะเลือกผู้ปกครองด้วยวิธีใดหรือมีระบบใด หากผู้ปกครองยึดหลักอัตตาทิปไตย (อาจจะเทียบการปกครองแบบเผด็จการ) ให้ถือศีลธรรมและมีสติเสมอ หากผู้ปกครองยึดหลักโลกาทิปไตย อาจเทียบได้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย) ให้มีธรรมและมีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาแต่สิ่งที่พระพุทธศาสนาเน้นมากที่สุด และถือว่าเป็นอุดมการณ์สูงสุดของระบบการปกครองทุกระบบ คือ การที่ผู้ปกครองถือหลักธรรมาทิปไตยเป็นอุดมการณ์สูงสุด ดังนั้นเมื่อพระพุทธศาสนาไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองโดยตรงเช่นนี้ จึงพยายามชี้ผ่านคำสอนว่าผู้ปกครองควรยึดหลักอะไรในการปกครองจะใช้อำนาจอธิปไตยอย่างไร เพราะหากจะกล่าวโดยภาพรวมของระบอบการปกครองแล้ว ระบบการปกครองต่างๆ ล้วนแต่เชื่อว่าระบบการปกครองของตนตามระบอบนั้นๆ เป็นไปเพื่อความถูกต้องและชอบธรรมทั้งสิ้น

2.3 รูปแบบประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา ภาคพื้นชมพูทวีปซึ่งปัจจุบันประกอบด้วยอินเดีย ปากีสถาน เนปาล บังกลาเทศ ฯลฯ เป็นดินแดนที่อาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล สภาพดินฟ้าอากาศมีทั้งร้อนที่สุดและหนาวที่สุด แห้งแล้งที่สุดถึงขนาดเป็นทะเลทรายไม่สามารถปลูกพืชอะไรได้เลย ไปจนถึงอุดมสมบูรณ์ที่สุด ความเป็นอยู่ของประชาชนก็มีทั้งร่ำรวยมหาศาล มีทรัพย์สินสมบัติมากที่สุดที่จะนับได้ และยากจนข้นแค้นที่สุดถึงกับต้องถือแผ่นกระเบื้องขอทานเลี้ยงชีวิตก็มี แม้กระนั้นภูมิภาคแห่งนี้กลับเป็นแหล่งอารยธรรม วัฒนธรรม ลัทธิ ประเพณีและบ่อเกิดของศาสนาที่สำคัญของโลกมากที่สุด

สภาพสังคมและการเมืองสมัยพุทธกาลนั้น มีระบบเป็นรูปแบบอย่างชัดเจน ซึ่งแต่ละรัฐมีผู้ปกครองรัฐ โดยเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน มีอาณาเขตที่แน่นอน มีการจัดเก็บภาษีซึ่งแสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจแบบเมืองได้เจริญขึ้นแล้ว สภาพสังคมและการเมืองในสมัยนี้จึงมีความมั่นคงและมั่งคั่งแต่ด้วยเหตุผลและสภาพของสังคมมนุษย์ทั่วไปย่อมจะต้องมีการกระทบกระทั่งกันจนก่อให้เกิดเป็นกรณีพิพาทจนถึงกับเกิดสงครามแย่งชิง บุกรุก ยึดครองอาณาเขตของกันและกันอยู่เสมอๆ รัฐที่ปรากฏและกล่าวถึงในพุทธกาลนั้นมี 16 รัฐ หรือเรียกรวมกันว่า “โสฬสมหาชนบท” ซึ่งแต่ละมหาชนบทนี้เป็นแคว้นอิสระ การเกิดขึ้นของแคว้นเหล่านี้เกิดจากการรวมตัวกันของชาว

ชนเผ่าที่มีพื้นที่หรืออาณาเขตใกล้ๆ กันรวมตัวกันเป็นหมู่บ้านกลายมาเป็นเมืองและรวมเมืองเล็กๆ เหล่านี้เข้ามาเป็นแคว้นหรือรัฐ ส่วนผู้นำหรือผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นที่นับถือของชนกลุ่มหนึ่งหรือชนอื่นๆ ในแถบนั้น ซึ่งอาจจะใช้กำลังและอำนาจในการเข้าไปยึดครองก็ได้

นอกจากนี้แล้ว เนื่องจากการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นบรรดาแคว้นต่างๆ มีอิสระในการปกครองและต่างแย่งชิงอำนาจซึ่งกันและกัน รัฐไหนแพ้ก็ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐที่ชนะและกลายเป็นเมืองลูกหลวงหรืออยู่ภายใต้การปกครองของรัฐที่ชนะ จึงทำให้เกิดการลดจำนวนของรัฐเล็กๆ แล้วเกิดเป็นอาณาจักรใหญ่ๆ ที่มีอำนาจมากซึ่งมีอยู่ 4 อาณาจักร คือ โกสัมพีหรืออวังสะ อวันตี โกศล และมคธ หากจะแบ่งการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นสามารถแบ่งแยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ รัฐที่มีการปกครองแบบราชาธิปไตยและรัฐที่มีการปกครองแบบรูปแบบสาธารณรัฐหรือสมาพันธรัฐ (สามัคคีธรรม)

1) *รูปแบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์* มีพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นเจ้าของอำนาจธิปไตยหรืออำนาจเด็ดขาดสูงสุดในการปกครองแต่เพียงผู้เดียว มีตำแหน่งการบริหารที่ลดหลั่นกันลงมาตั้งแต่ ปุโรหิต เสนาบดี เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังแบ่งการปกครองแยกย่อยออกเป็นระดับการปกครองท้องถิ่นอีก เช่น ความ นิคม ชนบท ซึ่งมีหัวหน้าเผ่าทำหน้าที่คล้ายๆ เป็นการปกครองแบบประเทศราช แต่ให้อิสระในการปกครอง รัฐที่มีการปกครองแบบราชาธิปไตยนี้ พระราชาจะมีอำนาจสมบูรณ์โดยไม่ต้องมีสภา เนื่องจากว่าในยุคนี้เป็นรัฐที่มีอาณาเขตกว้างขวาง ไม่อาจที่จะนำความคิดเห็นของเผ่าต่างๆ มาใช้กับกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่มีอำนาจหรือความเชื่อในสิ่งเดียวกันได้ เหตุนี้ในสมัยร่วมพุทธกาลจึงล้วนแต่เป็นรัฐที่ได้รวบรวมเอาเผ่าเล็กๆ ต่างๆ ที่ใกล้เคียงมาผนวกเป็นรัฐใหญ่รัฐเดียวกัน ซึ่งอาจจะได้มาโดยยินยอมหรือโดยกำลังก็ได้ดังนั้น อำนาจเบ็ดเสร็จจึงตกอยู่ที่พระราชาหรือพระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว รัฐที่มีการปกครองตามระบบนี้ ได้แก่ รัฐมคธ อันมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง รัฐโกศลมีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นผู้ปกครอง รัฐอวันตีมีพระเจ้าจันทรปัชโชตเป็นผู้ปกครอง

2) *รูปแบบสาธารณรัฐหรือระบบสามัคคีธรรม* ซึ่งมี 2 แบบด้วยกัน สาธารณรัฐเฉพาะรัฐซึ่งเป็นการปกครองแบบสภาของตระกูลนั้นๆ โดยมีประธานสภาเป็นกษัตริย์กับแบบสมาพันธรัฐซึ่งมีการกำหนดระยะเวลาของการปกครองของพระราชาแต่ละพระองค์เป็นคราวๆ ไป สาธารณรัฐหรือสามัคคีธรรมนี้เป็นการปกครองแบบไม่มีกษัตริย์เป็นประมุข มีแต่ผู้ได้รับการคัดเลือกให้มาทำหน้าที่เป็นประมุขรัฐบริหารงาน โดยการปรึกษาหารือกับสภา ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกแห่งเจ้าวงศ์ต่างๆ ซึ่งรวมกันเข้าเป็นคณะผู้ครองแคว้น โดยใช้สถานที่ที่หนึ่งประชุมกันในการบริหารรัฐกิจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมาย การทำสงครามหรือแม้แต่การบริหารส่วน

ภายใน ซึ่งสถานที่นั้นคล้ายรัฐสภาในปัจจุบัน เรียกว่า “สัณฐาคาร” รัฐที่มีการปกครองแบบนี้ เช่น รัฐวชิช รัฐมัลละ และประเทศสักกะ เป็นต้น เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีในรัฐ...

เพราะฉะนั้น คำทั้งสามข้างต้นนี้จึงมีความหมายเหมือนกัน แต่จะสังเกตเห็นว่าภายหลังรัฐที่ปกครองรูปแบบสามัคคีธรรมส่วนใหญ่ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้นาน เพราะขาดความสามัคคีกันที่สุดในที่สุด จะถูกรัฐที่มีการปกครองแบบราชาธิปไตยทำลายแล้วรวบอำนาจเข้าไว้ได้ แม้แต่รัฐวชิชที่ถือได้ว่ามีความเข้มแข็ง และมีเอกภาพมาก แต่ภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธองค์ก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของรัฐมคธ ซึ่งมีการปกครองแบบราชาธิปไตยในที่สุด ปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการปกครองแบบสามัคคีธรรม คือ ระเบียบวินัยที่เป็นเครื่องดำรงไว้ซึ่งความสามัคคี เมื่อใดไม่มีระเบียบวินัย ความสามัคคีก็หมดไป ระบอบสามัคคีธรรม หรือ ประชาธิปไตยแบบโบราณนี้จึงสูญสลายไปในที่สุด

รูปแบบการปกครองสามัคคีธรรม จากการศึกษาการปกครองในสมัยพุทธกาล จะเห็นได้ว่า รัฐสักกะนั้นเป็นรัฐเล็ก ๆ อยู่ทางทิศเหนือของประเทศอินเดีย เป็นรัฐที่มีอำนาจน้อย เป็นแคว้นประเทศราชที่ขึ้นกับรัฐโกศล ซึ่งมีหลักฐานยืนยันถึงการเป็นเมืองประเทศราชของรัฐสักกะไว้หลายแห่ง รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมของพวกสักกะนี้ พระราชาหรือประธานในที่ประชุม ไม่มีอำนาจชี้ขาด และอาจจะเป็นการปกครองกันเฉพาะในกลุ่มสังคมกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น แต่สิ่งที่ไม่อาจมองข้ามได้คือ สังคมของสากกะนั้น ไม่มีแต่พวกสากกะเท่านั้น กล่าวคือต้องมีพลเมืองของประเทศด้วย เช่น พราหมณ์ ช่าง หรือผู้ประกอบการอาชีพอื่น ๆ และไม่ได้เป็นคนของตระกูลสากกะ แต่กลุ่มคนที่มีสิทธิทางการเมือง การปกครอง และสามารถเข้าไปประชุมในสภา สัณฐาคารนั้น คงจะมีแต่เพียงพวกที่เป็นสากกะวงศ์โดยตรงเท่านั้น คนนอกนี้ไม่มีสิทธิ หรือจะแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การปกครอง ซึ่งนโยบายการดำเนินรัฐกิจจะเป็นไปในทางใด ย่อมขึ้นแต่สากกะผู้เป็นหัวหน้าของพวกตนกำหนด ดังนั้น จึงดูเหมือนจะเป็นการปกครองแบบ “คณาธิปไตย” ซึ่งเป็นเพียงคณะกลุ่มบุคคลหนึ่งในเครือญาติเท่านั้นที่มีสิทธิในการปกครอง

ส่วนทางด้านการศึกษาที่นั่น พวกสากกะมีการจัดการศึกษาตามฐานะและสถานะแห่งตนที่เป็นกษัตริย์ กล่าวคือ กษัตริย์มีหน้าที่ในการรบ และคุ้มครองประเทศ ดังนั้น วิชาการรบจึงเป็นวิชาหนึ่งของกษัตริย์ชาวสากกะอันดับแรก แต่ถึงอย่างไรการศึกษาของพวกสากกะคงไม่ล้าหลังกษัตริย์พวกอื่นๆ ในยุคนั้น ดังจะเห็นจากกรณีเมื่อครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะแสดงศิลปศาสตร์แขนงต่าง ๆ แข่งกันเพื่อหาผู้ครองกับพระกุมารรุ่นเดียวกัน ซึ่งล้วนมีการประกวดฝีมือในการใช้อาวุธ ทางพลศึกษา และความชำนาญในด้านต่างๆ เป็นต้น

ด้านประเพณี ความเชื่อ และธรรมเนียมปฏิบัติของประชาชนในประเทศสักกะนี้ ปรากฏว่า ชาวสักกะมีความยึดมั่นในเรื่องวรรณะ และเชื้อวงศ์ของตนเป็นอย่างยิ่ง เพราะกลัวการ

ระคนด้วยชาติมีทิวภูมิฐานะสูงในประเพณีปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นธรรมเนียมนี้ได้จากกรณีที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงขอธิดาชาวสากยะเพื่อนำมาเป็นพระมเหสี เพราะมีพระประสงค์จะมีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้า แต่ถูกเจ้าสากยะแอบส่งบุตรทาสีไปให้ เพราะกลัวการระคนกันทางเชื้อวงศ์จนก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงในภายหลัง เมื่อกล่าวถึงความเชื่อด้านศาสนาของชาวสากยะ คงจะนับถือศาสนาพราหมณ์เหมือนกับรัฐอื่นทั่ว ๆ ไปในสมัยนั้น ภายหลังพวกสากยะได้รับคำสอนจากพระพุทธเจ้า และนับถือพระพุทธศาสนาจึงมีความเคร่งครัดทางศีลธรรม ดังนั้น จะเห็นว่าจิตใจของพวกสากยะมีความเด็ดเดี่ยวยอมเอาชีวิตแลกกับประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติ และความเชื่อของตน และเมื่อชาวสากยะอุปสมบทในพุทธศาสนาส่วนใหญ่แล้วจะบรรลุนิพพาน ฐานะของสตรีชาวสากยะนั้นมีอิสระทางความคิด และมีเสรีภาพมากพอสมควร ทั้งนี้คงเนื่องจากประเพณีวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่ง จะเห็นได้ว่า สตรีชาวสากยะจะถูกสงวนไม่ยอมให้แต่งงานกับคนต่างเชื้อวงศ์ที่ไม่มีความเกี่ยวเนื่องกัน สตรีชาวสากยะจะถูกยกให้แก่เฉพาะพวกเดียวกัน หรือพวกที่เกี่ยวข้องเนื่องกันทางเชื้อวงศ์เท่านั้น ซึ่งก็ไม่แตกต่างจากชาย

สรุปได้ว่า ตั้งแต่ยุคสมัยอารยัน (อริยยะ) ได้อพยพเข้าตั้งรกรากในอินเดีย พวกเขาได้จัดระเบียบการปกครอง สังคม ประเพณี และความเชื่อขึ้นมาใหม่ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างชนพื้นเมืองเดิมกับชนอารยันที่เข้ามาใหม่ ลักษณะการปกครองที่เห็นชัดเจนมากอีกประการหนึ่ง คือ รัฐในทางตอนเหนือที่พวกอารยันได้เข้ามายึดครองแถบเชิงเขาหิมาลัยล้วนมีระบอบการปกครองในรูปแบบสามัคคีธรรม เช่น พวกลิขวีแห่งแคว้นวัชชี พวกมัลละแห่งปาวาแคว้นกุสินารา สากยะแห่งกบิลพัสดุ์แห่งสักกะรัฐ พวกโกลิยะวงศ์ และเมืองเทวาทะ เป็นต้น สังคม การเมือง และการเป็นอยู่ของรัฐเหล่านี้มีลักษณะคล้าย ๆ กัน ส่วนรัฐที่อยู่ทางตอนใต้คงจะมีการผสมผสานชนเผ่าระหว่างอารยันกับชนชาวพื้นเมือง ส่วนใหญ่จึงเป็นรัฐที่มีการปกครองแบบราชาธิปไตย อันมีกษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดตามสภาพสังคมนั้น ๆ การปกครองทั้งสองระบบนี้ พระพุทธเจ้าทรงเข้าพระทัยและมีความคุ้นเคยเป็นอย่างดี

แม้ว่าการเมืองกับศาสนาจะไม่เกี่ยวข้องกันโดยตรง แต่หากการเมืองขาดหลักธรรมทางศาสนาก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นหลักประกันสังคมได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเมือง การปกครองส่วนใหญ่เกิดจากการขัดหลักศีลธรรม มีความบกพร่องในข้อปฏิบัติตามหลักธรรมอันดีงามของสังคม อันมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางศาสนา ยังผลร้ายให้เกิดขึ้นกับประชาชนประเทศชาติ และสังคมมนุษย์ หากจะหวังพึ่งแต่เพียงกฎหมายเพียงอย่างเดียว กฎหมายก็มีช่องว่างมากมายให้หลบหลีกได้

แนวความคิดการปกครองแบบธรรมรัฐ จึงเริ่มต้นหลักการปกครองขึ้นที่การตรวจสอบตนเองโดยใช้หลัก “อธิปไตยสาม” เป็นหลักการ และมีหลักธรรมะมากมายดังที่กล่าว

มาแล้วเป็นแนววิธีปฏิบัติ ดังนั้น หลักธรรมในการปกครองรัฐทางพระพุทธศาสนาสามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ได้กับการปกครองทุกรูปแบบ ทุกระบบ และทุกสังคม พระพุทธศาสนา มองระบบการปกครองหรือหลักการปกครองว่าเป็นปลายเหตุของปัญหาการปกครองรัฐ แต่ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางปัญหา มนุษย์ทุกคนในสังคมคือปัญหาที่ควรจะได้รับการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขก่อนเป็นอันดับแรก และหากว่ามนุษย์สามารถที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วปัญหาที่เกิดจากความไม่เชื่อมั่นในระบบการปกครองก็จะหมดไป

จะเห็นได้ว่า หลักการ และรูปแบบประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา เน้นที่หลักธรรมเกี่ยวกับการปกครองตนเองมาเป็นอันดับแรก การเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ตามความเป็นจริงย่อมเป็นสาเหตุนำมนุษย์เข้าสู่การเข้าใจธรรมชาติขององค์ประกอบภายในมนุษย์ได้เป็นอย่างดี นอกจากหลักธรรมสำหรับการปกครองตนเองแล้ว พระพุทธศาสนายังมีหลักธรรมเกี่ยวกับคำสอนที่ห้ามมนุษย์รับผิดชอบต่อหน้าที่ และความรับผิดชอบตนเอง ครอบครัวยุติธรรมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งจะก่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคม และทางเศรษฐกิจของแต่ละคน นอกจากนี้แล้ว ยังมีหลักธรรมที่ใช้ในการปกครองสำหรับที่จะให้ผู้นำในการปกครอง นำไปปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปกครองแบบประชาธิปไตย หรือการปกครองโดยธรรมนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการปกครองรัฐหรือประเทศ เพราะถึงแม้ว่ารัฐ หรือประเทศนั้น ๆ จะมีกฎหมายไว้ควบคุมพฤติกรรมของคนในรัฐหรือประเทศนั้น ๆ แล้วก็ตาม แต่ปัจจัยสำคัญย่อมขึ้นอยู่กับคุณธรรมภายในของมนุษย์เอง ดังนั้น การที่ฝ่ายปกครองมีคุณธรรม หรือมีหลักธรรมเป็นบรรทัดฐานในการปกครองย่อมเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญในอันที่จะก่อให้เกิดความสุข ความเจริญขึ้นในสังคม อันถือว่าเป็นเป้าหมายในการปกครองนั่นเอง

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองของพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก

พระเทพเวที (ประยูร ชาญโต) (2535: 54-68) ได้เสนอหลักการพื้นฐานในการสร้างสังคมประชาธิปไตย โดยที่ท่านได้เสนอหลักการพื้นฐานให้ยึดหลักสาราณียธรรมหกประการ คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี หลักการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วย

3.1.1 เมตตาทายกรรม หมายถึง ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจการของผู้อื่นด้วยความเต็มใจ แสดงกริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้า และ ลับหลัง

3.1.2 เมตตาวชิกรรม หมายถึง ตั้งเมตตาวชิกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือน ด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงอาการเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้า และ ลับหลัง

3.1.3 เมตตามโนกรรม หมายถึง ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ต่อกัน

3.1.4 สาธารณโภคี หมายถึง ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

3.1.5 สีตสามัญญตา หมายถึง มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือมีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

3.1.6 ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่การหลุดพ้นสิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรมทั้งหกประการนี้ มีคุณคือ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความประสานกลมกลืน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2540: 53-54) กล่าวใน พุทธวิธีแก้ไขปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21 ว่า “การที่จะก้าวจากจริยธรรมเชิงลบ สู่อริยธรรมเชิงบวกได้ ต้องเข้าใจความหมายของอิสรภาพให้ถูกต้อง เพราะการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่จะมีความสุขได้อย่างแท้จริงจะต้องมีเสรีภาพที่กลมกลืนกัน กล่าวคือเสรีภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับเพื่อนมนุษย์ และความสัมพันธ์ที่ถูกต้องในแห่งชีวิตของตน” นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้ใน การพัฒนาจริยธรรม ว่า “การแสดงออกอย่างเสรีนั้นจะต้องมีองค์ประกอบครบชุดหรือครบวงจรเพราะในขณะนี้ถือได้ว่าเป็นยุคของประชาธิปไตย แม้แต่ในวงการศึกษายังถือว่า ในการศึกษาประชาธิปไตย จำต้องมีเสรีภาพในการแสดงออก เพราะการแสดงออกอย่างเสรี ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในประชาธิปไตย”

พุทธทาสภิกขุ (2545: 43) ได้กล่าวไว้ใน “ทุกคนติดคุกของชีวิต ว่า สิ่งที่ทุกคนต้องการในขณะนี้คือ สิ่งที่เราเรียกว่า เสรีภาพ หรืออะไรก็ตามเถอะ นั่นก็คือความหลุดพ้นจากคุก ทั้งคุกทางกาย ฝ่ายวัตถุ ก็ได้คุกทางจิต ฝ่ายวิญญาณก็ได้ ความหมายอย่างเดียวกัน คนเราต้องการเสรีภาพ”

สุกม นวลสกุล และบรรพต วีรชัย (2531: 118) ได้กล่าวในทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณ และสมัยกลางและพระพุทธศาสนากับความคิดทางการเมือง ไว้ว่า “พระพุทธศาสนานั้นมีการกล่าวถึงเรื่องเสรีภาพไว้บ้าง แต่ไม่มีการแยกประเภทของเสรีภาพที่ปรากฏในทฤษฎีประชาธิปไตย คำสอนในพระพุทธศาสนาเน้นมากที่สุด คือ เรื่องของความคิด เรื่องจิตใจหรือมโนกรรม พระพุทธองค์ถือว่าใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน ดังนั้น ในคำสอนของมรรคแปด จะสังเกตได้ว่าทรงให้ความสำคัญ กับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคิด และจิตใจมาก”

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2533: 15) ได้กล่าวในคุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนาไว้ว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนามีเหตุผล ส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นตัวอย่างแห่งลัทธิประชาธิปไตยที่เก่าแก่ที่สุดของโลก มีหลักการและวิธีการอันทันสมัยอยู่จนทุกวันนี้ ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน สนับสนุนจากความเป็นทาส เลิกคูดูกเหยียดหยามกัน ส่งเสริมให้เลิกทำบุญด้วยวิธีฆ่าสัตว์บูชา กล่าวสั้นๆ กับความจริงไม่มองข้ามปัญหาเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญเป็นธรรมชาติ โดยใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต สอนให้ทำดี ปฏิเสธตรรกวิทยา และสอนเป็นแบบวิทยาศาสตร์”

ปรีชา ช้างขวัญยืน (2540: 21) ได้กล่าวใน ทรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา ไว้ว่า “เสรีภาพเป็นมโนทัศน์อีกประการหนึ่งซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีปัจเจกนิยม (Individualism) เพราะทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญแก่ส่วนย่อยมากกว่าส่วนรวม จึงมุ่งที่จะพิทักษ์รักษาส่วนย่อยไว้ไม่ให้กระทบกระเทือน รัฐจะเข้าไปก้าวก่ายกับเรื่องของเอกชนให้น้อยที่สุด นั่นคือ เอกชนมีอิสระที่จะทำอะไรได้มากที่สุด แต่การที่รัฐเข้าไปจัดการอะไรได้น้อยกลับทำให้ปัจเจกชนมีเสรีภาพที่จะเอารัดเอาเปรียบกันได้มาก และเสรีภาพที่รัฐให้แก่ปัจเจกชนอย่างเท่าเทียมกันทุกคนก็กลายเป็นการไม่เท่าเทียมกันอย่างยิ่ง เพราะบางคนมีโอกาสใช้เสรีภาพได้เต็มที่เนื่องจากมีเงินมีอำนาจ ส่วนคนที่ขาดสิ่งเหล่านี้จะมีเสรีภาพก็แต่เพียงในนามเท่านั้น ตลอดชีวิตเขาอาจไม่ได้ใช้เสรีภาพจริงๆ เลยก็ได้ ดังที่คนจนในประเทศทุนนิยมประสบปัญหาคุณภาพชีวิตและไร้ที่อยู่อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ควรที่จะได้ แต่ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นถึงปัญหาในข้อนี้ นั่นคือการที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นจะได้รับการสั่งสอนในเรื่องของวัตถุนิยมทั้งหลาย พระสงฆ์จะมีสิทธิก็แต่เพียงสิ่งที่ดำรงชีพเท่านั้น จะไม่มีการสะสมสมบัติและไม่ยึดติด เพื่อเป็นการแก้ปัญหาในการแสวงหาสมบัติ ทำให้มีจิตสำนึกในการแสวงหาความสุข เกิดเป็นเสรีภาพในด้านความคิด”

จากการพิจารณาพระพุทธศาสนากับหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยในหลักการของพระพุทธศาสนานั้น ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับเสรีภาพ ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากการที่จะเข้าเป็นสาวกของพระพุทธศาสนานั้น จะไม่มีการแบ่งชนชั้น วรรณะ อาชีพ หรือฐานะความเป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใด หากมีความศรัทธา

และมีความตั้งใจจริงที่จะศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ล้วนแล้วแต่สามารถที่จะบวชในพระพุทธศาสนาได้ทั้งสิ้น และเมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้วทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน และอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือหลักการปฏิบัติที่เหมือนกัน ไม่มีการให้อภิสิทธิ์ต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง นอกจากนี้ พระพุทธองค์ทรงมีแนวทางในการปฏิบัติในการดำเนินงานภายนอกองค์กรในแนวของการให้ความเสมอภาคอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จาก การที่พระพุทธองค์ทรงปวารณาให้พระภิกษุ ทักท้วงการกระทำของพระองค์ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางวาจา

ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2541: 290 - 291) ได้กล่าวใน รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันตกตะวันตก โดยได้มีการแบ่งการปกครองในยุคของพระพุทธศาสนาออกเป็นสามรูปแบบ คือ

1. พระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เอง (พุทธาธิปไตยหรือปิตาธิปไตย) มีพระองค์เป็นพระประมุข ทรงเป็นสังฆบิดร ทรงเป็นสังฆปริณายก วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครองเรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา การที่พระพุทธเจ้าทรงปกครองเองนี้ ก็เนื่องจากยังมีพระสาวกน้อย จึงเป็นการปกครองโดยพระพุทธเจ้าเองโดยตรง พระสาวกก็ขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้าโดยตรง เพราะฉะนั้น การปกครองจึงเป็นไปในลักษณะที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน

2. ปกครองโดยอภิพูนียภิกษุ (อภิพูนียาธิปไตย) เป็นการปกครองโดยพระภิกษุที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม แต่ก็ยังคงมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระประมุข วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครองนี้เรียกว่า ติสระณคมนูปสัมปทา สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจให้อภิพูนียภิกษุช่วยกันปกครอง ก็เนื่องจากสาวกของพระองค์มีมากขึ้น

3. ปกครองโดยพระสงฆ์ มีลักษณะเป็นสังฆาธิปไตย พระพุทธเจ้าก็ยังทรงเป็นพระประมุข เช่นเดิม วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครอง เรียกว่า ฉุตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์มีอำนาจเป็นใหญ่ปกครองกันเอง การที่พระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจหรือทรงมอบอำนาจทางการปกครองให้สงฆ์ปกครอง ก็เนื่องจากพระภิกษุสาวกมีจำนวนเพิ่มขึ้น กระจัดกระจายอยู่ตามนิคมชนบทต่างๆ ไป ในชมพูทวีป (อินเดีย) ปัญหาในการปกครองก็เริ่มยุ่งยากสลับซับซ้อน พระพุทธเจ้าจึงทรงมอบอำนาจให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ปกครองกันเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่ทรงนิยมที่จะรวบอำนาจไว้แต่พระองค์เดียว เป็นการกระจายอำนาจ (Decentralization) หรือการมอบอำนาจหน้าที่ (Delegation of authority) ให้แก่สงฆ์ ซึ่งการปกครองนี้ยังใช้ปกครองสงฆ์ในสังฆมณฑลอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยมีสงฆ์เป็นใหญ่ มีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง

สุนทร ธรรมรังสี (2537: 35 - 60) ได้แสดงทรรศนะในทางรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ไว้ว่า ในการปกครอง ของคณะสงฆ์หากพิจารณากันให้ดีแล้วก็สามารถที่จะแบ่งอำนาจออกเป็นสามส่วนได้นั้น คือ

1. ในสังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ
2. ด้านบริหาร การบริหารงานในคณะสงฆ์ในสมัยเริ่มแรกนั้น พระพุทธองค์ทรงบริหารงานโดยพระองค์เอง จนเมื่อมีสาวกเพิ่มมากขึ้น พระองค์จึงทรงมอบอำนาจในการบริหารให้กับพระเถระผู้ใกล้ชิดเป็นผู้ช่วยในการบริหารงาน ส่วนแนวทางในการปกครองในปัจจุบันนั้น เป็นไปในรูปของมหาเถรสมาคม
3. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักรนั้น คือ มีกฎหรือระเบียบวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีพระธรรมวินัยเป็นหลักทั้งฝ่ายอาณาจักร และพุทธจักรมีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออริกรรม มีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะของการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกัน ความผิดที่ร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจไม่ถือว่าเป็นความผิดเป็นต้น

สรุป

ประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างมากกับเสรีภาพ ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะเห็นได้จากสาวกของพระพุทธศาสนาต้องเคารพกันที่พรรษา ไม่ได้เคารพกันที่ชาติภูมิ หรือฐานะทางสังคม แม้แต่พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้พระภิกษุทักท้วงการกระทำของพระองค์ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางวาจา

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรพล สุขะพรหม (2541: 256) ได้เสนอใน สารนิพนธ์พุทธศาสนตรบัณฑิต เรื่อง รัฐศาสตร์เชิงพุทธไว้ว่า “พระพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนหนึ่งที่มีปรากฏในโลก” มีหลักคำสอนพื้นฐานว่าด้วยการละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส มุ่งแนะแนวทางเพื่อการปฏิบัติด้วยตนเอง สร้างสิ่งที่ดีงามตามความคาดหวังด้วยการกระทำ โดยไม่ต้องอ้อนวอนร้องขอต่อสิ่งใด พร้อมทั้งกำหนดลำดับขั้นตอนแห่งการปฏิบัติอย่างง่ายไปหายาก นอกจากนี้ยังมีลักษณะพิเศษที่ส่งเสริมหลักการปกครองอันชอบธรรม ไม่สนับสนุนการเอามุขยี่มาเป็นสินค้าหรือทาส เพราะถือว่าทุกคนมีความเป็นคนเท่าเทียมกัน

พระมหาภิวิธู์ ธีรพล โย (ศรียะอาจ) (2542: 94-95) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาทางการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาพอสรุปใจความที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองได้ ดังนี้

1. พุทธปรัชญามองรัฐในแง่ของวิวัฒนาการในเชิงปริมาณ คือ เริ่มต้นจากความเรียบง่ายสู่ความสลับซับซ้อน
2. พุทธปรัชญามองจุดมุ่งหมายของรัฐอยู่ที่การส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชนเป็นตัวกลางที่จะคอยประสานความขัดแย้งภายในประเทศ เพื่อให้ทุกฝ่ายยอมรับ โดยความเป็นธรรม
3. พุทธปรัชญามองผู้ปกครองในฐานะเป็นตัวกลางที่จะคอยจัดแจงหรือจัดสรรประโยชน์ให้เป็นที่ยอมรับของผู้ถูกปกครองและผู้ปกครองต้องมีความรู้มีคุณธรรมเหนือกว่าผู้ถูกปกครอง
4. พุทธปรัชญามองการปกครองว่า การศึกษาถ้าขาดคุณธรรมก็ไม่อาจสร้างสรรค์ ให้สังคม ให้เกิดความดีงาม ได้และควรใช้หลักคุณธรรมนำหน้า กฎหมาย กฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือสำรองในกรณีที่คนขาดคุณธรรมยึดเหนี่ยวแล้วเท่านั้น

ปรีชา ช่างขวัญยืน (2542: 6) ได้ให้ทรรศนะในหนังสือ “ธรรมรัฐ-ธรรมราชา” ว่า เมื่อพิจารณาโดยความหมายของธรรม และธรรมของกษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินแล้ว ก็ย่อมจะเห็นได้ว่า แม้โดยหน้าที่ซึ่งกำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ ของพระเจ้าแผ่นดินที่ดีก็เน้นที่ความเป็นธรรมราชา แต่เนื่องจากความคิดเรื่องวรรณะและความเชื่อเรื่องพรหม ทำให้การอธิบายธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทั้งสองเป็นเรื่องที่สำคัญ หน้าที่ของกษัตริย์ เช่น การชนะโดยศาสตราวุธ และการทำสงครามที่นำสู่ความหูดพัน เช่นที่กล่าวถึงในคัมภีร์ภควัทคีตาจึงถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งคำสอนในส่วนเหล่านี้ พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับและถือว่าธรรมราชา คือ พระราชาผู้ทรงชนะโดยธรรม และเมื่อพูดถึงธรรมราชา พระพุทธศาสนาแทบจะไม่พูดถึงการทำสงครามเลย

พระมหาภุชณะ ตรุโณ (บุชากุล) (2536: 15) ได้กล่าวใน การศึกษาวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับปรัชญาเอกซิสเตนลิสม์ของ ฌอง-ปอล ซาทร์ ไว้ว่า “เสรีภาพในพระพุทธศาสนา คือ การที่มนุษย์หลุดพ้นจากกิเลสคือสันนิบาตเข้าสู่สภาวะที่เรียกว่านิพพาน นิพพานคือวิมุตติ วิมุตติคือเสรีภาพที่เกิดขึ้นนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์แปด เสรีภาพที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่านิพพานนี้เป็นสภาวะที่สำคัญเข้าถึงได้และเป็นสภาวะที่มีความสุขมาก กล่าวได้ว่านิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศานานอกจากนี้ พุทธปรัชญา ยังชี้ลงไปว่า บุคคลเป็นอิสระจากความเป็นทาสภายในได้ เช่น เป็นอิสระจากตัณหา ความทะยานอยาก อันมีอกุศลเป็นมูลเหตุ เป็นต้น”

พระมหากษัตริย์ สุภาสิโต (สุขวรรณดี) (2542: 51) ได้กล่าวใน ชีวิตในอุดมคติตาม วรรณคดีของพุทธปรัชญา ไว้ว่า “พระพุทธศาสนามีพุทธวิธีเข้าถึงอุดมคติชีวิตขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับ ประเด็นการศึกษาปฏิบัติหลักธรรมที่เกี่ยวกับสังคม ในหัวข้อเสรีภาพว่า ทุกคนเกิดมามีเสรีภาพอยู่ แล้วตามธรรมชาติมีสิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อถือและการกระทำ แต่เสรีภาพตาม แนวพุทธศาสนานี้เป็นสิ่งที่มิชอบเขต เช่น เป็นเสรีภาพที่จะต้องไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนตัวเอง หรือผู้อื่น

พระมหาธรรมรัตน์ อริยธมฺโม (ยศขุน) (2543: 89) ได้กล่าวในการศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎกไว้ว่า “มนุษย์มีเสรีภาพและเป็นเสรีภาพที่ไม่สุดโต่ง แต่เป็น เสรีภาพของบุคคลแบบทางสายกลางที่ไม่ก้าวก่ายผู้หนึ่งผู้ใดรวมถึงสรรพสัตว์ เพราะการก้าวก่ายคือ การกระทำที่เกินความจำเป็น และเป็นเหตุให้กระทบกับเสรีภาพของบุคคลอื่น”

พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง) (2544: 204) ได้กล่าวใน การปกครองแบบ ธรรมรัฐแนวพุทธศาสนาเถรวาทกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต : การศึกษาเปรียบเทียบ เกี่ยวกับประเด็นของเสรีภาพซึ่งเป็นหลักการในการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า “บุคคลในรัฐ จะต้องอยู่ภายใต้หน้าที่และความรับผิดชอบต่อกฎหมายอันชอบธรรม ซึ่งสิทธิเสรีภาพในลักษณะ เช่นนี้ ในวรรณคดีทางพุทธศาสนาถือว่าบุคคลในสังคมทุกๆ สังคมจะต้องเคารพในกฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกา อันชอบธรรม นอกจากนี้ ยังได้เสนอคำสอนที่ส่งเสริมการใช้สิทธิเสรีภาพเอาไว้เป็น รูปแบบ เช่น หลักส่งเสริมเสรีภาพทางความคิด ความเชื่อ ในกาลามสูตรนับได้ว่า เป็นเจตนารมณ์ที่ แท้จริงในการกระทำในพื้นฐานการใช้สิทธิเสรีภาพ”

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งศึกษาลักษณะ
ในพระไตรปิฎกกับหลักการและรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยการศึกษา
วิเคราะห์เชิงพรรณนาหาความสัมพันธ์และสอดคล้องกันระหว่างหลักการและรูปแบบการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยกับลักษณะในพระไตรปิฎก ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นคว้าจากเอกสารและ
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยให้ถูกต้องสมบูรณ์มากที่สุด โดยมีระเบียบวิธีวิจัย
ดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา คำรา และงานวิจัย
ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับสังคายนา ใน
พระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2530 รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์
ต่าง ๆ และสืบค้นข้อมูลจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้า จาก
พระไตรปิฎก เอกสารคำรา งานวิจัย และสารสนเทศต่างๆ เกี่ยวกับแนวคิด หลักการและรูปแบบ
การปกครองระบอบประชาธิปไตย และลักษณะของพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกมา
รวบรวมจัดทำ และวิเคราะห์ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยพรรณนา
ความสัมพันธ์สอดคล้องในประเด็นที่ได้ศึกษา ได้แก่ หลักการและรูปแบบการปกครองระบอบ

ประชาธิปไตย ในส่วนที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักธรรมะของพระพุทธศาสนาใน
พระไตรปิฎก เพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระสำคัญ ที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์
ในครั้งนี้

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องหลักธรรมะในพระไตรปิฎกกับหลักการและรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิเคราะห์เป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 หลักธรรมะในพระไตรปิฎกที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย

ตอนที่ 2 หลักธรรมะในพระไตรปิฎกที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับรูปแบบประชาธิปไตย

ตอนที่ 1 หลักธรรมะในพระไตรปิฎกที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย

ในส่วนของหลักธรรมะในพระไตรปิฎกนั้น มีส่วนที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยสี่ประการ คือ

1.1 หลักอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ยึดถือหลักแห่งอำนาจอธิปไตยของปวงชนเป็นเสมือนหัวใจของระบอบการเมือง กล่าวคือ ประชาชนเท่านั้นที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง ประชาชนแสดงออกซึ่งความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยการใช้สิทธิในการกำหนดตัวผู้ปกครองผ่านกระบวนการเลือกตั้ง (Election Process) กระบวนการเลือกตั้งจึงเป็นกลไกสำคัญในการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พิจารณา เลือกสรรคู่แข่งทางการเมืองให้เข้ามารับผิดชอบหน้าที่ในการปกครองรัฐหรือการเป็นรัฐบาล การแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถกระทำได้ ทั้งการเลือกตั้งผู้แทนหรือตัวแทนให้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และการถอดถอนออกจากตำแหน่งทางการเมือง

อำนาจในการเลือกสรรและการถอดถอนผู้แทนในระบบการเมืองของประชาชนเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นหลักประกันว่าประชาชนจะได้ผู้นำทางการเมืองที่ดี ผู้นำทางการเมืองที่ดีคือ ผู้นำที่มีความสามารถและมีคุณธรรม ผู้นำทางการเมืองที่มีความสามารถและมีคุณธรรมจะแก้ไขปัญหาของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีและมีคุณค่าให้แก่ประชาชน ในทางตรงกันข้ามถ้าปรากฏว่าผู้นำทางการเมืองที่ได้รับการคัดสรร โดยผ่านการเลือกตั้งจากประชาชน มิได้มีความสามารถและไม่มีคุณธรรมผู้นำทางการเมืองไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้แก่

ประชาชนได้ และไม่สามารถสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชน ประชาชนสามารถใช้อำนาจถอดถอนและจัดให้มีการเลือกตั้งผู้นำคนใหม่มาทดแทนได้

อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน หมายความว่า ประชาชนมีอำนาจในการปกครองตนเอง ในการริเริ่ม ตัดสินใจ และกำหนดความเป็นไปของสังคม ซึ่งการตัดสินใจของประชาชนถือว่าเป็นที่สิ้นสุดเด็ดขาด ในสังคมเล็ก ๆ อย่างสมัยโบราณ ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองได้โดยตรง แต่ถ้าเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นเหมือนปัจจุบันนั้นก็จะต้องออกมาในรูปของการปกครองโดยทางอ้อม กล่าวคือ จะใช้ระบบการเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปใช้อำนาจแทนประชาชนทั้งหมด อำนาจที่ตัวแทนได้รับนั้นก็คือ อำนาจที่ประชาชนมอบหมายให้ไปดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อผลประโยชน์โดยรวมของสังคม ดังนั้น ถ้าตัวแทนละเมิดอำนาจที่ประชาชนมอบหมายให้แล้ว ประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะเรียกร้องอำนาจนั้นคืน ในรูปของการถอดถอนผู้แทนนั้น ๆ ได้แสดงให้เห็นว่าอำนาจที่แท้จริงเป็นของประชาชน และอยู่ที่ประชาชนเท่านั้น การมอบหมายให้ผู้แทนไปดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นการมอบให้ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น และผู้แทนที่ได้รับมอบอำนาจนี้ต้องรับผิดชอบต่อประชาชนตลอดเวลาของการมอบอำนาจ

ด้วยมาตรการดังกล่าวจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกสรรผู้นำที่ดีให้ได้เสมอ แม้จะเกิดความผิดพลาดในการเลือกตั้งในบางครั้งทำให้ได้ผู้นำที่ไม่ดี ประชาชนก็มีอำนาจในการที่จะถอดถอนออกจากตำแหน่ง และเลือกตั้งผู้นำคนใหม่มาแทนที่ได้ตลอดเวลา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าหลักการแห่งอำนาจอธิปไตยของปวงชนเป็นหลักประกันสำหรับประชาชนที่จะได้ผู้นำที่ดี และผู้นำที่ดีย่อมมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์ชีวิตที่ดี และมีความสุขให้แก่ประชาชน

การเลือกตั้งเป็นกลไกที่สำคัญในการเลือกสรรผู้นำ หรือผู้ปกครองที่มีความสามารถและมีคุณธรรม ดังนั้นผู้ที่ประสงค์จะเสนอตัวเข้าแข่งขันเลือกตั้งผู้นำทางการเมือง จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหา และความต้องการของประชาชน จะต้องมีความสามารถในการเสนอทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม จะต้องมีความซื่อสัตย์กับคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชนในการเสนอตัวเข้าแข่งขัน อีกทั้งจะต้องทำให้ประชาชนเห็นว่านอกจากเป็นผู้ที่มีความสามารถแล้ว ยังเป็นผู้ที่มีคุณธรรมเหมาะสมที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมอีกด้วยกระบวนการนี้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้พิจารณาเปรียบเทียบคู่แข่ง เพื่อให้มั่นใจว่าจะเลือกได้บุคคลที่เหมาะสมที่สุด

กล่าวโดยสรุป หลักอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) ตามความหมายทางรัฐศาสตร์ที่ได้ยกมากล่าวนั้น มุ่งเน้น ไปสู่จุดสูงสุดเพื่อความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินหรือการมีชีวิตที่ดีของคนในสังคม ด้วยกระบวนการคัดสรรบุคคลที่จะมาเป็นตัวแทนในการบริหารจัดการผลประโยชน์ให้กับคนส่วนใหญ่ของสังคม เพราะทุกคนไม่สามารถที่

จะเข้าไปจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยตัวเองได้หมดทุกคน เพราะข้อจำกัดด้วยเรื่องของจำนวนปัจเจกบุคคลที่มีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องมีการสรรหาระบบการปกครองที่เหมาะสมเพื่อให้ประชาชนใช้อำนาจอธิปไตยของตนที่มีอยู่ โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญของระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้ได้มาซึ่งตัวแทนที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมเข้ามาบริหารจัดการหรือการเป็นรัฐบาลเพื่อบริหารจัดการผลประโยชน์ให้กับสังคมส่วนรวมเพื่อให้เกิดความอยู่ดีกินดี มีความผาสุก ไม่มีความขัดแย้งกันของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม

หลักอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) ตามหลักการประชาธิปไตยนั้นมีส่วนสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักธรรมในพระไตรปิฎกในเรื่องของการนำพาสังคมส่วนรวมหรือประชาชนไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีมีความสุข ด้วยการนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกไปปฏิบัติ เพื่อเป็นหนทางนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันระหว่างหลักการประชาธิปไตยและหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่สอดคล้องกัน คือ การมีชีวิตที่ดีชีวิตที่ประเสริฐ

ดังมีหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมให้แก่พระราชาเมื่อนำไปปฏิบัติแล้วจะได้รับการยอมรับจากมหาชนทั้งปวง หลักธรรมนี้ คือ จักกวัตติวัตร (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 11 พุทธศักราช 2530: 63 - 64) ดังพระพุทธพจน์กล่าวว่

“ร. ขอเคชะ ก็จักกวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นไฉนพระเจ้าข้า
 ราช. ดูก่อนพ่อ ถ้าเช่นนั้น พ่อจงอาศัยธรรมนั้น สักการะเคารพนับถือ
 บูชานอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่
 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรม ในชนภายใน ในหมู่พล
 ในพวกกษัตริย์ ผู้ติดตาม ในพวกพราหมณ์และคฤหบดี ในขวานิกมและ
 ชาวชนบททั้งหลาย ในพวกสมณพราหมณ์ ตลอดจนในเหล่ามฤคและ
 ปิกษี ดูก่อนพ่อ การกระทำที่คิดแบบแผนอย่าให้แพร่หลายไปในแว่นแคว้น
 ของพ่อเลย ดูก่อนพ่อ อนึ่ง บุคคลเหล่าใด ในแว่นแคว้นของพ่อ เว้นขาด
 จากความมัวเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและ โสรัจจะ ฝึคน
 ตามลำพัง สงบตนตามลำพัง ทำตนให้ดับกิเลสได้ตามลำพัง พึงเข้าไปหา
 สมณพราหมณ์เหล่านั้น โดยกาลอันควร แล้วไต่ถามสอบถามว่า ท่านขอรับ
 กุศลเป็นอย่างไร ท่านขอรับอกุศลเป็นอย่างไร กรรมมีโทษเป็นอย่างไร
 กรรมไม่มีโทษเป็นอย่างไร กรรมอะไรควรเสพ กรรมอะไรไม่ควรเสพ

งหมุน ไปเกิด ขอจักรแก้วอันประเสริฐ จงพิชิตโลกทั้งปวงเกิด
 คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ขณะนั้น จักรแก้วหมุนไปทางทิศบูรพา
 พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา ก็เสด็จตามไป คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย
 จักรแก้วประดิษฐานอยู่ ณ สถานที่ใด ท้าวเธอก็เสด็จไปพักอยู่ ณ สถานที่นั้น
 พร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศบูรพา พวกกันเสด็จ
 เข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเชิญเสด็จมาเกิด มหาราชเจ้า
 พระองค์เสด็จมาดีแล้ว ราชอาณาจักรเหล่านี้เป็นของพระองค์ทั้งสิ้น ขอพระองค์
 พระราชทานพระบรมราโชวาทเกิด มหาราชเจ้า ท้าวเธอจึงตรัสอย่างนี้ว่า

พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์
 ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้
 ไม่พึงประพฤติผิดในกามทั้งหลาย
 ไม่พึงกล่าวคำเท็จ
 ไม่พึงดื่มน้ำเมา
 จงบริโภคใช้สอยตามเดิมเกิด

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศบูรพา ได้พากัน
 ตามเสด็จท้าวเธอไป”

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎกเรื่องจักรกวัตติวัตตที่ยกมานี้ เป็นหลักการ
 ปกครองของผู้ปกครองหรือผู้นำต่อธรรมเป็นใหญ่ที่ใช้ในการปกครอง หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น
 หลักการปกครองแบบ “ธรรมาธิปไตย” โดยถือหลักความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็น
 ใหญ่ ซึ่งหากผู้ปกครองหรือผู้นำสามารถนำมาใช้ในการปกครอง ย่อมนำมาสู่การปกครองที่
 สามารถสร้างสรรค์สังคมให้เกิดการยอมรับในตัวผู้นำหรือผู้ปกครองได้ และไม่เพียงประชาชนหรือ
 ปวงชนทั่วไปเท่านั้นที่จะให้การยอมรับ แม้แต่ผู้นำหรือผู้ปกครองด้วยกันเองต่างก็ให้การยอมรับ ดัง
 พระพุทธพจน์ที่ได้นำมากล่าวข้างต้น ซึ่งนั่นเป็นเป้าหมายสูงสุดที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน
 ระหว่างหลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่มุ่งหมายให้เกิด
 ความสันติ ความสงบสุข และการมีชีวิตที่ดีและสังคมที่ดี

ดังนั้นจากหลักการอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) ตามหลักวิชาการ
 ทางรัฐศาสตร์จึงมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันกับหลักธรรมในพระไตรปิฎก แม้จะไม่กล่าวโดยตรง
 ตามตัวอักษร แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ เพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับ

กฎระเบียบ และกระบวนการปกครองภายในรัฐ แต่เป็นเพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่ก่อนแล้ว เพียงแต่บางรัฐบางแคว้นหรือโดยส่วนใหญ่ยังขาดหลักธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญสำหรับเป็นเครื่องนำทางการปกครองเท่านั้น ฉะนั้น หลักการอธิปไตยของปวงชนกับหลักธรรมในพระไตรปิฎกจึงมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือทำให้รัฐและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสงบสุข แม้จะมีนักวิชาการที่ทำการศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบว่า หลักธรรมในพระไตรปิฎกเรื่องหลักอธิปไตยสูตรว่าด้วยอธิปไตย 3 ว่ามีส่วนที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักการอธิปไตยของปวงชนตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ก็มีนักวิชาการบางส่วนที่มีความเห็นที่ไม่เห็นด้วยเช่นกัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดมิติที่หลากหลายมากขึ้นจึงขอนำหลักอธิปไตยสูตรว่าด้วยอธิปไตย 3 มาทำการวิเคราะห์ว่าหลักธรรมในเรื่องนี้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักอธิปไตยของปวงชนหรือไม่อย่างไร

พระพุทธพจน์เรื่องหลักอธิปไตย 3 มีกล่าวไว้ในพระบาลีสถิตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายติคณินชาด (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 20 พุทธศักราช 2530: 198) พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อธิปไตย 3 อย่างนี้ 3 อย่างเป็นไฉน คือ
 อัธตาริปไตย 1 โลการิปไตย 1 ธรรมาริปไตย 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
 ก็อัธตาริปไตยเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่า
 ก็ดี อยู่ในโคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี ย่อมสำเหนียกดังนี้ว่า ก็เราออกบวช
 เป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ไม่ใช่
 เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เราออกบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่ง
 ความมีและความไม่มีเช่นนั้น ก็แต่ว่า เราเป็นผู้อันชาติชรา มรณะ โสกะ
 ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้วชื่อว่าเป็นผู้มีทุกข์ครอบงำแล้ว
 มีทุกข์ท่วมทับแล้ว ไฉนการทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ
 ก็การที่เราจะพึงแสวงหากามที่ละได้แล้วออกบวชเป็นบรรพชิตนั้น เป็น
 ความเลวทรามอย่างยิ่ง ชื่อนั้นไม่เป็นการควรแก่เราเลย เราย่อมสำเหนียกว่า
 ก็ความเพียรที่ปรารถแล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่เข้าไปตั้งมั่นแล้วจะไม่หลงลืม
 กายที่สงบระงับแล้วจักไม่ระส่ำระสาย จิตที่เป็นสมาธิแล้วจักมีอารมณ์
 แน่วแน่ ดังนี้ เธอทำตนเองแลให้เป็นใหญ่ แล้วละอกุศล เจริญกุศล ละกรรม
 ที่มีโทษ เจริญกรรมที่ไม่มีโทษ บริหารตนให้บริสุทธิ์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
 นี้เรียกว่าอัธตาริปไตย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็โลการิปไตยเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ในโคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี ย่อม
 สำเนียงกว่า ก็เรากลับมาเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร ไข้
 เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เรากลับมาเป็น
 บรรพชิตไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีและความไม่มีเช่นนั้น ก็แต่ว่า เราเป็น
 ผู้อันชาติชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว
 ชื่อว่าเป็นผู้มีทุกข์ครอบงำแล้ว มีทุกข์ท่วมทับแล้ว โฉนการทำให้สุดแห่ง
 กองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ การที่เรากลับมาเป็นบรรพชิตเช่นนี้ พึงตริก
 กามวิตกกัฏฐิ พึงตริกพยาบาทวิตกกัฏฐิ พึงตริกวิหิงสาวิตกกัฏฐิ ก็โลกสันนิวาส
 นี้ใหญ่โต ในโลกสันนิวาสที่ใหญ่โต ย่อมจะมีสมณพราหมณ์ที่มีฤทธิ์
 มีทิพยจักขุ รู้จิตของคนอื่นได้ สมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมมองเห็นได้แม้
 แต่ไกล แม้ใกล้ๆ เราก็มองเห็น และท่านย่อมรู้ชัดซึ่งจิตด้วยจิต
 สมณพราหมณ์แม้เหล่านั้น ก็พึงรู้เราดังนี้ว่า ดูก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย
 ดูคุณบุตรนี้ซิ เขาเป็นผู้ที่มีศรัทธาออกบวชเป็นบรรพชิตแล้วแต่เคลื่อนกล่น
 ไปด้วยธรรมที่เป็นบาปอกุศลอยู่ ถึงเวทาคามีฤทธิ์ มีทิพยจักขุ รู้จิตของ
 คนอื่น ได้ก็มีอยู่ เวทคาเหล่านั้นย่อมมองเห็นได้แต่ไกล แม้ใกล้ๆ เราก็มอง
 ไม่เห็นท่าน และท่านย่อมรู้ชัดซึ่งจิตด้วยจิต เวทคาเหล่านั้นก็พึงรู้เราดังนี้ว่า
 ดูก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย ดูคุณบุตรนี้ซิ เขาเป็นผู้ที่มีศรัทธาออกบวชเป็น
 บรรพชิตแล้วแต่เคลื่อนกล่น ไปด้วยธรรมที่เป็นบาปอกุศลอยู่ เธอย่อม
 สำเนียงกว่า ความเพียรที่เราปรารถแล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่เข้าไปตั้งมั่น
 แล้วจะไม่หลงลืม กายที่สงบระงับแล้วจักไม่ระส่ำระสาย จิตที่เป็นสมาธิ
 แล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ ดังนี้ เธอทำโลกให้เป็นใหญ่ แล้วละอกุศล เจริญ
 กุศล ละกรรมที่มีโทษ เจริญกรรมที่ไม่มีโทษ บริหารตนให้บริสุทธิ์ ดูก่อน
 ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าโลกาธิปไตย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมาธิปไตยเป็น โฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
 ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ในโคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี ย่อม
 สำเนียงกว่า ก็เรากลับมาเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร ไข้เพราะ
 เหตุแห่งบิณฑบาต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เรากลับมาเป็น
 บรรพชิตไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีและความไม่มีเช่นนั้น ก็แต่ว่า เราเป็น
 ผู้อันชาติชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว
 ชื่อว่าเป็นผู้มีทุกข์ครอบงำแล้ว มีทุกข์ท่วมทับแล้ว โฉนการทำให้สุดแห่ง

กองทัพทั้งสี่นี้จะพึงปรากฏ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว
 อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามา
 ในตน อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน ก็เพื่อพรหมจรรย์ผู้รู้อยู่ เห็นอยู่ มีอยู่
 แลก็และการที่เราได้ออกบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยอันพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ตรัสดีแล้ว จะพึงเป็นผู้เกียจคร้าน มัวมาประมาทอย่างนี้ ข้อนั้นไม่เป็นการ
 สมควรแก่เราเลย ดังนี้ เธอย่อมสำเนียงกว่า ความเพียรที่เราปรารถนาแล้วจัก
 ไม่ย่อหย่อน สติที่เข้าไปตั้งมั่นแล้วจะไม่หลงลืม กายที่สงบระงับแล้วจัก
 ไม่ระส่ำระสาย จิตที่เป็นสมาธิแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ ดังนี้ เธอทำกรรม
 นั้นแหละให้เป็นใหญ่แล้วละอกุศล เจริญกุศล ละกรรมที่มีโทษ เจริญกรรม
 ที่ไม่มีโทษ บริหารตนให้บริสุทธิ์ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าธรรมาธิปไตย
 คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อธิปไตย 3 อย่างนี้แล

ขึ้นชื่อว่าความลับไม่มีในโลก สำหรับผู้ทำบาปกรรม คู่ก่อนบุรุษ
 จริงหรือเท็จ ตัวท่านเองย่อมจะรู้ได้ แน่ท่านผู้เจริญท่านสามารถที่จะทำ
 ความดีได้หนอ แต่ท่านดูหมิ่นตนเองเสีย อนึ่ง ท่านได้ปกปิดความชั่วที่มี
 อยู่ในตน ท่านนั้นซึ่งเป็นคนพาล ประพฤติตึงๆ หย่อนๆ อันเทวดา และ
 พระตถาคตย่อมเห็นได้ เพราะฉะนั้นแหละ คนที่มีตนเป็นใหญ่ ควรมีสติ
 เทียวไป คนที่มีโลกเป็นใหญ่ ควรมีปัญญาและเพ่งพินิจ และคนที่มีธรรม
 เป็นใหญ่ ควรเป็นผู้ประพฤติโดยสมควรแก่ธรรม มุนีผู้ที่มีความบากบั่น
 อย่างจริงจัง ย่อมจะไม่เลวลง อนึ่ง บุคคลใด มีความเพียร ช่มชီးมาร ครอบ
 กำมัจจุ ผู้ทำที่สุดเสียได้แล้ว ถูกต้องธรรมอันเป็นที่สิ้นชาติ บุคคลผู้เช่นนั้น
 ย่อมเป็นผู้รู้แจ้งโลก มีปัญญาดี เป็นมุนี ผู้หมดความทะยานอยากในธรรม
 ทั้งปวง”

เมื่อเราพิจารณาพระพุทธพจน์ในหลักธรรมของพระพุทธองค์ตามหลักอธิปไตย 3
 แล้ว พบว่าหลักคำสอนของพระพุทธองค์ในเรื่องอธิปไตย 3 บ่งบอกได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับ
 สอดคล้องสัมพันธ์กับหลักการอธิปไตยของปวงชนตามหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
 เพียงแต่พระพุทธเจ้าไม่ได้กำหนดรูปแบบการปกครองแบบใดๆ ไว้ แต่หลักการมีความสอดคล้อง
 กับรูปแบบการปกครองปัจจุบันคือเน้นความดีสูงสุด ดังที่มีผู้รู้ได้อธิบายไปในแนวทางเดียวกัน คือ

1) *อัตตารูปไทย* ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ ตลอดจนผลประโยชน์ตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนและสิ่งทีเนื่องด้วยตนเป็นประมาณ หรือ เป็นเอกรูปไทย คน ๆ เดียวปกครอง เช่น ราชารูปไทย เผด็จการ

2) *โลกรูปไทย* ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลก ปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่ของสังคม ของมหาชนจึงเป็นประชารูปไทย ไม่หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญทีไม่มีหลักการทีแน่นอน กระทำการด้วยปรารถจะเอาใจหมู่ชน หาความนิยม หรือ หวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ

3) *ธรรมารูปไทย* ถือ ธรรมเป็นใหญ่ คือ หลักความจริงความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถสิ่งทีได้ศึกษาตรวจสอบข้อเท็จจริง และความคิดเห็นทีรับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างคทีสุด เต็มจิตแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจว่าเป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงามเป็นประมาณ จึงเป็นหลักการปกครองทีดีงาม (พระเทพเวที อ่างใน ปรีชา ช่างขวัญยืน 2534: 18-19)

เมื่อวิเคราะห์ตามทีผู้รู้ได้แสดงความคิดเห็นเรื่องอริปไตย 3 ดังทียกมากล่าวตลอดจนพิจารณาพระพุทธรพจน์ในหลักคำสอนของพระพุทธองค์แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่ามีมความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างหลักอริปไตยของปวงชนตามระบบการปกครองระบอบประชารูปไทยกับหลักธรรมในพระไตรปิฎก เพราะหลักคำสอนในเรื่องอริปไตย 3 นั้น เน้นหลักทีผู้ปกครองพึงยึดถือถ้าเป็นผู้ปกครองแล้วควรยึดถือธรรมหรือความถูกต้องตามเหตุตามผล เพราะทุกหลักการปกครองต่างเชื่อว่าการปกครองตามหลักนั้นๆ เป็นไปเพื่อความถูกต้องชอบธรรมทั้งสิ้น ฉะนั้น เมื่อเป็นผู้ปกครองแล้วจะยึดอะไรเป็นใหญ่ หากผู้นำหรือผู้ปกครองยึดธรรมเป็นใหญ่ กระทำการในสิ่งทีควรกระทำและละเว้นในสิ่งทีไม่ค มีมความรับผิดชอบต่อตนเองและบุคคลอื่นแล้ว ย่อมนำมาซึ่งความเจริญได้ทั้งนั้น ดังทีเราพิจารณาได้จะพระพุทธรพจน์ทีได้ตรัสไว้ในตอนท้ายของอริปไตย 3 ว่า

“...แม้ะท่านผู้เจริญท่านสามารถทีจะทำมความคได้หนอ แต่ท่านดูหมิ่นตนเองเสีย อนึ่ง ท่านได้ปกปิดความชั่วทีมีอยู่ในตน ท่านนั้นซึ่งเป็นคนพาล ประพฤติคตึงๆ หย่อนๆ อันเทวดา แลพระตถาคตย่อมเห็นได้ เพราะฉะนั้นแหละ คนทีมีตนเป็นใหญ่ ควรมีสติเที่ยวไป คนทีมีโลกเป็นใหญ่ ควรมีปัญญาและเพ่งพินิจ และคนทีมีธรรมเป็นใหญ่ ควรเป็นผู้ประพฤติโดยสมควรแก่กรรมมุนี ผู้ทีมีมความบากบั่นอย่างจริงจิง ย่อมจะ ไม่เลวลง...”

ดังนั้น เพื่อให้เป็นการยืนยันความเห็นของผู้วิจัยอีกครั้งว่า ผู้วิจัยเห็นถึงความเกี่ยวข้องกับสัมพันธหรือความสอดคล้องกันระหว่างหลักอริปไตยของปวงชนตามระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยกับหลักธรรมในพระไตรปิฎก จึงขอยกบทวิเคราะห์ของนักวิชาการที่ได้ทำการวิเคราะห์เรื่องอริปไตย 3 ดังกล่าวเพื่อสนับสนุนในเรื่องนี้

ปรีชา ช้างขวัญยืน แสดงทัศนะไว้ว่า “ผู้ที่นำคำสอนเรื่องอริปไตย 3 มาเป็นหลักประการหนึ่งในการอธิบายปรัชญาการเมืองของพระพุทธศาสนา มักจะเข้าใจว่า คำว่า อริปไตย ดังกล่าวมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่าอริปไตยที่ใช้กันในปัจจุบัน เช่น ประชาธิปไตย คณาธิปไตย อภิชนาธิปไตย เป็นต้น อันที่จริงคำว่าอริปไตยทั้งแบบที่พระพุทธองค์ทรงสอนกับแบบที่ใช้กันในปัจจุบัน ต่างก็หมายถึงความสมควรที่จะเป็นใหญ่ทั้งคู่ แต่อริปไตย 3 นั้น เน้นหลักที่ผู้ปกครองควรยึดถือ เมื่อเป็นผู้ปกครองแล้วจะยึดถืออะไรเป็นใหญ่ ส่วนอริปไตยที่ใช้ในคำต่างๆ ในปัจจุบัน เน้นว่าอำนาจอริปไตยหรืออำนาจการปกครองควรอยู่กับใครหรืออยู่ที่ใคร เช่น อยู่ที่ประชาชน ที่ขุนนาง หรือพวกเศรษฐี เป็นต้น

พระพุทธองค์มิได้ทรงเน้นว่าระบอบการปกครองใดดีที่สุด มิได้ทรงเสนอว่าจะเลือกผู้ปกครองด้วยวิธีใด หรือมีระบบในการจัดสรรอำนาจอริปไตยอย่างไร เป็นแต่เน้นว่าถ้าเป็นผู้ปกครองแล้วควรยึดถืออะไรในการปกครองถ้าจะถามว่า ธรรมหรือความถูกต้องตามเหตุตามผลนั้น ระบอบการปกครองต่างๆ ยึดถืออยู่หรือไม่ ก็ตอบได้ว่าทุกระบอบต่างก็เชื่อว่าการปกครองตามระบอบนั้นๆ เป็นไปเพื่อความถูกต้องชอบธรรมทั้งสิ้น นั่นคือทุกระบอบต่างก็เชื่อว่าระบอบของตนเป็นธรรมาธิปไตยทั้งสิ้น...” (ปรีชา ช้างขวัญยืน 2534: 19-20) ความเป็นคนดีนั้นมีทุกระบบการปกครอง

ดังนั้น หลักอริปไตย 3 จึงเป็นคำสอนที่มุ่งเน้นไปที่ผู้นำหรือผู้ปกครองเป็นศูนย์กลางในการปกครอง ไม่ได้เน้นไปที่ระบอบการปกครองว่าควรเป็นระบอบการปกครองในรูปแบบใดทั้งสิ้น เป็นการแนะนำให้ทราบหากผู้ปกครองหรือผู้นำของรัฐยึดถือธรรมนำหลักธรรม คำสอนดังกล่าวไปประพฤติปฏิบัติย่อมนำพาประเทศชาติและประชาชนไปสู่ความสุขความเจริญได้ตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของหลักธรรมในพระไตรปิฎกและหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยกระแสหลักในปัจจุบันนั่นเอง

1.2 หลักเสรีภาพ (Liberty) รัฐบาลจะต้องเคารพในเสรีภาพของประชาชน และอนุญาตให้บุคคลทุกคนมีปริมาณเสรีภาพมากที่สุด แต่ต้องไม่ขัดต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม และต้องมีขอบเขตที่ชัดเจน คือ การไม่ละเมิดซึ่งกันและกันเพื่อประกันความเสมอภาคในการใช้เสรีภาพของประชาชน หลักเสรีภาพประกอบไปด้วย เสรีภาพในชีวิต เสรีภาพในทางการเมือง เสรีภาพในทรัพย์สิน เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการเลือกที่อยู่อาศัย และเสรีภาพใน

การประกอบอาชีพ เสรีภาพในความเชื่อ ตามหลักกาลามาสูตร สิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่ การมีชีวิตอยู่ตามหลักธรรมะที่ไม่เบียดเบียนกันตามหลักเบญจศีล ในสิกขาบทที่ว่า ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 11 พุทธศักราช 2530: 280) และในระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยนั้นได้ให้ความสำคัญกับหลักสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างมาก โดยได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในหมวดที่ 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มีด้วยกันถึง 13 มาตรา (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550: 19-23) เช่น

มาตรา 26 การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา 28 บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเพื่อเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาลเพื่อบังคับให้รัฐต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติในหมวดนี้ได้โดยตรง หากการใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องใดมีกฎหมายบัญญัติรายละเอียดแห่งการใช้สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้แล้ว ให้การใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องนั้นเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือจากรัฐ ในการใช้สิทธิตามความในหมวดนี้

มาตรา 32 บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้ แต่การลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้...

และยังมีการบัญญัติในเรื่องสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลไว้ในรัฐธรรมนูญมาตราอื่นๆ อีก ซึ่งเป็นการบัญญัติเกี่ยวกับเรื่อง สิทธิและเสรีภาพในเคหสถาน สิทธิและเสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร สิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย เป็นต้น

นั่นถือเป็นหลักการเสรีภาพตามระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่เป็นหลักการสากลที่ประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องให้ความสำคัญกับหลักการนี้อย่างมาก เพราะหากขาดหลักเสรีภาพในการปกครองประชาธิปไตยย่อมไม่เกิดขึ้น

ยังมีนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ชาวตะวันตกที่ให้ความสำคัญการหลักการเสรีภาพว่ามีความเกี่ยวพันสอดคล้องกับหลักศีลธรรมว่า “การรู้จักกฎทางศีลธรรม เจตจำนงเสรีเป็นรากฐานของการประพฤติ ถ้าเจตจำนงของมนุษย์ถูกกำหนดโดยอำนาจภายนอกแล้ว ศีลธรรมก็ไร้ความหมาย ดังนั้น มนุษย์จึงมีเสรีภาพอย่างผู้มีศีลธรรม เพราะสามารถควบคุมตนเองได้ กล่าวคือ มนุษย์มีพัฒนาการด้านสติปัญญา เหตุผล เป็นสิ่งที่สูงสุดของมนุษย์ และพัฒนาการเป็นส่วนที่ต่ำสุดของมนุษย์ พัฒนาการมักจะหลอกหลอนให้มนุษย์หลงในวิถีทางของมันแต่มนุษย์ก็มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมคอยเตือนให้เราระลึกถึงเสรีภาพอยู่เสมอ” (Immanuel Kant อ่างในชัยวัฒน์ อัฒพันธ์ 2543: 335-336)

ดังนั้นในที่นี้ผู้วิจัยจะทำการพิจารณาว่ามีหลักการใดในหลักธรรมในพระไตรปิฎก ที่จะมีส่วนสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักเสรีภาพตามการปกครองระบอบประชาธิปไตย

หลักเสรีภาพนั้นหากพิจารณาตามกรอบที่ต้องหาความสอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างหลักเสรีภาพตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยกับหลักเสรีภาพตามหลักธรรมในพระไตรปิฎกนั้น จำเป็นต้องแยกเป็นสองทาง คือ หลักเสรีภาพตามระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย กับหลักเสรีภาพตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก ดังนี้

ก) *หลักเสรีภาพตามระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย* หมายถึง การที่ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพตามกรอบของกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้สามารถกระทำการอย่างใดก็ได้ตามสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล หรือการห้ามกระทำการใดๆ อันเป็นเหตุให้เป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง เสรีภาพในทรัพย์สิน เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการเลือกที่อยู่อาศัย และเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เป็นต้น ซึ่งสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้เป็นสิทธิที่ประชาชนทุกคนพึงได้รับตามกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ หรือกฎหมายสูงสุดตามระบอบประชาธิปไตย

ข) *หลักเสรีภาพตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก* หมายถึง เสรีภาพตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักเสรีภาพตามหลักธรรมในพระไตรปิฎกนั้น พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต อ่างใน พระธรรมบุญ ฐมฺชโร 2550: 116-117) ท่านได้แบ่งหลักเสรีภาพออกเป็นสามระดับ คือ

(ก) *เสรีภาพระดับต่ำ* คือ เสรีภาพของคนที่เข้าใจว่าตนเองทำอะไรได้ตามใจชอบ ตามความหมายนี้ คนจำนวนมากมักมองว่า เสรีภาพ คือ การกระทำตามใจตนเอง หรือ

เสรีภาพ คือ การทำได้ตามใจชอบ ซึ่งในความเป็นจริงคนที่มีความคิดเช่นนี้ย่อมปกครองตนเองไม่ได้ เนื่องจากต้องการเอาอย่างใจตนเอง ผลคือทำให้สังคมพัฒนาตนเองไปไม่ได้ และพัฒนาประชาธิปไตยก็ไม่สำเร็จ ดังนั้น จึงไม่มีประเทศใดแม้แต่ในประเทศที่ถือว่ามีเสรีภาพมากที่สุด ก็ยอมให้มีเสรีภาพแบบทำตามใจชอบไม่ได้

(ข) เป็นระดับที่สูงขึ้นมา คือ เสรีภาพภายใต้ขอบเขต หมายความว่า การมีสิทธิที่จะทำ จะพูด จะแสดงความคิดเห็นได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น หรือ พูดได้ ทำได้ ภายใต้เงื่อนไขข้อกำหนด หรือความคุ้มครองของกฎหมาย จึงเป็นเสรีภาพภายใต้ขอบเขต ซึ่งก็คือ การให้เสรีภาพในทางสร้างสรรค์สิ่งที่ดี แต่ทว่าจำกัดเสรีภาพในทางทำลาย หรือสร้างความชั่วเสียหายให้แก่สังคม

(ค) เสรีภาพที่มีความหมายที่สูงขึ้นไป โดยมีสาระในทางธรรมมากขึ้น และมี ความหมายที่มีคุณภาพ หรือความสมดุลเกิดขึ้น นั่นคือ การมีเสรีภาพโดยมีเสรีภาพสัมพันธ์กับผู้อื่น เสรีภาพในประการนี้ใกล้เคียงกับเสรีภาพในกรอบ หรือภายใต้ขอบเขต แต่เป็นการมอง โดยมีปัญญา และเหตุผล ทำให้ไม่รู้สึกว่าการมีขอบเขตนั้นเป็นการบีบคั้นตนเอง ซึ่งเป็นสาระสำคัญมากที่จะทำให้ เสรีภาพในความหมายที่ถูกต้องดำรงอยู่ได้

จากคำจำกัดความตามที่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ อรรถาธิบายเกี่ยวกับเสรีภาพทั้งสามระดับนั้น หากพิจารณาแล้วจะพบว่า ท่านได้ให้ความสำคัญกับ หลักธรรมว่าจะสามารถช่วยให้หลักเสรีภาพดำรงอยู่และเป็นเสรีภาพอย่างแท้จริงได้นั้น ปัจเจกบุคคลที่จะใช้สิทธิและเสรีภาพนั้นควรตระหนักถึงการใช้อนุญาและเหตุผลประกอบการใช้สิทธิ และเสรีภาพนั้นด้วย ไม่ใช่เป็นการใช้ตามความอำเภอใจหรือตามใจตน ซึ่งก็มีความสอดคล้องกับ หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ใน มาตรา 28 วรรคแรกว่า “บุคคล ย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพ ของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน”

ดังนั้น เราควรมาพิจารณาว่า จะมีหลักธรรมในพระไตรปิฎกหลักใดที่จะมี ความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักเสรีภาพตามระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยบ้าง

ตามที่ได้ศึกษาพระธรรมในพระไตรปิฎกนั้น ไม่ได้ระบุโดยตรงว่า หลักธรรมในพระไตรปิฎกหลักใดกล่าวถึงเรื่องเสรีภาพ แต่ตีความได้ว่าทุกคนมีเสรีภาพที่จะกระทำ พูด หรือคิด ได้โดยต้องไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่น เพราะหลักธรรมในพระไตรปิฎกนั้น เน้น ไปที่การสร้างคนให้เป็นคนดี ประพฤติดี และละเว้นในการกระทำที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม และหาก สามารถกระทำตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ได้ก็จะนำมาซึ่งเสรีภาพของส่วนรวม มี

หลักธรรมอยู่หลายหลักที่สามารถตีความได้ว่าหากนำมาปฏิบัติแล้วจะเป็นหนทางนำไปสู่หลัก เสรีภาพร่วมกันได้ เช่น

สังคิติกสูตรว่าด้วยธรรมหมวด 8 ในพระบาลีสถิตตันตปิฎก ที่ฉนิกาย ปาฎิกวรรค นั้นหากสังคมนำไปยึดถือปฏิบัติก็น่าจะนำมาซึ่งหลักการเสรีภาพได้ คือ หลักสัมมัตตะ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนานในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 11 พุทธศักราช 2530: 316) คือ

1. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) คือ การรู้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์และหนทางดับทุกข์
2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) คือ ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น
3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) คือ การพูดแต่ในสิ่งที่ดี ที่ถูกต้อง และเป็นจริง ไม่พูดโกหกและหยาบคาย

4. สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) คือ การประพฤติดังเว้นจากการ ลักทรัพย์ การฆ่าสัตว์ การพนัน หรือการประพฤติดิฉินในกาม

5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) คือ การประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองและ ครอบครัวด้วยความสุจริต ไม่คดโกงผู้อื่น

6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) คือ มีความขยันมั่นเพียรในทางที่ถูกที่ควรที่เหมาะสม ตั้งจิตใฝ่มั่นอยู่ในความดีงาม เพื่อจะทำให้ตนมีความเจริญก้าวหน้าสืบไป

7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) คือ มีความรู้สึกตัวตลอดเวลา ว่าควรประพฤติดังปฏิบัติตนอย่างไร เพื่อให้ไม่หลงเพลินหรือหลงใหลไปกับสิ่งที่ไม่ดี หรือสิ่งที่เป็นอกุศล

8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) คือ การมีจิตใฝ่มั่นคง ไม่ไหวเอนไปตามที่ ยั่วแห่งกิเลสทั้งหลายทั้งปวง

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมสัมมัตตะ 8 นั้น เป็นหลักคำสอนได้ครอบคลุม ทั้งเรื่อง การคิด การพูด การประพฤติดิฉิน การประกอบอาชีพ การใช้สติ และการใช้เหตุผล ในการ ดำรงตนอยู่ในสังคมเพื่อความสงบสุข โดยการละเว้นจากการละเมิดผู้อื่นและสามารถที่จะใช้สติ และสมาธิในการควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบของความดีงามเป็นที่ตั้ง ก็จะสามารถนำไปสู่เสรีภาพ ขันสูงตามที่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ และการละหรือเว้นไม่กระทำผิด ในสิ่งที่ พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้ในหลักธรรมก็สอดคล้องกับการใช้สิทธิเสรีภาพได้โดยไม่ ละเมิด ขอกฎหมายตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง เพราะกฎหมายรัฐธรรมนูญก็ มีการจำกัด หรือข้อยกเว้นการใช้สิทธิและเสรีภาพในการที่จะเป็นไปโดยอาจจะไปละเมิดสิทธิและ เสรีภาพของคนอื่นๆ เช่นกัน และยังมีหลักธรรมในพระไตรปิฎกอีกหลักธรรมหนึ่งที่มีลักษณะ ใกล้เคียงกับหลักธรรมสัมมัตตะ 8 ที่ได้กล่าวมาแล้ว และคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ก็มีความคุ้นเคย กับหลักธรรมหลักนี้เป็นอย่างดี ซึ่งหากสังคมประพฤติดังปฏิบัติตามหลักคำสอนได้อย่างแท้จริง ก็

สามารถที่จะนำพาสังคมไปสู่การมีเสรีภาพต่อตนเองและสังคมได้ เพราะหลักของเบญจศีลหรือศีล 5 นั้น ได้สอนให้คนละเว้นจากการทำชั่ว หรือเรียกอีกอย่างว่า ลิกขาบท 5 (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 11 พุทธศักราช 2530: 280) ได้แก่

1. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์
3. กามสุมิจฉาจารา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม
4. มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ
5. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่ม

น้ำเมาคือสุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

จะสังเกตได้ว่าหลักธรรมในเรื่องสัมมัตตะ 8 และหลักสิกขาบท 5 นั้นก็มีหลักการที่คล้ายคลึงกัน คือ ให้ทุกคนตระหนักถึงการทำให้สิ่งที่ถูกต้องและละการกระทำในสิ่งที่ไม่ดีที่เป็นอกุศล เพื่อที่จะได้นำพาชีวิตไปสู่ความสงบสุข ด้วยการไม่เบียดเบียนกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ไม่เห็นแก่ตัวแก่ได้ ให้เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม นั่นก็คือหลักการของการมีเสรีภาพอย่างแท้จริง และยังมีหลักธรรมในข้ออื่นๆ หลักอื่นๆ ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกอีกมาก ที่น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักเสรีภาพตามการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ผู้วิจัยนั้นคิดว่าการยกหลักธรรมทั้งสองหลักนี้มาวิเคราะห์เพื่อหาความสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักเสรีภาพตามการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็น่าจะทำให้เข้าใจได้ว่าหลักการสองหลักการนี้หากนำไปปฏิบัติอย่างแท้จริงเสรีภาพย่อมเกิดขึ้นได้ เพราะหลักเสรีภาพทั้งในทางธรรมและในทางการปกครองนั้นล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อการไม่เบียดเบียนกัน การเคารพในสิทธิและเสรีภาพของชีวิตกันและกันของทุกคนในสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุขและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

1.3 หลักความเสมอภาค (Equality) หลักความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยเป็นหลักการที่ควบคู่กับหลักเสรีภาพ กล่าวคือมนุษย์จะต้องมีทั้งเสรีภาพ และความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยมิใช่ความเสมอภาคในด้านความสามารถ เพราะมนุษย์เกิดมามีความสามารถ และความถนัดที่แตกต่างกัน แต่ความสามารถและความถนัดที่แตกต่างกันของมนุษย์จะไม่ทำให้มนุษย์มีความได้เปรียบหรือความเหนือกว่าบุคคลอื่น ถ้าหากมนุษย์จะได้รับโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถและความถนัดของตนอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยจึงหมายถึงความเสมอภาคในโอกาส แต่ในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความเสมอภาคระหว่างชายกับหญิงเท่าเทียมกัน แต่ให้ความแตกต่างกัน เพราะสภาพร่างกายหญิงนั้นเป็นเรื่องที่ยุ่ยากในการปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยได้ จะต้องอาศัยพระภิกษุซึ่งเป็นชาย คอยปกป้องภัยที่จะเกิดขึ้นกับภิกษุณีที่เป็น

หญิง ฉะนั้น ความแตกต่างทางความเสมอภาคทางศาสนาจึงยังไม่เท่าเทียมกันนักในพระธรรมวินัยระหว่างชายกับหญิง

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติหลักความเสมอภาคไว้ในหมวดที่ 3 ส่วนที่ 2 เรื่องความเสมอภาคไว้ 2 มาตรา ดังนี้

มาตรา 30 บุคคลย่อมเสมอภาคในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

มาตรา 31 บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐ ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่จำกัดไว้ในกฎหมายหรือกฎที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองสมรรถภาพ วินัย หรือจริยธรรม (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550: 20-21)

ดังนั้นสมาชิกของประชาคมการเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องได้รับโอกาสที่เสมอภาคและเท่าเทียมกันทั้ง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม และการเมือง

ความเสมอภาคทางการเมือง ได้แก่ ความเสมอภาคในการใช้สิทธิและเสรีภาพในการเลือกตั้ง ประชาชนที่บรรลุนิติภาวะโดยไม่จำกัดเพศ ศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมจะต้องได้รับโอกาสเท่าเทียมกันในการกำหนดผู้ปกครอง และการเป็นสมาชิกองค์กรการเมืองและประชาชนทั่วไปมีสิทธิในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง ตลอดจนการชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งปวงอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

ความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ความเสมอภาคในการเลือกประกอบอาชีพ การประดิษฐ์คิดค้น และการผลิตต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความมั่งคั่งให้แก่ตนภายใต้กรอบกฎหมายที่กำหนดไว้อย่างเท่าเทียมกัน ระบบเศรษฐกิจในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรี ไม่มีการผูกขาด หรือการให้อภิสิทธิ์แก่กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเป็นการเฉพาะ ความเสมอภาค

ในทางเศรษฐกิจจะส่งเสริมให้เกิดการกระจายความมั่นคง และความสมบูรณ์แก่ประชาชนอย่างถ้วนหน้า

การที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันหรือความเสมอภาคนั้น ต้องจัดเงื่อนไขที่เป็นพื้นฐานของความไม่เท่าเทียมกันเสียก่อน แนวคิดประชาธิปไตยในเรื่องความเท่าเทียมกันนี้ แสดงออกถึงการที่มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพ และความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเองได้ ดังนั้นจึงยึดหลักเท่าเทียมเฉพาะความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายเท่าเทียมกัน อยู่ภายใต้กฎหมายและระบบศาลเดียวกัน ได้รับการปฏิบัติจากองค์กรแห่งกฎหมายด้วยความเสมอภาคกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม ทั้งนี้เพราะประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ต่อต้านอภิสิทธิ์ชน และตามแนวคิดนี้รัฐบาลควรมีอำนาจ และบทบาทอย่างจำกัดที่สุด

ความเสมอภาคในทางสังคม ประชาชนจะต้องได้รับโอกาสที่จะได้รับบริการจากรัฐทั้งในเรื่องการศึกษา การรักษาพยาบาล การพัฒนาทักษะ การฝึกฝนอาชีพ ตลอดจนความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากรัฐบาลอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสมอภาคในโอกาสที่จะได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถนะของตนให้ปลอดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบของผู้อื่น เป็นสิ่งที่จำเป็น และสำคัญอย่างยิ่ง และอาจกล่าวได้ว่าถ้าประชาชนได้รับโอกาสในการศึกษาที่เท่าเทียมกันแล้ว ประชาชนจะสามารถแสวงหาความเท่าเทียมในโอกาสด้านอื่นๆ จากรัฐได้ไม่ยาก

ดังนั้น จากแนวคิดตามหลักความเสมอภาคตามความหมายทางรัฐศาสตร์ที่ยกมา กว่านั้นจะมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักธรรมในพระไตรปิฎกอย่างไรหรือไม่ จึงมีความจำเป็นที่ต้องทำการวิเคราะห์และตีความว่าหลักความเสมอภาคตามหลักคำสอนในพระไตรปิฎกนั้น จะมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคในทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยหรือไม่อย่างไร

จากการศึกษาหลักธรรมในพระไตรปิฎกพบว่า หลักความเสมอภาคแห่งปัจเจกบุคคลตามหลักธรรมนั้นมีแสดงอยู่ในหลักอัครคัมภีร์สูตร ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนวาเสฏฐะกับ ภารทวาชะเมื่อมีความประสงค์ที่จะออกบวชเป็นบรรพชิต พระพุทธองค์ทรงตรัสกับกับวาเสฏฐะกับภารทวาชะ เมื่อพากันไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 11 พุทธศักราช 2530: 86-88) ว่า

“...ดูก่อนวาเสฏฐะกับภารทวาชะ เธอทั้งสองมีชาติเป็น
พราหมณ์ มีตระกูลเป็นพราหมณ์ ออกจากตระกูลพราหมณ์ มาบวชเป็น
บรรพชิต พวกพราหมณ์ไม่คิดว่าเธอทั้งสองบ้างคอกหรือ

สมณทูตทั้งสองจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวก
พราหมณ์พากันกันด่าว่าข้าพเจ้าทั้งสอง ด้วยถ้อยคำเหยียดหยามอย่าง
สมใจเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนเลย พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถามต่อว่า ดูก่อน
วาเสฏฐะกับภารทวาชะ ก็พวกพราหมณ์พากันกันด่าว่าเธอทั้งสองด้วย
ถ้อยคำอันเหยียดหยามสมใจเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนอย่างไรเล่า สามเณรทั้งสอง
กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์พากันกันด่าว่าอย่างนี้ว่า
พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม
พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวก
เดียวบริสุทธิ์ พวกอื่นที่มีใช้พราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกพราหมณ์เป็น
บุตรที่เกิดจากอุระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหม
เนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม เจ้าทั้งสองคนมาละวรรณะที่ประเสริฐ
ที่สุดเสียแล้ว ไปเข้ารีตวรรณะที่เลวทราม คือ พวกสมณะที่มีศรัทธา โสณ
เป็นพวกคฤหบดี เป็นพวกดำ เป็นพวกที่เกิดจากเท้าของพรหม เจ้าทั้ง
สองคนมาละพวกที่ประเสริฐที่สุดเสีย ไปเข้ารีตวรรณะเลวทราม คือ
พวกสมณะที่มีศรัทธา โสณ เป็นพวกคฤหบดี เป็นพวกดำ เป็นพวกที่เกิด
จากเท้าของพรหม ชื่อนั้นไม่ดี ไม่สมควรเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวก
พราหมณ์พากันกันด่าว่าข้าพเจ้าทั้งสอง ด้วยถ้อยคำเหยียดหยามอย่าง
สมใจเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนเลยอย่างนี้แล

พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนวาเสฏฐะกับภารทวาชะ พวก
พราหมณ์ระลึกถึงเรื่องเก่าของพวกเขาไม่ได้ จึงพากันพูดอย่างนี้ พราหมณ์
พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม พราหมณ์พวก
เดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธิ์
พวกอื่นที่มีใช้พราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกพราหมณ์เป็นบุตรที่เกิดจากอุระ
เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาท
ของพรหมดังนี้ ดูก่อนวาเสฏฐะกับภารทวาชะ ก็ตามที่ปรากฏอยู่แล คือ
นางพราหมณ์ทั้งหลายของพวกพราหมณ์ มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอด
อยู่บ้าง ให้ลูกกินนมอยู่บ้าง อันที่จริง พวกพราหมณ์เหล่านั้นก็ล้วนแต่

เกิดจากช่องคลอดของพราหมณ์ทั้งนั้น แต่พากันอวดอย่างนี้ว่า
 พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม
 พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวก
 เดียวบริสุทธิ์ พวกอื่นที่มีใช้พราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกพราหมณ์เป็น
 บุตรที่เกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหม
 เนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม เขาเหล่านั้นกล่าวดูพรหม และพูดเท็จ
 ก็จะประสบแต่บาปเป็นอันมาก”

จากพุทธพจน์ที่ได้ยกมากล่าวนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า พระพุทธองค์ทรงให้
 ความสำคัญต่อหลักความเสมอภาคของปัจเจกบุคคลอย่างมาก เพราะเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนล้วนเกิดมา
 ตามธรรมชาติในรูปแบบเดียวกัน คือ การเกิดจากครรภ์ของมารดาด้วยกันทั้งสิ้น แม้ในสมัยของ
 พระพุทธองค์นั้นวรรณะพราหมณ์นั้นถือได้ว่าเป็นวรรณะที่อยู่ในสถานะทางสังคมที่เหนือกว่า
 วรรณะอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นวรรณะกษัตริย์ แพศย์ หรือวรรณะศูทรก็ตาม พระองค์ทรงปฏิเสธการมีชน
 ชั้นวรรณะ หรือการเป็นอภิสิทธิ์ชนตามชาติตระกูลที่ถือกำเนิด ซึ่งก็มีหลักการที่สอดคล้องกับหลัก
 ความเสมอภาคในการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยได้มีการบัญญัติหลักความเสมอภาคไว้ใน
 กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ไว้ในมาตรา 30 ว่า

“บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน
 ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่อง
 ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะ
 ทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่
 ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้...”

หรือดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสย้ำถึงเรื่องความเสมอภาคเพื่อเป็นการตอกย้ำในตอน
 หนึ่งในหลักอัครกัณฐสูตรว่า

“...ดูก่อนวาเสฏฐะกับภราทวาชะ ก็ตามที่ปรากฏอยู่แล คือ
 นางพราหมณ์ ทั้งหลายของพวกพราหมณ์ มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอด
 อยู่บ้าง ให้ลูกกินนมอยู่บ้าง อันที่จริง พวกพราหมณ์เหล่านั้นก็ล้วนแต่
 เกิดจากช่องคลอดของพราหมณ์ทั้งนั้น แต่พากันอวดอย่างนี้ว่า
 พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม

พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวก
เดียวบริสุทธิ์ พวกอื่นที่มีใช้พราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกพราหมณ์เป็น
บุตรที่เกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหม
เนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม เขาเหล่านั้นกล่าวคู่พรหม และพูดเท็จ...”

นี่คือหลักความเสมอภาคที่ปัจเจกบุคคลควรได้รับตั้งแต่แรกเกิดไม่ว่าจะเกิดในชนชั้น
วรรณะใด มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่างกันอย่างไร ทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมก็ควรได้รับ
ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันระหว่างหลักความเสมอภาคตามการ
ปกครองระบอบประชาธิปไตยกับหลักธรรมในพระไตรปิฎก

ส่วนเรื่องความเสมอภาคทางด้านเศรษฐกิจนั้น ในหลักคำสอนในพระไตรปิฎกของ
พระพุทธองค์ตามที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา นั้น มีพระธรรมหลักคำสอนในเรื่องกฎทันทสูตรนั้นน่าจะ
บ่งบอกถึงความสัมพันธ์สอดคล้องกันระหว่างหลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักความเสมอภาค
ตามรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

กฎทันทสูตรนั้นให้ความสำคัญกับการกินคืออยู่ดีของประชาชน เพราะหากประชาชนมี
ปัจจัยในการดำรงชีวิตที่ดี ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัยที่ดี ย่อมทำ
ให้สังคมบ้านเมืองหรือรัฐเกิดความสงบสุขตามไปด้วย แต่ถ้าหากประชาชนขาดซึ่งสิ่งที่จะประทัง
ชีวิตตามสิ่งที่ตนควรได้รับบริการจากรัฐตามหลักความเสมอภาค และหากเกิดปัญหาทางด้าน
เศรษฐกิจทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมโดยรวมแล้ว ปัญหาต่างๆ น่าจะเกิดขึ้นได้หาก
ประชาชนขัดสนในเรื่องเศรษฐกิจทั้งภายในครอบครัวและภายในสังคมที่พวกเขาได้สังกัดอยู่
ยิ่งปัญหาด้านเศรษฐกิจเกิดวิกฤติมากเพียงใดและมีผลกระทบต่อประชาชนมากเพียงใด ความสับสน
วุ่นวายและความไม่สงบเรียบร้อยของบ้านเมืองก็น่าจะมีมากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นปัญหาด้าน
เศรษฐกิจจึงมีส่วนสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อสังคมและการเมืองอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงด้วย
เช่นกัน

ดังนั้นพระพุทธองค์ซึ่งทรงเป็นปราชญ์ที่ต้องการเห็นมนุษย์หลุดจากการพันทุกข์ หลุด
จากความยากลำบากจึงได้ทรงสั่งสอนธรรมให้กับผู้นำหรือผู้ปกครองในสมัยของพระพุทธองค์ให้
นำไปปฏิบัติเพื่อที่จะทำให้ประชาชนภายในรัฐอยู่กันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน
ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 9
พุทธศักราช 2530)

“พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์ ถ้าเช่นนั้นท่านจงฟัง
 จงตั้งใจให้ดีเราจักบอก เมื่อพราหมณ์ถูกทนต์ตะทุตรับแล้ว จึงตรัสว่า
 ดูก่อนพราหมณ์เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาวิชิตราชเป็นผู้มั่งคั่งมี
 ทรัพย์มาก มีโภคทรัพย์มาก มีเครื่องใช้สอยอันน่าปลื้มใจมาก มีทรัพย์
 และข้าวเปลือกมาก มีห้องพระคลังและนางบริบูรณ์ ดูก่อนพราหมณ์
 ครั้งนั้นพระเจ้ามหาวิชิตราช ได้เสด็จเข้าไปสู่ที่ลับเร้นอยู่ ได้เกิด
 พระปริวิตกอย่างนี้ว่า เราได้ครอบครองสมบัติมนุษย์อย่างไพบุลย์แล้ว ได้
 ชำระปกครองแผ่นดิน ถ้ากระไรเราพึงบูชามหาฮัยยู ที่จะเป็นประ โยชน์
 และความสุขแก่เราตลอดกาลนาน ดูก่อนพราหมณ์ พระเจ้ามหาวิชิตราช
 รับสั่งให้เรียกพราหมณ์ปุโรหิตมาแล้วตรัสว่า วันนี้เราได้เข้าสู่ที่ลับเร้น
 อยู่ได้เกิดปริวิตก อย่างนี้ว่า เราได้ครอบครองสมบัติมนุษย์อย่างไพบุลย์
 แล้ว และได้ชำระปกครองแผ่นดิน ดินแดนมากมาย ถ้ากระไรเราพึงบูชา
 มหาฮัยยูที่จะเป็นประ โยชน์และความสุขแก่เราตลอดกาลนาน ดูก่อน
 พราหมณ์ เราปรารถนาจะบูชามหาฮัยยู ขอท่านจงชี้แจง วิธีบูชามหาฮัยยู
 ที่จะเป็นประ โยชน์และความสุขแก่เราตลอดกาลนานฯ

ดูก่อนพราหมณ์ เมื่อพระเจ้ามหาวิชิตราชรับสั่งอย่างนี้แล้วพราหมณ์
 ปุโรหิตกราบทูลว่า ชนบทของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม ยังมีการเบียดเบียน
 กัน โจรปล้นบ้านก็ดี ปล้นนิคมก็ดี ปล้นเมืองก็ดี ทำร้ายในหนทางเปลี่ยว
 ก็ดี ยังปรากฏอยู่ พระองค์จะโปรดยกภาณีอากร ในบ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม
 ยังมีการเบียดเบียนกัน ด้วยเหตุที่ยกเสี้ยนนั้น จะพึงเชื่อว่ากระทำการมิสมควร
 บางคราวพระองค์จะทรงพระดำริ อย่างนี้ว่า เราจักปราบปรามเสี้ยนหนาม
 คือ โจรด้วยการประหาร ด้วยการจองจำ ด้วยการปรับไหม ด้วยการดำเนิน
 โทษหรือเนรเทศ อันการปราบปราม ด้วยวิธีเช่นนี้ ไม่ชื่อว่าเป็นการปราบ
 ปรามโดยชอบเพราะว่า โจรบางพวกที่หลีกเลี่ยงการถูกกำจัดจักยังมีอยู่ ภาย
 หลังมันก็จักเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ แต่ว่าการปราบปรามเสี้ยน
 หนามคือ โจรนั้น จะชื่อว่าเป็นการปราบปรามโดยชอบ เพราะอาศัยวิธีการ
 ดังต่อไปนี้

1. พลเมืองเหล่าใด ในบ้านเมืองของพระองค์ จะมักเขม่นใน
 กสิกรรมและ โครภัทกรรม ขอพระองค์จงเพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่
 พลเมืองเหล่านั้นใน โอกาส อันสมควรฯ

2. พลเมืองเหล่าใด ในบ้านเมืองของพระองค์ จะมักเขม้นใน
พาศิษยกรรมขอพระองค์จึงเพิ่มทุนให้แก่พลเมืองเหล่านั้น ในโอกาส
อันสมควรฯ

3. ข้าราชการเหล่าใด ในบ้านเมืองของพระองค์ขยัน ขอพระองค์จึง
พระราชทานเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนแก่ข้าราชการเหล่านั้น ในโอกาสอันสมควรฯ
พลเมืองเหล่านั้นแหละ จักเป็นผู้ชวนชวยในการงานของตนๆ
จักไม่เบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ อนึ่ง กองพระราชทรัพย์มีจำนวนมาก
จักเกิดแก่พระองค์ บ้านเมืองก็จะตั้งมั่นอยู่ในความเกษม หาเสี้ยนหนามมิได้
ไม่มีการเบียดเบียนกัน พลเมืองจักชื่นชมยินดีต่อกันยังบุตรให้พี่น้องอยู่
บนอก จักไม่ต้องปิดประตูเรือนอยู่ ดูก่อนพราหมณ์ พระเจ้ามหาวิจิตรราช
ทรงรับคำพราหมณ์ ปุโรหิตแล้ว ก็ได้พระราชทานข้าวปลุกและข้าวกินแก่
พลเมืองในบ้านเมืองของพระองค์ที่ชะมักเขม้นในกสิกรรมและ โครักขกรรม
พระราชทานทุนแก่พลเมืองในบ้านเมืองของพระองค์ ที่ชะมักเขม้นใน
พาศิษยกรรม พระราชทานเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนแก่ข้าราชการในบ้านเมือง
ของพระองค์ที่ขยัน พลเมืองเหล่านั้นนั่นแหละ ได้เป็นผู้ชวนชวยในการงาน
ตามหน้าที่ของตนๆ ไม่ได้เบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ อนึ่ง กองพระราชทรัพย์
มีจำนวนมากได้เกิดมีแล้วแก่พระองค์บ้านเมืองได้ดำรงอยู่ในความเกษม
หาเสี้ยนหนามมิได้ ไม่มีการเบียดเบียนกัน พลเมืองชื่นชมยินดีต่อกัน ยังบุตร
ให้พี่น้องอยู่บนอก ไม่ต้องปิดประตูเรือนอยู่แล้ว”

ถ้าหากพิจารณาจากหลักธรรมในพระไตรปิฎกเรื่องกฎทันทสูตร จะเห็นว่าพระองค์
ทรงเห็นถึงความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจอย่างมาก เพราะพระองค์ทรงเชื่อว่าหากมีการกระจาย
รายได้ทางเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า ประชาชน หรือข้าราชการ อย่าง
เสมอภาคและเท่าเทียมกันแล้ว บ้านเมืองจะมีความสุขและสังคมจะเกิดความสามัคคีกัน ใน
หลักคำสอนของพระพุทธองค์ในเรื่องนี้นั้น มีลักษณะที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับหลักการปกครอง
ในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน คือ นโยบายของรัฐบาลในเรื่องรัฐสวัสดิการที่ประชาชนทุกคน
ควรมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน (นโยบายเรียนฟรี 15
ปี) การเข้าถึงการรักษาพยาบาล (นโยบายรักษาฟรี) เป็นต้น และยังมีความสอดคล้องกับหลักความ
เสมอภาคในการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยได้มีการบัญญัติหลักความเสมอภาคไว้ใน

กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ไว้ในมาตรา 28 วรรคสี่ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือจากรัฐ...”

ส่วนหลักความเสมอภาคทางด้านการเมืองนั้น ในหลักคำสอนของพระพุทธองค์นั้น ไม่ได้เน้นเรื่องของการเมือง เพียงแต่สอนการปฏิบัติตนของผู้ปกครองรัฐและไม่ได้เน้นว่าระบอบการปกครองใดดีหรือไม่ดี แต่หลักคำสอนของพระพุทธองค์เน้นไปที่การสร้างคนด้วยการให้ถือหลักธรรมคำสอนไปยึดถือประพฤติปฏิบัติ และหากยึดถือและปฏิบัติได้สังคมโดยรวมก็จะสงบสุขไม่ว่าการปกครองของสังคมนั้นๆ จะเป็นการปกครองในระบอบใดก็ตาม แต่จากการค้นคว้างานวิจัยงานที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพระไตรปิฎก ก็พบว่าม้งานที่ทำการศึกษางานบางเรื่องที่ยพยายามจะชี้ให้เห็นว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎกเรื่องอปริทานิยธรรมนั้น มีความสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคในรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่เช่นกัน ดังนั้นเพื่อให้การทำวิจัยในครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ผู้วิจัยจึงต้องทำการวิเคราะห์ในเรื่องดังกล่าวว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎกเรื่องอปริทานิยธรรมนั้น มีความสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคในรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยหรือไม่อย่างไร ในหลักธรรมอปริทานิยธรรมว่าด้วยอปริทานิยธรรม 7 ของเจ้าวัชชีได้มีผู้ศึกษาตีความคำสอนและนำมากล่าวอ้างในเรื่องนี้ไว้ว่ามีลักษณะเป็นการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยและมีความเสมอภาคโดยถือเอาการลงมติในที่ประชุมเป็นสำคัญ ดังพระพุทธพจน์ของพระพุทธองค์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 10 พุทธศักราช 2530: 88-90)

“ก็สมัยนั้น ท่านพระอานนท์ ยืนถวายนั่งอยู่หน้าพักพระผู้มีพระภาคเจ้า อยู่ ณ เบื้องพระปฤษฎางค์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า คุณก่อนอานนท์ เธอ ได้ยินมาว่าอย่างไร พวกวัชชีจักมันประชุมกันเนื่องๆ หรือ

ท่านพระอานนท์ทูลว่า ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า
คุณก่อนอานนท์ พวกวัชชีจักมันประชุมกันเนื่องๆ อยู่เพียงใด ฟังหวัง
ได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

คุณก่อนอานนท์ เธอ ได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพียงกันประชุม
พร้อมเพียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำหรือ
ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

คุณก่อนอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักพร้อมเพียงกันประชุม จักพร้อมเพียงกัน
เลิกประชุม และจักพร้อมเพียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำอยู่เพียงใด ฟังหวัง

ได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ขึ้นมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่ได้บัญญัติสิ่งที่มี
มิได้บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤติดูอยู่ในวัชชี
ธรรมของเก่าตามที่ได้บัญญัติไว้แล้วหรือ

ข้าพระองค์ได้ขึ้นมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักไม่ได้บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้
จักไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤติดูอยู่ในวัชชีธรรมของ
เก่าตามที่บัญญัติไว้แล้วอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มี
เสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ขึ้นมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพ
นับถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่า
นั้น หรือ

ข้าพระองค์ได้ขึ้นมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ขึ้นมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพ
นับถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่าน
เหล่านั้นอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ขึ้นมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่จุตคร่าขึ้นใจสตรี
หรือกุมารีในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยหรือ

ข้าพระองค์ได้ขึ้นมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ขึ้นมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีจักไม่จุตคร่าขึ้นใจ
สตรีหรือกุมารีในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญ
อย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ขึ้นมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพ
นับถือ บูชาเจดีย์ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในภายนอก และไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลี
ที่เคยให้ ที่เคยกระทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไปหรือ

ข้าพระองค์ได้ขึ้นมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ พวกเจ้าวัชชีสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์
ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในภายนอก และจักไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลี ที่เคยให้
ที่เคยกระทำ แก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไปอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความ
เจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยื่นมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีจัดแจงไว้ดีแล้ว
ซึ่งความอารักขาป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรม ในพระอรหันต์ทั้งหลาย
ด้วยตั้งใจว่า โฉนหนอ พระอรหันต์ที่ยังมิได้มา ฟังมาสู่แวนแคว้น และ
ที่มาแล้ว ฟังอยู่เป็นผาสุกในแวนแคว้น ดังนี้หรือ

ข้าพระองค์ได้ยื่นมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ เธอ พวกเจ้าวัชชีจัดแจงไว้ดีแล้ว ซึ่งความอารักขา
ป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรม ในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า โฉนหนอ
พระอรหันต์ที่ยังมิได้มา ฟังมาสู่แวนแคว้น และที่มาแล้ว ฟังอยู่เป็นผาสุกใน
แวนแคว้น ดังนี้ อยู่เพียงใด อานนท์ ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว
ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

เมื่อวิเคราะห์หลักธรรมในเรื่องอุปทานิยธรรมว่าด้วยอุปทานิยธรรม 7 ของเจ้าวัชชี
นั้น หลักสามข้อแรกนั้นหากพิจารณาอย่างผิวเผินนั้นก็อาจจะบอกว่า การที่มีการประชุมกันอยู่
เนื่องๆ ของพวกวัชชีนั้น น่าจะเป็นหลักการแบบเดียวกันกับหลักความเสมอภาค ในการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ได้อาจเปรียบได้กับการมีการประชุมของรัฐสภา ที่มีกำหนดเวลา
นัดหมายในสมัยสามัญที่มีการอบระยะเวลาในการประชุมที่แน่นอน มีสมัยการปิดประชุมที่แน่นอน
มีกิจกรรมที่ต้องประชุมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการเสนอญัตติต่างๆ เข้าที่ประชุม และร่วมกันแสดง
ความคิดเห็น การลงมติร่วมกันอย่างเสมอภาคของสมาชิกรัฐสภานั้น ก็มีส่วนคล้ายคลึงกันกับ
หลักการ 3 ข้อแรก ในอุปทานิยธรรมว่าด้วยอุปทานิยธรรม 7 ของเจ้าวัชชี ที่ตรัสว่า

“...ดูก่อนอานนท์ พวกวัชชีจักมันประชุมกันเนื่องๆ อยู่เพียงใด
ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอ ได้ยื่นมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกัน
ประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึง
กระทำหรือ ข้าพระองค์ได้ยื่นมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักพร้อมเพรียงกันประชุม จักพร้อมเพรียง
กันเลิกประชุม และจักพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำอยู่เพียงใด
ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น...”

แต่ถ้าเราพิจารณาหลักการข้ออื่นๆ ในหลักธรรมเรื่องอธิปไตยว่าด้วยอธิปไตย 7 ของเจ้าวัชชีประกอบ ก็จะพบว่าไปตามหลักความเสมอภาคตามการปกครองระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ หลักอธิปไตยที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ในพระไตรปิฎกนั้น แม้จะเป็นรูปแบบการปกครองในระบอบกษัตริย์หรือเป็นการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ที่ให้ชาววัชชีสามารถที่จะเข้าประชุมได้ เพราะหากพิจารณาในหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสถามพระอานนท์ที่ว่า

“...ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะ
เคารพนับถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และเชื่อฟังถ้อยคำ
ของท่านเหล่านั้นหรือ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีจักสักการะ
เคารพนับถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และจักเชื่อฟังถ้อยคำ
ของท่านเหล่านั้นอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม
เพียงนั้น...”

จะสังเกตเห็นได้ว่าชาววัชชีนั้น มีความศรัทธาเชื่อมั่นในตัวผู้นำและพร้อมที่จะกระทำหรือปฏิบัติตามผู้ปกครองหรือผู้นำของตนด้วยความเคารพเชื่อฟังและไม่ดูหมิ่น จาบจ้วง ล้วงเกินบุคคลที่ถือกันว่าเป็นผู้ใหญ่ของบ้านเมือง เช่น รัฐบาลหรือองคมนตรี สมณชีพรามณ์ ราษฎรอาวุโส เป็นต้น สาเหตุที่ชาววัชชีให้ความเคารพเชื่อฟังก็ด้วยผู้ปกครองยึดถือธรรมะ ปกครองรัฐด้วยธรรม จึงทำให้ประชาชนได้รับการดูแลคุ้มครองที่เท่าเทียมเสมอภาค ส่งผลให้ชีวิตอยู่ดีกินดีมีความสุขสโมสร รักใคร่สามัคคี บ้านเมืองก็สงบร่มเย็น

ดังนั้น หลักความเสมอภาคตามระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักธรรมในพระไตรปิฎกในเรื่องหลักความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ สังคม และหลักความเสมอภาค

1.4 หลักภราดรภาพ (Fraternity) ประชาชนจะอยู่ร่วมกันฉันพี่น้อง เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีพร้อมยังผลเพื่อความเป็นเอกภาพ และภราดรภาพมาสู่สังคมของตน ระบอบประชาธิปไตยเริ่มต้นที่การมอบอำนาจอธิปไตยให้กับปวงชน มอบอำนาจในการตัดสินใจให้กับประชาชน และเมื่อมีปัญหาในส่วนของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนแล้ว ระบอบประชาธิปไตยได้ให้เครื่องมือที่ใช้ในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ไว้สองอย่าง คือ

การใช้เสียงข้างมากและการใช้กฎหมายในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกภาพ และภราดรภาพในสังคม

ตามคำจำกัดความทางรัฐศาสตร์ของหลักภราดรภาพในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น มีส่วนสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักธรรมในพระไตรปิฎกคือเน้นหลักการปฏิบัติต่อกันและกันระหว่างบุคคลต่อบุคคล และระหว่างรัฐต่อบุคคล แบบมีความเป็นฉันพี่น้องกัน ทั้งนี้ยังมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักธรรมในพระไตรปิฎกเรื่องหลักสาราณียธรรม หรือธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน 6 ประการ ซึ่งจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันฉันมิตรที่ดี ฉันสหธรรมิก ฉันพี่น้อง มีอาหารแบ่งปันอาหาร มีเครื่องนุ่งห่มแบ่งปันเครื่องนุ่งห่ม มียารักษาโรคแบ่งปันยารักษาโรค มีที่อยู่อาศัยแบ่งปันในที่อยู่อาศัย ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 11 พุทธศักราช 2530: 298-299)

1. ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนร่วมพรหมณ์จรรยทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำที่เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
2. ยังอีกข้อ ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งวจีกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนร่วมพรหมณ์จรรยทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำที่เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
3. ยังอีกข้อ ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนร่วมพรหมณ์จรรยทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำที่เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
4. ยังอีกข้อ ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ลากอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยธรรมได้มาแล้ว โดยธรรม โดยที่สุดแม้เพียงอาหาร ในบาตรไม่หวงกันด้วยลากปานนั้น แบ่งปันฉันกับเพื่อนร่วมพรหมณ์จรรยทั้งหลาย ผู้มีศีล ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็น

ที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความ
พร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

5. ยังอีกข้อ ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ศีลอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งไม่ขาด
ไม่ทะลุ ไม่ค้าง ไม่พร้อย เป็นไท อันวิญญูชนสรรเสริญ ไม่เกี้ยวด้วย
คณาและทิว เป็นไปเพื่อสมาธิ ภิกษุเป็นผู้ถึงความเป็นผู้เสมอกัน โดยศีลเป็น
ปานนั้น กับเพื่อนร่วมพรหมณ์จรรยทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรม
แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็น
ที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อม
เพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

6. ยังอีกข้อ ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ทิฏฐิอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่ง
ประเสริฐ เป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ ย่อมนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดย
ชอบแก่ผู้ปฏิบัติตามทิฏฐินั้น ภิกษุเป็นผู้ถึงความเป็นผู้เสมอกัน โดยทิฏฐิ
ในทิฏฐิเห็นปานนั้น กับเพื่อนร่วมพรหมณ์จรรยทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและ
ลับหลัง ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้
เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อ
ความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จากหลักธรรมเรื่องสาราณียธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ นั้น สามารถวิเคราะห์
ได้ว่าหากสังคมที่ต้องการให้เกิดภราดรภาพเพื่อนำสังคมไปสู่ความสงบร่มเย็น และเพื่อสร้างสรรค์
สังคมที่ดีพร้อมตามเป้าหมายสูงสุดของระบอบประชาธิปไตย หากทุกคนสามารถนำหลักธรรมใน
เรื่องดังกล่าวไปประพฤติปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำหรือผู้ตาม ผู้ปกครองหรือผู้ถูกปกครอง (Ruler or
Ruled) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยหรือระบอบอื่นใดก็สามารถที่นำไปสู่จุดสูงสุดตาม
เป้าหมายของการปกครองที่ต้องการให้สังคมบ้านเมืองมีความเจริญและความสงบสุขได้

เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจในเรื่องหลักสาราณียธรรมมากขึ้นซึ่งมีงานวิจัยที่
พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต) ได้บรรยายอธิบายไว้ในหลักสาราณียธรรมหรือธรรมอันเป็นเหตุให้
ระลึกถึงกัน 6 ประการ (พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต) 2535: 13-14) ได้แก่

เมตตาทายกรรม (ทำต่อกันด้วยเมตตา) คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อน
ร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมนุม ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ
เคารพ นับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

เมตตาวีกรรม (พูดต่อกันด้วยเมตตา) คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน หรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

เมตตามโนกรรม (คิดต่อกันด้วยเมตตา) คือ ตั้งจิตปราณาดิ คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

สาธารณ โภคี (ได้มาแบ่งกันกินกันใช้) คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้ มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคด้วยกัน

ศีลสามัญญตา (ประพฤติให้ดีเหมือนเขา) คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำให้คนเป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

ทิวฐิสามัญญตา (ปรับความเห็นเข้ากันได้) คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

กล่าวโดยสรุปหลักสาราณียธรรมนั้น เน้นไปที่การคิดดี พูดดี ทำดี มีการช่วยเหลือ แบ่งปัน รักษากฎระเบียบของหมู่คณะ และสามารถที่จะยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นๆ ได้ สามารถที่จะปรับตัวเข้าหากันได้ หากคนในสังคมนำไปประพฤติปฏิบัติก็ย่อมนำมาซึ่งการสร้างสรรค์สังคมแห่งความดีงาม สังคมที่มีความสงบเรียบร้อยดังที่เราปรารถนาได้

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยพบว่ามีผู้ศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมในพระไตรปิฎกและเป็นไปในแนวทางเดียวกันที่จะสามารถสร้างสรรค์สังคมไปสู่หลักภราดรภาพได้เช่นกัน คือ หลักฆราวาสธรรม ในสังคาลกสูตร ปาฎิกวรรค ทีฆนิกาย พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงธรรมของผู้ครองเรือนชื่อ ฆราวาสธรรม 4 ประการ ตามอรรถาธิบายของ พระเทพเวที (ประยูรช ปยุตโต อังใน นรี ถวากนตานิณฑ์ 2538: 72) คือ

สัจจะ (ความจริง) คือ ดำรงมั่นในสัจจะ เชื่อตรง เชื่อสัตย์ จริงใจ พูดจริงทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจได้

ทมะ (ฝึกตน) คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัวและแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้า คิงานยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

ขันติ (อดทน) คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมายไม่ทอดถอย

จาคะ (เสียสละ) คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละทิวฐิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

จากหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่ได้นำมาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักภราดรภาพตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นผู้วิจัยเห็นว่ามีความสอดคล้องกัน และยังมีหลักธรรมในพระไตรปิฎกในหลักอื่นๆ อีกหลายหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ หากนำมาประพุดติปฏิบัติแล้วก็น่าจะนำไปสู่หลักภราดรภาพได้เช่นกัน เช่น หลักพรหมวิหารสี่ หลักเบญจศีล หรือหลักสาราณียธรรมหก เป็นต้น

หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยทั้งสี่ประการดังกล่าวนี้ คือหลักการที่ถือว่า เป็นแก่นแท้ของระบอบประชาธิปไตยสู่การจะพิจารณาว่าสังคมใดจะมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยสูงหรือต่ำ มากหรือน้อย สามารถวินิจฉัยได้จากหลักการทั้งสี่ประการ กล่าวคือ ถ้าสังคมใดระบบการเมืองมีองค์ประกอบของหลักการสี่ประการของระบอบประชาธิปไตยในระดับสูง แสดงว่าสังคมนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยสูง แต่ถ้าสังคมใดแม้จะอ้างว่าปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่เมื่อพิจารณาจากหลักสี่ประการแล้ว ปรากฏว่ามีอยู่ในระดับต่ำแสดงว่า สังคมนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยในระดับต่ำ

ตอนที่ 2 หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับรูปแบบประชาธิปไตย

รูปแบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยปัจจุบันนี้ อาจจะแยกได้เป็น 3 รูปแบบใหญ่ คือ

- 1.1 รูปแบบควบอำนาจ (Fusion of Power)
- 1.2 รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Power)
- 1.3 รูปแบบผสม (Mixed System)

หลักธรรมในพระไตรปิฎกอาจจะไม่มีสถานะเทียบเคียงได้อย่างแท้จริงกับรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยรูปแบบต่างๆ แต่หลักธรรมในพระไตรปิฎกมีส่วนของหลักการที่สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย 3 รูปแบบใหญ่ คือ

2.1 หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองแบบควบอำนาจ ดังนี้

2.1.1 รูปแบบควบอำนาจ (Fusion of Power) หรือ โดยทั่วไปเรียกว่าระบบรัฐสภา (Parliamentary System) รูปแบบการปกครองเช่นนี้เกิดขึ้นมาหลายร้อยปีแล้ว การปกครองในรูปแบบนี้มีแม่แบบที่สำคัญคือประเทศอังกฤษ ระบบของการเชื่อมโยงอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารจะไม่แยกจากกันโดยเด็ดขาด โดยจะให้ฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งมีตัวแทนมาจากการเลือกตั้งของประชาชนเป็นสถาบันหลัก รูปแบบนี้ศูนย์กลางอำนาจจึงอยู่ที่ “รัฐสภา” ในฐานะที่เป็น

องค์กรที่รวมเจตจำนงของประชาชนทั้งประเทศ ทำหน้าที่ในการกำหนดตัวผู้ที่จะเป็นรัฐบาลและควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาลอย่างกว้างขวาง จะประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ดังนี้

- 1) ประชาชนเป็นผู้เลือกฝ่ายนิติบัญญัติโดยตรง
- 2) ฝ่ายนิติบัญญัติเป็นผู้จัดตั้งฝ่ายบริหาร
- 3) ฝ่ายนิติบัญญัติ มีอำนาจในการยื่นกระทู้ ถูคดี และการขออภิปรายไม่ไว้วางใจฝ่ายบริหาร
- 4) ฝ่ายบริหารมีอำนาจในการยุบสภานิติบัญญัติ
- 5) ในรูปแบบควบอำนาจ ประมุขของประเทศและหัวหน้าฝ่ายบริหาร หรือผู้นำรัฐบาลจะแยกออกจากกัน

รูปแบบควบอำนาจหรือระบบรัฐสภามีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน คือ ฝ่ายบริหารทำทั้งหน้าที่ในการบริหารประเทศ และหน้าที่ในการนิติบัญญัติพร้อมกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ฝ่ายบริหารมีอิทธิพลต่อฝ่ายนิติบัญญัติเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าฝ่ายนิติบัญญัติที่เป็นฝ่ายรัฐบาลนั้นมีหน้าที่ในการสนับสนุนนโยบายของฝ่ายบริหารโดยตรง ถ้ามีผู้แทนคนใดในฝ่ายรัฐบาลกระทำการฝ่าฝืนมติของฝ่ายรัฐบาลไปสนับสนุน หรือเข้าข้างฝ่ายค้านจะถือว่าผู้แทนคนนั้นกระทำผิดจรรยาบรรณทางการเมืองเป็นอย่างยิ่ง และจะได้รับการประณามจากประชาชนทั่วไป ดังนั้น ภายใต้รูปแบบควบอำนาจพรรคจึงมีอิทธิพลเหนือสมาชิกที่เป็นผู้แทนอย่างมาก ในบางประเทศถึงกับกำหนดว่าถ้าพรรคขับสมาชิกคนใดออกจากพรรคให้ถือว่าเป็นการสิ้นสุดสมาชิกภาพการเป็นผู้แทนราษฎรด้วย

ตามหลักการถือว่าฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจสูงสุด แต่ภายใต้รูปแบบควบอำนาจแล้ว โดยความเป็นจริงในทางปฏิบัติจะเห็นได้ว่าฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากการดำรงตำแหน่งของบุคคลที่สำคัญของพรรค กล่าวคือ ผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคการเมืองโดยทั่วไปจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้ารัฐบาล และผู้ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญอื่นๆ ในพรรคการเมืองจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในกระทรวงที่สำคัญเช่นกัน ส่วนผู้ที่ดำรงตำแหน่งประธานสภานิติบัญญัติ หรือรองประธานสภานิติบัญญัตินั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ดำรงตำแหน่งรอง หรือตำแหน่งที่ไม่ค่อยสำคัญในพรรค ด้วยเหตุนี้การเคลื่อนไหวทางการเมืองต่างๆ ในสภานิติบัญญัติจึงขึ้นอยู่กับนโยบายและทิศทางของผู้นำฝ่ายบริหารที่เป็นหัวหน้าพรรคเป็นสำคัญ โดยเฉพาะพรรคที่มีเสียงข้างมากอย่างเด็ดขาด บทบาทของหัวหน้าพรรคในฐานะหัวหน้าพรรคในฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหารจะยังมีอิทธิพลต่อบทบาทของสภานิติบัญญัติเป็นอย่างยิ่ง

นี่คือลักษณะที่สำคัญของรูปแบบการปกครองแบบควบอำนาจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในทางรัฐศาสตร์

หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองแบบควบ
อำนาจ พระพุทธเจ้าทรงตรัส “หลักอัครัญญสูตร” ดังนี้

1) หลักอัครัญญสูตร ว่าด้วยเรื่องการเกิดขึ้นแห่งกษัตริย์ แม้ในสมัยพุทธกาล
นั้นจะ ไม่มีการเลือกตั้งผู้นำหรือผู้บริหารประเทศโดยตรง แต่ก็มีวิธีที่ใกล้เคียงกัน คือ มีการคัดสรรผู้
ที่จะมาดำรงตำแหน่งในการเป็นผู้นำในการบริหารประเทศ โดยมีการประชุมปรึกษาหารือกัน ใน
การที่จะคัดสรรหาผู้ที่จะมาเป็นผู้ว่า ซึ่งในการที่มีการประชุมกันนั้นก็อาจจะถือได้ว่ามีสภานิติบัญญัติในการเลือกผู้นำในฝ่ายบริหาร ดังความตอนหนึ่งในพระสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสว่า
(พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 11 พุทธศักราช 2530: 100-101)

“ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นนั้นแล พวกสัตว์ชั้นผู้ใหญ่จึง
ประชุมกัน ครั้นแล้ว ต่างปรับทุกข์กันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้า
ของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่านั้น บาปกรรมเหล่านั้น
นั้นปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราควรสมมติสัตว์
ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้เตือนผู้ที่
ควรเตือนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้จับไล่ผู้ที่ควรจับไล่ได้โดยชอบ ส่วนเรา
จักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้น ดังนี้ ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ
ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นพากันเข้าไปหาสัตว์ที่สวองามกว่า นำคูน่าชมกว่า
นำเลื่อมใสกว่า และนำเกรงขามกว่าสัตว์ทุกคน แล้วจึงแจ้งเรื่องนี้ว่า ข้าแต่
ท่านผู้เจริญ มาเถิดพ่อคุณ ขอพ่อจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงเตือนผู้ที่
ควรเตือน จงจับไล่ผู้ที่ควรจับไล่ได้โดยชอบเถิด ส่วนเราจักแบ่งปันข้าว
สาลีให้แก่พ่อ ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ สัตว์ผู้นั้นแลรับคำของสัตว์
เหล่านั้นแล้ว จึงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว เตือนผู้ที่ควรเตือน จับไล่ผู้ที่
ควรจับไล่ได้โดยชอบ ส่วนสัตว์เหล่านั้นเฉลี่ยแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่สัตว์
ที่เป็นหัวหน้านั้น”

จากพระสูตรที่ได้ยกมาถ่าวนั้น ตีความได้ว่าเมื่อมีการประชุมกันเพื่อ
เลือกผู้นำได้แล้ว ผู้นำ (ผู้บริหาร) ที่ถูกคัดเลือกโดยความเห็นหรือมติของที่ประชุม (สภานิติบัญญัติ)
แล้ว ผู้นำหรือผู้ปกครองจะมีอำนาจในการบริหารจัดการและการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้โดยชอบ
หรือจะเรียกได้ว่าเมื่อได้รับเลือกจากที่ประชุมแล้ว อำนาจการบริหารจัดการและการตัดสินใจจะมา
อยู่ที่ผู้นำหรือผู้ปกครองเพียงคนเดียว ดังพระพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“...สัตว์ผู้ นั้น แลรับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว จึงว่ากล่าวผู้ที่
ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ ส่วน
สัตว์เหล่านั้นเฉลี่ยแบ่งส่วนข้าวสาทิให้แก่สัตว์ที่เป็นหัวหน้านั้น”

การที่ผู้วิจัยตีความพระสูตรในตอนนี้เป็นว่าหลักธรรมในอัครคัมภีร์สุตตร ว่าด้วย
เรื่องการเกิดขึ้นแห่งกษัตริย์นั้น มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับรูปแบบการปกครองแบบควบอำนาจก็
เพราะว่า มีการคัดสรรผู้นำหรือผู้ปกครอง (ผู้บริหาร) มาจากที่ประชุม (สภานิติบัญญัติ) ไม่ได้มาจากการ
การคัดสรรหรือเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน โดยตรง เพราะตีความจากพระสูตรที่พระพุทธองค์
ทรงตรัสว่า

“...พวกสัตว์ชั้นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้ว ต่างปรับทุกข์
กันว่า พ่อเอ๊ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้จักปรากฏ ในเพราะ
บาปกรรมเหล่านั้น บาปกรรมเหล่านั้นปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย
อย่ากระนั้นเลย พวกเราควรสมมติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้
โดยชอบ ให้เป็นผู้ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควร
ขับไล่ได้โดยชอบ...”

จากพระพุทธพจน์ที่ว่า “พวกสัตว์ชั้นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน” ว่าจะตีความ
ได้ว่า คือตัวแทนหรือผู้แทนของประชาชนที่ได้คัดเลือกให้เป็นตัวแทนของตนในการที่จะคัดสรร
บุคคลที่จะมาทำหน้าที่ผู้นำหรือผู้ปกครองในการบริหารรัฐหรือแคว้นให้ประชาชนอยู่กันอย่างสงบ
สันติ เพราะคำว่าสัตว์ชั้นผู้ใหญ่ไม่น่าจะหมายถึงประชาชนทุกคนที่อยู่ในรัฐหรือแคว้นนั้นๆ หากจะ
หมายถึงประชาชนทุกคนพระพุทธองค์น่าจะตรัสว่าสัตว์ทั้งหลายมากกว่า ซึ่งมีตรัสไว้ในพระพุทธพจน์
อยู่แล้ว

ดังนั้นการตีความหลักธรรมอัครคัมภีร์สุตตรหรือหลักธรรมในสูตรอื่นๆ นั้น
แม้ จะไม่สามารถระบุว่าเป็นรูปแบบการปกครองแบบควบอำนาจตามแนวคิดการปกครองใน
ระบอบประชาธิปไตยได้อย่างชัดเจนนัก แต่ก็สามารถตีความได้ว่าในการปกครองในสมัยของ
พระพุทธองค์นั้น ได้เกิดรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นและมีความสอดคล้อง
สัมพันธ์กับหลักธรรมในพระไตรปิฎกดังที่กล่าวมาแล้ว

2.2 หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองแบบแบ่งแยกอำนาจ ดังนี้

2.2.1 รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ (*Separation of Power*) หรือเรียกว่าระบบประธานาธิบดี (Presidential System) มีต้นแบบมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นรูปแบบที่ใช้หลักการแบ่งแยกอำนาจระหว่างสถาบันนิติบัญญัติและสถาบันบริหารอย่างชัดเจน โดยให้แต่ละสถาบันมีอิสระต่อกันและมีอำนาจเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ มงเตสกิเออ (Montesquieu) นักปราชญ์ทางการเมืองคนสำคัญของฝรั่งเศส ที่ว่าด้วยการแบ่งแยกอำนาจ แต่ในขณะเดียวกันก็มีหน้าที่คอยตรวจสอบถ่วงดุลซึ่งกันและกัน (Check and Balance) และมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1) ประชาชนเป็นผู้เลือกฝ่ายนิติบัญญัติโดยตรง ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจบัญญัติกฎหมาย นอกจากนี้ฝ่ายนิติบัญญัตียังมีอำนาจอื่นๆ นอกเหนือไปจากอำนาจนิติบัญญัติ ได้แก่ อำนาจในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ อำนาจในการเลือกตั้งประธานาธิบดี และรองประธานาธิบดี อำนาจในการถอดถอนประธานาธิบดี (Impeachment) อำนาจในการให้ความเห็นชอบการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารที่เสนอโดยประธานาธิบดี อำนาจในการสอบสวน อำนาจในการควบคุมนโยบายต่างประเทศ และอำนาจในด้านการเงิน

2) ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งฝ่ายบริหารโดยตรง ฝ่ายบริหารจึงมีฐานะเท่าเทียมกับฝ่ายนิติบัญญัติ การเลือกตั้งประชาชนจะเลือกตั้งเฉพาะหัวหน้าฝ่ายบริหารเท่านั้น ส่วนคณะรัฐมนตรีหัวหน้าฝ่ายบริหารจะเป็นผู้เลือกเอง โดยผ่านความเห็นชอบของสภาสูง

3) หัวหน้าฝ่ายบริหารและประมุขของประเทศ จะเป็นคนเดียวกันหรือแยกจากกันก็ได้ ภายใต้รูปแบบแบ่งแยกอำนาจมิได้กำหนดว่าประมุขและหัวหน้าฝ่ายบริหารจะต้องแยกจากกัน ดังนั้นจึงอาจเป็นคนเดียวกันก็ได้

หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองแบบแบ่งแยกอำนาจ พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ใน “อปริหานิยธรรม” ดังนี้

(1) วัสสการพราหมณ์ ว่าด้วยอปริหานิยธรรม 7 ของชาววัชชี ซึ่งมีพระพุทธพจน์ตอนหนึ่งที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสกับท่านพระอานนท์เกี่ยวกับชาววัชชีที่หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ 10 พุทธศักราช 2530: 88-90)

“ก็สมัยนั้น ท่านพระอานนท์ ยืนถวายเป็นที่ฟังพระผู้มีพระภาคเจ้า
อยู่ ณ เบื้องพระปฤษฎางค์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะท่านพระ
อานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาว่าอย่างไร พวกวัชชีจักหมั่นประชุม

กันเนืองๆ หรือ

ท่านพระอานนท์ทูลว่า ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ พวกวัชชีจักหมั่นประชุมกันเนืองๆ อยู่เพียงใด ฟังหวัง
ได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกันประชุม
พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำหรือ
ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักพร้อมเพรียงกันประชุม จักพร้อมเพรียงกัน
เลิกประชุม และจักพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำอยู่เพียงใด ฟังหวัง
ได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่ได้บัญญัติสิ่งที่
มิได้บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤติดูอยู่ในวัชชี
ธรรมของเก่าตามที่ได้บัญญัติไว้แล้วหรือ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักไม่ได้บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ จัก
ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤติดูอยู่ในวัชชีธรรมของ
เก่าตามที่ได้บัญญัติไว้แล้วอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มี
เสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพนับ
ถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่า
นั้นหรือ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีจักสักการะเคารพ
นับถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่าน
เหล่านั้นอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่อุคคร่าขึ้นใจสตรี
หรือกุมารีในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยหรือ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีจักไม่อุคคร่าขึ้นใจ
สตรีหรือกุมารีในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญ

อย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพนับ
ถือบูชาเจดีย์ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในภายนอก และไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลี
ที่เคยให้ ที่เคยกระทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไปหรือ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ พวกเจ้าวัชชีสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์
ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในภายนอก และจักไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลี ที่เคยให้
ที่เคยกระทำ แก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไปอยู่เพียงใด พึงหวัง ได้ซึ่งความ
เจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น

ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีจัดแจงไว้ดีแล้ว
ซึ่งความอารักขาป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรม ในพระอรหันต์ทั้งหลาย
ด้วยตั้งใจว่า ไฉนหนอ พระอรหันต์ที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แวนแคว้น และ
ที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นผาสุกในแวนแคว้น ดังนี้หรือ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ เธอ พวกเจ้าวัชชีจัดแจงไว้ดีแล้ว ซึ่งความอารักขา
ป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรม ในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า ไฉนหนอ
พระอรหันต์ที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แวนแคว้น และที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นผาสุกใน
แวนแคว้น ดังนี้ อยู่เพียงใด อานนท์ พึงหวัง ได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว
ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

หากพิจารณาจากพระพุทธพจน์ของพระพุทธองค์ในเรื่องอุปทานิย
ธรรม 7 ของชาววัชชีนั้น จะเห็นได้ว่าแคว้นวัชชีนั้นน่าจะมีสภาพเพื่อมิไว้ในการประชุมปรึกษาหารือ
ร่วมกันเหมือนกับรัฐสภาในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังตอนที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับ
พระอานนท์ว่า

“ดูก่อนอานนท์ เธอ ได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกันประชุม
พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำหรือ
ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ดูก่อนอานนท์ เธอ ได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกันประชุม
พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำหรือ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า”

จากพระพุทธรูปตอนนี้กล่าวได้ว่า ในสมัยของพระพุทธองค์ในแคว้นวัชชีนั้น มีความเป็นประชาธิปไตย คือ มีการประชุมร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน การบัญญัติกฎระเบียบต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นประชาธิปไตยในรูปแบบของการแบ่งแยกอำนาจการปกครอง คือ รัฐมีอำนาจในการปกครอง อำนาจไม่ได้ตกอยู่ที่ผู้ปกครองหรือกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว เหมือนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยการปกครองในแคว้นวัชชีนั้นจะมีสภาเป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการของรัฐ การประชุมของชาววัชชีนั้น น่าจะเปรียบเทียบกับได้กับการประชุมของฝ่ายนิติบัญญัติในระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อเป็นการระดมความคิดเห็นเรื่องต่างๆ ต่อที่ประชุม เพื่อที่จะบัญญัติหรือไม่บัญญัติกฎระเบียบหรือกฎหมายต่างๆ เพื่อการบริหารงานของรัฐ ดังพระพุทธรูปที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า

“ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่ได้บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤติดูอยู่ในวัชชีธรรมของเก่าตามที่ได้บัญญัติไว้แล้วหรือ
ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า
ดูก่อนอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักไม่ได้บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ จักไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤติดูอยู่ในวัชชีธรรมของเก่าตามที่บัญญัติไว้แล้วอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

พระพุทธรูปที่พระพุทธองค์ตรัสในตอนนี้ น่าจะสนับสนุนได้เป็นอย่างดีว่าในแคว้นวัชชีนั้นมีสภานิติบัญญัติคอยทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ออกข้อบังคับ ระเบียบ กฎเกณฑ์หรือกฎหมายต่างๆ โดยตรง โดยมีพระราชหรือพระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหารการปกครองของรัฐ ดังพระพุทธรูปที่ตรัสว่า

“ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพนับถือ บูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นหรือ
ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า
ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีจักสักการะเคารพ

นับถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่าน
เหล่านั้นอยู่เพียงใด ฟิงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

จากพระพุทธพจน์ในตอนนี้น่าจะบ่งบอกได้ถึงว่า อำนาจในการบริหาร จะอยู่ที่ราชาหรือกษัตริย์อย่างเบ็ดเสร็จ อำนาจในการบริหารจะตกเป็นของกษัตริย์แคว้นวัชชีเพียงคนเดียว หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการปกครองระบอบสามัคคีธรรม (Republic State) คือ รัฐที่ให้ อำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารการปกครองแก่กษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว และให้มีสถานิติบัญญัติคอยทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ออกข้อบังคับ ระเบียบ กฎเกณฑ์หรือกฎหมายต่างๆ โดยตรง

ดังนั้น รูปแบบการปกครองในเรื่องอปริหานิยธรรม 7 ของชาววัชชีจึง น่าจะเป็นรูปแบบการปกครองที่คล้ายคลึงหรือมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยแบบแบ่งแยกอำนาจอย่างมาก

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรมในพระไตรปิฎก ยังมีงานวิจัยที่มีการวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองแบบแบ่งแยกอำนาจในระบอบ ประชาธิปไตยอยู่อีกมาก ในที่นี้ผู้วิจัยจึงขอหยิบยกเอางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ในเรื่อง ดังกล่าวมาเพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์ของผู้วิจัย ดังนี้

พระพุทธทาสภิกขุ (2535: 114) ได้ให้ทัศนะว่า “...การเป็นราชาของ พระเจ้าแผ่นดินแห่งพวกสาकยะนั้นๆ กับของพวกมคธ เป็นต้น ย่อมผิดกันคนละอย่างนี้เป็นข้อแรก ที่ช่วยให้ค้นพบความแตกต่างกันในการปกครองสองชนิด คือ การปกครองโดยมีอำนาจเด็ดขาดอยู่ที่ ราชาผู้เดียว กับราชาที่ปกครองโดยสามัคคีธรรม...” ซึ่งนั่นหมายถึงว่าพวกสาकยะแห่งแคว้นสักกะ ที่มีการปกครองในรูปแบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นเมืองขึ้นหรือเมืองลูกหลวงของแคว้นโกศลนั้น พระราชาไม่มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวเหมือนกับพระราชาหรือกษัตริย์ของแคว้นมคธ ซึ่งเป็นแคว้นใหญ่ และมีการปกครองอย่างสมบูรณ์ตามนิติราชาธิปไตย

เสถียรพงศ์ วรรณปก (อ้างใน พระธรรมมุนญ ฐมฺมโร 2550: 108) กล่าวถึง การปกครองของชาวสาकยะว่า “...ระบบเยภยยลิกา (ระบบเสียงข้างมากถือเป็นมติ) ของพระพุทธเจ้า พระองค์มิได้คิดค้นมาจากไหน พระองค์เอามาจากภูมิหลังที่พระองค์ประสบพบเห็นอยู่ก่อนเสด็จ ออกบรพพานนั่นเอง...(หนึ่ง) เพราะพวกเขามิได้ใช้ระบบสืบรัชทายาทอย่างที่เราเข้าใจกัน ที่เราเรียน พระพุทธประวัติตอนหนึ่งว่า...พอเจ้าชายสิทธัตถะประสูติ โหระพาทายว่า ถ้าพระกุมารเสด็จออก บวชจะได้เป็นศาสดาเอกในโลก แต่ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มีแสนยานุภาพ มากมายไพศาลนั้นไม่แน่เสมอไป...เจ้าชายสิทธัตถะท่านอาจไม่ได้รับเลือกเป็นกษัตริย์ต่อจากสุทโธทนะ เลยก็ได้ เพราะทั้งหมดขึ้นอยู่กับมติของที่ประชุมรัฐสภา...” นั่นแสดงว่าการปกครองของแคว้นสักกะ

ที่มีการปกครองในระบอบสามัคคีธรรมนั้น อำนาจที่แท้จริงอยู่ที่สภา (สันนิบาต) ซึ่งเป็นที่ประชุมของ พวกศากยวงศ์ชั้นสูง ที่จะคอยทำหน้าที่ในการจัดการปกครอง การบริหารแคว้นในด้านต่างๆ แล้ว ให้มีที่คนทีลงมติในเรื่องที่ประชุมกันในเรื่องนั้นๆ โดยใช้ระบบเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์การ ตัดสินใจของที่ประชุม (สภา) ที่ทุกคนต้องยอมรับมติของที่ประชุม

ดังนั้นระบบการปกครองในรูปแบบสามัคคีธรรมดังกล่าวจึงมีส่วน สอดคล้องสัมพันธ์กับหลักการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยแบบแบ่งแยกอำนาจในปัจจุบัน

2.3 หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองแบบผสม ดังนี้

2.3.1 **รูปแบบผสม (Mixed System)** เป็นลักษณะผสมผสานระหว่างรูปแบบควบ อำนาจและรูปแบบแบ่งแยกอำนาจหรือเรียกว่ารูปแบบกึ่งรัฐสภา (Semi-Parliamentary System) มี ต้นแบบมาจากประเทศฝรั่งเศส มีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1) ประชาชนเป็นผู้เลือกประธานาธิบดีโดยตรง การเลือกตั้งประธานาธิบดี จะต้องได้รับเสียงข้างมากอย่างเด็ดขาด คือ เสียงเกินครึ่งของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ถ้าเสียงชนะไม่ เด็ดขาดให้ทำการเลือกตั้งรอบสองภายใน 2 สัปดาห์โดยให้เหลือผู้แข่งขันเพียง 2 คนประธานาธิบดี จะทำหน้าที่เป็นทั้งประมุขของประเทศและประมุขของฝ่ายบริหาร

2) ประธานาธิบดีมีอำนาจยุบสภาแห่งชาติได้ทุกรัฐบาลหลังจากสภามีอายุ ครบ 1 ปี นับจากวันเลือกตั้งทั่วไปและสามารถยุบสภาได้ 2 ครั้งในปีเดียวกัน การยุบสภาเป็น อำนาจที่ประธานาธิบดีสามารถถ่วงดุลกับสภาแห่งชาติในกรณีที่สภาแห่งชาติจะลงมติไม่ไว้วางใจ รัฐบาลที่ประธานาธิบดีเป็นผู้จัดตั้ง

3) ประธานาธิบดีมีอำนาจในการนำประเด็นทางการเมืองไปให้ประชาชน ลงมติเป็นการขอฉันทานุมัติจากประชาชนโดยตรง เพื่อให้การใช้อำนาจของประธานาธิบดีมี ความชอบธรรมยิ่งขึ้น และเป็นการขจัดข้อโต้แย้งของสภาแห่งชาติ ในกรณีที่สภาแห่งชาติไม่เห็น ด้วย

4) ประชาชนเป็นผู้เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สภาล่าง) โดยตรง ส่วน สภาสูงได้รับการเลือกตั้งทางอ้อม โดยสมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัดและ สมาชิกสภาผู้แทน

ตามความหมายในเรื่องรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย รูปแบบผสม (Mixed System) ตามความหมายในทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในทางรัฐศาสตร์ที่ได้ยกมากล่าวนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาหาความสัมพันธ์สอดคล้องกันระหว่าง หลักธรรมในพระไตรปิฎก กับรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบผสมนั้น จากการศึกษาศรีธรรมในพระไตรปิฎกไม่พบว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎกหลักใดหรือพระสูตร

ใด ที่บ่งชี้ได้ว่ามีส่วนที่จะสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบผสม (Mixed System) ดังกล่าว และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องก็ไม่พบว่ามิงงานวิจัยใดที่ศึกษาค้นพบว่าหลักกรรมในพระไตรปิฎกมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับหลักการปกครองรูปแบบผสมแต่อย่างใด อาจเป็นเพราะในสมัยของพระพุทธองค์นั้น การเมืองการปกครองในสมัยนั้น มีรูปแบบปกครองที่มีความสำคัญที่ใช้เป็นหลักในการปกครองที่ศึกษาพบว่ามีอยู่ 2 รูปแบบ คือ การปกครองในรูปแบบราชาธิปไตยกับการปกครองรูปแบบสาธารณรัฐหรือสมาพันธรัฐ (สามัคคีธรรม) ซึ่งการปกครองทั้งสองรูปแบบนั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การปกครองในรูปแบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ราชาหรือกษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารรัฐ (แคว้น) โดยสมบูรณแต่เพียงผู้เดียว แต่มีการประชุมสภาที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนสภาคอยให้คำปรึกษาแนะนำแก่พระราชหรือกษัตริย์ ส่วนในระบบการปกครองในรูปแบบสาธารณรัฐหรือรูปแบบสามัคคีธรรมนั้น มีด้วยกัน 2 รูปแบบด้วยกัน (พระธรรมนุญ วมมฺโร 2550: 99) คือ สาธารณรัฐเฉพาะรัฐ ซึ่งเป็นการปกครองแบบสภาของตระกูลนั้นๆ โดยมีประธานสภาเป็นกษัตริย์ กับแบบสาธารณรัฐซึ่งมีการกำหนดระยะเวลาของการปกครองของพระราชแต่ละพระองค์เป็นคราวๆ ไป สาธารณรัฐหรือสามัคคีธรรมนี้ เป็นการปกครองแบบไม่มีกษัตริย์เป็นประมุข มีแต่ผู้ได้รับการคัดเลือกให้มาทำหน้าที่เป็นประมุขรัฐบริหารงาน โดยการปรึกษาหารือกับสภา ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกแห่งเจ้าวงศ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมาย การทำสงคราม หรือแม้แต่การบริหารส่วนภายใน ซึ่งสถานที่นั้นคล้ายรัฐสภาในปัจจุบัน เรียกว่า “สันฐาคาร” รัฐที่มีการปกครองแบบนี้ เช่น รัฐวัชชี รัฐมัลละ และประเทศสักกะ เป็นต้น

ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษามากกล่าวข้างต้นนั้นมีลักษณะการปกครองใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการควบคุมอำนาจ (ราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์) กับรูปแบบการแบ่งแยกอำนาจ (สมาพันธรัฐหรือสาธารณรัฐ) ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์มาแล้ว

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับหลักการปกครองของพระพุทธศาสนา ในช่วงที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ชาวโลก รูปแบบในการบริหารการปกครองของพระพุทธองค์นั้น ไม่มีลักษณะการปกครองในรูปแบบผสม (Mixed System) เช่นกัน คือ ตลอดระยะเวลา 45 พรรษา ที่พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ชาวโลก รูปแบบการบริหารการปกครอง พัฒนาการปกครองเป็นสามรูปแบบ (ประยงค์ สุวรรณบุบผา อังใน พระธรรมนุญ วมมฺโร 2550: 135) คือ

1) พระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เอง (พุทธราชาธิปไตยหรือปิตาธิปไตย) มีพระองค์เป็นพระประมุข (พุทธปโม) ทรงเป็นสังฆบิดร วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในในการปกครองเรียกว่าเอหิภิกขุอุปสัมปทา การที่พระพุทธเจ้าทรงปกครองเองนี้ ก็เนื่องจากยังมีพระ

สาวกน้อย จึงเป็นการปกครองเองโดยพระพุทธเจ้าโดยตรง พระสาวกก็ขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้าโดยตรง...

2) การปกครองโดยอภิพูนียภิกขุ (อภิพูนียารูปไทย) เป็นการปกครองโดยพระภิกษุที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม แต่ก็ยังมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระประมุข วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครองเรียกว่าติสรคณูปสัมปทา สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจให้อภิพูนียภิกษุช่วยกันปกครอง ก็เนื่องจากสาวกของพระองค์มีมากขึ้น

3) ปกครองโดยสงฆ์ มีลักษณะเป็นสังฆารูปไทย พระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระประมุขเช่นเดิม วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครองเรียกว่าอุตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์มีอำนาจเป็นใหญ่ปกครองกันเอง การที่พระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจหรือมอบอำนาจทางการปกครองให้สงฆ์ปกครอง ก็เนื่องจากพระภิกษุสาวกมีจำนวนมากขึ้น กระจัดกระจายอยู่ตามนิคมชนบทต่างๆ ไป ในชมพูทวีป (อินเดีย) ปัญหาในการปกครองก็เริ่มยุ่งยาก สลับซับซ้อน พระพุทธเจ้าจึงทรงมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ปกครองกันเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่ทรงนิยมที่จะรวบอำนาจไว้แต่พระองค์เดียว เป็นการกระจายอำนาจ (Decentralization) หรือการมอบอำนาจหน้าที่ (Delegation of Authority) ให้แก่สงฆ์ ซึ่งการปกครองนี้ยังใช้ปกครองสงฆ์ในสังฆมณฑลอยู่ในปัจจุบัน โดยมีสงฆ์เป็นใหญ่มีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าไม่มีหลักธรรมหรือพระสูตรในพระไตรปิฎก หรือรูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบผสม แม้ในสมัยของพระพุทธองค์ทรงปกครองสงฆ์ด้วยตนเองนั้น ก็เป็นลักษณะการปกครองแบบควบอำนาจอยู่ที่พระองค์เองทั้งหมดในสมัยแรก และต่อมาจึงมีการปกครองในรูปแบบการกระจายอำนาจการปกครองให้แก่พระภิกษุสงฆ์ปกครองกันเองในระยะหลังจนถึงปัจจุบัน

สรุป

รูปแบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ในอดีตนั้นนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงอย่าง อริสโตเติล ได้แยกรูปแบบการปกครองออกเป็นหกประเภท คือ รูปที่แท้จริงสามรูป ได้แก่ ราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และระบอบธรรมาธิปไตย แต่ละรูปจะผันแปรไปเมื่อเสื่อมทรามลงไปถือประโยชน์ส่วนตัวซึ่งควรจะเรียกว่ารูปแบบการปกครอง ระบบทรราช คณาธิปไตย และประชาธิปไตย ตามลำดับ ในบรรดาแบบที่แท้จริงเขาเห็นว่าระบบกษัตริย์เป็นแบบที่จะให้เกิดการปกครองได้ตามอุดมคติที่สุด ถ้าสามารถหาผู้ทรงคุณวิเศษมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่คุณสมบัติเหมือนเทพเจ้า เช่นนี้ย่อมหาได้ยาก แต่แม้เช่นนั้นเขาก็ยังคงนิยมในระบบกษัตริย์นี้มากที่สุด อภิชนาธิปไตยนั้น

เขาก็เห็นว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีเหมือนราชาธิปไตย เพราะต่างกันแต่เพียงว่าคุณสมบัติพิเศษนั้นมีอยู่ในคนๆ เดียวหรือมีหลายคนเท่านั้น เมื่อได้คนดีมาทำประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ก็ต้องนับว่าเป็นการปกครองที่ดี ถ้าเมื่อไรเป็นการปกครองเพื่อตนเองคนเดียวหรือหมู่คณะ พวกพ้องของตนแล้วก็ต้องนับว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่เลว ส่วนรูปแบบการปกครองนั้น ได้แก่ การปกครองที่ประชาชนทุกๆ ไปได้มีส่วนปกครองเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมในการปกครองนี้ ก็เสมือนเป็นการประนีประนอมระหว่างหลักเสรีภาพ และหลักความมั่งคั่งร่ำรวย คือ จะมีทั้งคนจนและคนรวยรวมกันมาปกครอง คนธรรมดาหลายคนอาจมีความคิดดีกว่าคนเก่งคนเดียว ฉะนั้นเมื่อรวมกันหลายหัวทั้งคนสามัญและคนเก่งก็ย่อมมีโอกาสดีได้เหมือนกัน แต่ต้องยอมรับว่าการจะหาคนที่มีความวิเศษมาปกครองนั้นย่อมมีปัญหาที่จะใช้อะไรเป็นเกณฑ์เลือกหาคนเช่นนั้น ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า แม้รูปแบบการปกครองระบอบราชาธิปไตยและอภิชนาธิปไตยจะเป็นการปกครองที่ดีแต่จะหาผู้ที่มีความรู้ความสามารถได้ตามหลักราชาธิปไตยและอภิชนาธิปไตยได้ยากยิ่ง ดังนั้นการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญที่ให้ประชาชนทั่วไปมีสิทธิออกเสียงเมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วน ได้มีส่วนมีเสียงในการปกครองจึงเป็นแบบที่สามารถเป็นไปได้ที่สุด

แต่ปัจจุบันรูปแบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอาจจะแยกได้เป็น 3 รูปแบบใหญ่ คือ

- 2.1.1 รูปแบบควบอำนาจ (Fusion of Power)
- 2.1.2 รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Power)
- 2.1.3 รูปแบบผสม (Mixed System)

ตามที่คุณผู้ทำการวิจัยได้วิเคราะห์หลักกรรมในพระไตรปิฎกที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาครบถ้วนแล้ว สรุปได้ว่าไม่มีหลักกรรมใดๆ ระบุชี้ชัดได้ว่าเป็นรูปแบบของการปกครองที่แบ่งออกเป็นสามหลักใหญ่ในปัจจุบัน แต่มีบางส่วนที่สอดคล้องกัน ซึ่งสามารถนำมาปรับปรุงใช้กับหลักการปกครองในปัจจุบันได้

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับกับหลักการและรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย” ผู้วิจัยขอเสนอ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และ ข้อเสนอแนะการทำวิจัย ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาหลักธรรมะในพระไตรปิฎก ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักการและรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

1.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยจากเอกสาร โดยการศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2530 เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยของนักวิชาการ และสืบค้นข้อมูลจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต บทความสำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนากับปรัชญาการเมืองการปกครองจากนักวิชาการ

1.3 ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับกับหลักการและรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย” ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาหาความสัมพันธ์สอดคล้องกันระหว่างหลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักการและรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จากผลการศึกษาที่พบในครั้งนี้สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ ดังนี้

1.1 หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย

จากการศึกษาพบว่าหลักธรรมะในพระไตรปิฎกมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

1.1.1 หลักอริปไตยของปวงชน ซึ่งยึดหลักว่าหน้าที่หลักของรัฐบาล คือ การทำให้ประชาชนแต่ละคนได้บรรลุศักยภาพแห่งการพัฒนาที่สูงสุด ประชาชนจะต้องเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เพื่อให้การปกครองเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง และประชาชนสามารถแสดงออกซึ่ง

ความเป็นเจ้าของประชาธิปไตยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครอง โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง จากคำจำกัดความหลักการอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) ตามหลักวิชาการทางรัฐศาสตร์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาหาความสัมพันธ์กันระหว่างหลักธรรมกับหลักอธิปไตยของปวงชนแล้วยังพบว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎกมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักอธิปไตยของปวงชนตามความหมายในทางรัฐศาสตร์ แม้จะไม่ได้ระบุชัดเจนลงไป แต่ก็สามารถตีความได้ว่า ทั้งสองหลักต่างมุ่งเน้นไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือต้องการให้ประชาชนมีความสุขความเจริญ มีความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน หรือความต้องการให้คนในสังคมมีชีวิตที่ดีนั่นเอง โดยผ่านกระบวนการคัดสรรบุคคลที่จะมาเป็นตัวแทนโดยตรงไปตรงมาแล้วยังพบว่า การคัดเลือกผู้จะมาเป็นผู้ดำเนินการปกครองในบางแคว้นหรือบางรัฐในสมัยพุทธกาลนั้น มีลักษณะของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังพระพุทธรูปในหลักอัครกัญญาสูตร ว่าด้วยเรื่องการเกิดขึ้นแห่งกษัตริย์ หรือหลักธรรมในเรื่องจกกวัตถ์อานประเสริฐนั้น ได้แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองหรือผู้นำนั้นควรยึดหลักการปกครองด้วยการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ควรหรือสิ่งที่เป็นกุศล และควรละเว้นในสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควรหรือไม่เหมาะสมนั้นเสีย ผู้นำหรือผู้ปกครองที่ถูกประชาชนเลือกตั้งเข้ามาตามระบอบการปกครอง โดยอำนาจอธิปไตยของปวงชนนั้นแล้ว หากผู้นำหรือผู้ปกครองสามารถที่จะกระทำหรือนำหลักธรรม จากเรื่องจกกวัตถ์อานไปประพฤติปฏิบัติแล้ว ย่อมนำพามาหาชนหรือประชาชนผู้ อยู่ในการปกครอง ไปสู่เป้าหมายสิ่งที่ดีให้กับชีวิตได้ และจะได้รับการยอมรับจากประชาชนในที่สุด

สรุป หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องในเรื่องของการนำพาสังคมส่วนรวมหรือประชาชนไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีมีความสุข ด้วยการที่ผู้นำจะต้องนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นหนทางนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันระหว่างหลักธรรมในพระไตรปิฎก กับ หลักการประชาธิปไตยที่สอดคล้องกัน คือ การมีชีวิตที่ดีชีวิตที่ประเสริฐ การสร้างสรรค์สังคมที่มีความสงบสุขอย่างแท้จริง

1.1.2 หลักเสรีภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาธรรมในพระไตรปิฎกแล้ว พบว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักเสรีภาพ (Liberty) ถึงแม้ในพระไตรปิฎกจะไม่ได้กล่าวเรื่องเสรีภาพในรูปแบบของการปกครองโดยตรง เพราะธรรมะในพระไตรปิฎกเน้นการสร้างคนให้เป็นคนดี ประพฤติดี ปฏิบัติดี และละเว้นในการกระทำที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม และหากสามารถกระทำตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ได้ก็จะนำมาซึ่งเสรีภาพของส่วนรวม มีหลักธรรมอยู่หลายหลักที่สามารถตีความได้ว่าหากนำมาปฏิบัติแล้วจะเป็นหนทางนำไปสู่หลักเสรีภาพร่วมกันได้ เช่น สังคี่ติสูตร ว่าด้วยธรรมหมวด 8 และหลักเบญจศีล หลักธรรมทั้งสองหลักนี้เน้นให้ทุกคนตระหนักถึงการกระทำที่ถูกต้อง กล่าวคือ การไม่เบียดเบียนกัน ไม่เอาโรคเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ไม่เห็นแก่

ตัว ให้เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อนำพาชีวิตและสังคมไปสู่ความสงบสุข นั่นก็คือหลักการของการมีเสรีภาพอย่างแท้จริง และยังมีหลักการอีกมากแต่ที่ยกมานี้ก็เพียงพอแล้วสำหรับการปฏิบัติตามหลักเสรีภาพอย่างแท้จริง เพราะหลักเสรีภาพในทางรัฐศาสตร์ ก็คือ รัฐบาลจะต้องเคารพในเสรีภาพของประชาชน และอนุญาตให้บุคคลทุกคนมีปริมาณเสรีภาพมากที่สุด แต่ต้องไม่ขัดต่อความมีระเบียบเรียบร้อยของสังคม และต้องมีขอบเขตที่ชัดเจนคือ การไม่ละเมิดซึ่งกันและกัน เพื่อประกันความเสมอภาคในการใช้เสรีภาพของประชาชน

สรุปหลักการในพระไตรปิฎกที่ตรงกับหลักเสรีภาพตามความหมายในทางรัฐศาสตร์ไม่ได้ระบุไว้โดยตรง แต่ตีความได้ว่าหลักการในพระไตรปิฎกนั้น หากนำมาปฏิบัติแล้วจะเป็นหนทางนำไปสู่หลักเสรีภาพพร้อมกันได้ เช่น หลักสังคัตติสูตร หลักเบญจศีล และอีกหลายหลักการ แต่ยกมาเพียงสองหลัก เพราะหลักการทั้งสองหลักที่ยกมานี้เป็นหลักพื้นฐานที่ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ และเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะทำให้สังคมทุกชนชั้นเป็นสุขอย่างถาวร ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักเสรีภาพของทางรัฐศาสตร์ที่เน้นให้รัฐบาลเคารพในเสรีภาพของประชาชนมากที่สุด แต่ประชาชนจะต้องไม่ขัดต่อความมีระเบียบเรียบร้อยของสังคม และจะต้องไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

1.1.3 หลักความเสมอภาค (Equality) หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยนั้น จากการศึกษาหลักธรรมในพระไตรปิฎกพบว่า มีแสดงอยู่ที่อัครคัมภีร์สูตร ที่พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อหลักความเสมอภาคของปัจเจกบุคคลอย่างมาก เพราะเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนล้วนเกิดมาตามธรรมชาติในรูปแบบเดียวกัน คือ การเกิดจากกรรมของมารดาด้วยกันทั้งสิ้น แม้ในสมัยของพระพุทธองค์นั้น วรรณะพราหมณ์นั้นถือได้ว่าเป็นวรรณะที่อยู่ในสถานะทางสังคมที่เหนือกว่าวรรณะอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นวรรณะกษัตริย์ แพศย์ หรือวรรณะศูทรก็ตาม พระองค์ทรงปฏิเสธการมีชนชั้นวรรณะ หรือการเป็นอภิสิทธิ์ชนตามชาติตระกูลที่ถือกำเนิด ซึ่งก็มีหลักการที่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะหลักความเสมอภาค ซึ่งถือว่าทุกคนถูกสร้างขึ้นมาให้เท่าเทียมกัน มีสิทธิและโอกาสต่าง ๆ เสมอกัน โดยที่เชื่อว่าถ้ามนุษย์มีโอกาสมิที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ถึงแม้จะมีความสามารถที่แตกต่างกัน มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ดีร่วมกันได้อย่างเสมอภาค ประชาชนจะต้องมีโอกาสดังในการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะโอกาสในการศึกษา เพื่อพัฒนาตนเองให้มีสมรรถนะที่จะปกป้องตนเองให้พ้นจากการเอารัดเอาเปรียบของผู้อื่นได้ ทั้งนี้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติความเสมอภาคไว้ในมาตรา 30

ส่วนหลักความเสมอภาคทางด้านเศรษฐกิจนั้น ถ้าหากพิจารณาจากหลักธรรมในพระไตรปิฎกเรื่องกฎทนต์สูตร จะเห็นว่าพระองค์ทรงเห็นถึงความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจอย่างมาก เพราะพระองค์ทรงเชื่อว่าหากมีการกระจายรายได้ทางเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า ประชาชน หรือข้าราชการ อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันแล้ว บ้านเมืองจะมีความสุขและสังคมจะเกิดความสามัคคีกัน ในหลักคำสอนของพระพุทธองค์ในเรื่องนี้นั้น มีลักษณะที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน คือ นโยบายของรัฐบาลในเรื่องรัฐสวัสดิการที่ประชาชนทุกคนควรมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน (นโยบายเรียนฟรี 15 ปี) การเข้าถึงการรักษาพยาบาล (นโยบายรักษาฟรี) เป็นต้น และยังมีความสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ส่วนหลักความเสมอภาคทางด้านการเมืองนั้น ในหลักคำสอนของพระพุทธองค์นั้น ไม่ได้ชี้ชัดไปในเรื่องของการเมือง แล้วไม่ได้เน้นว่าระบอบการปกครองใดดีหรือไม่ดี แต่หลักคำสอนของพระพุทธองค์เน้นไปที่ตัวบุคคล คือการสร้างคนด้วยการให้ยึดถือตามหลักธรรม คำสอนของพระองค์แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติได้ สังคมโดยรวมก็จะสงบสุข ไม่ว่าจะการปกครองของสังคมนั้นๆ จะเป็นการปกครองในระบอบใดก็ตาม

กล่าวโดยสรุป หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับความเสมอภาค ตามระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีส่วนสอดคล้องสัมพันธ์ในเรื่องหลักความเสมอภาคทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักธรรมดังกล่าวมาแล้วจากพระไตรปิฎก พบว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ระบุชี้ชัดความเสมอภาคในเรื่องของการเมืองก็จริงอยู่ แต่กล่าวถึงความเสมอภาคของคนในสังคม ถึงแม้ความเสมอภาคของคนในสังคมกับความเสมอภาคในเรื่องของการเมือง จะมีความแตกต่างทางด้านภาษาการพูดและเขียน แต่ความหมายออกมาเป็นผลสรุปเดียวกัน คือมนุษย์ทุกคนได้รับโอกาสในการกระทำตามวิถีแห่งชีวิตที่มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในทุกๆด้าน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องตามหลักธรรม ก็ย่อมหวังได้ว่าบ้านเมืองจะมีความสุขและสังคมจะเกิดความสามัคคีกัน เป็นไปตามระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย

1.1.4 หลักภราดรภาพ (Fraternity) หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่สอดคล้องสัมพันธ์กับหลักภราดรภาพคือหลักสาราณียธรรมหรือธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน 6 ประการ ซึ่งจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันฉันพี่น้อง ซึ่งหลักสาราณียธรรม หรือธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน 6 ประการ ได้แก่

เมตตาทายกรรม (ทำต่อกันด้วยเมตตา) คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมนุม ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

เมตตาวจีกรรม (พูดต่อกันด้วยเมตตา) คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

เมตตามโนกรรม (คิดต่อกันด้วยเมตตา) คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

สาธารณ โภคิ (ได้มาแบ่งกันกินกันใช้) คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้ มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคร่วมกัน

ศีลสามัญญตา (ประพฤติให้ดีเหมือนเขา) คือ มีความประพฤติสุจริตดีงามรักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำให้คนเป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

ทัญญูสามัญญตา (ปรับความเห็นเข้ากันได้) คือ เคารพรับฟังความคิดเห็น มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

และยังมีหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักภราดรภาพตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยอีกหลักหนึ่งที่สำคัญ คือ ฆราวาสธรรม 4 ประการ ได้แก่

สัจจะ (ความจริง) คือ ดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พูดจริงทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจได้

ทมะ (ฝึกตน) คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัวและแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้า ดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

ขันติ (อดทน) คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมายไม่ทอดทิ้ง

จาคะ (เสียสละ) คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละทิฐิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

จากหลักธรรมในพระไตรปิฎกสองหลักที่นำมาวิเคราะห์ จะเห็นได้ว่ามีส่วนสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักภราดรภาพตามระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างมากทีเดียว อาจจะยังมีหลักธรรมในหลักอื่นที่อาจมีส่วนสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักภราดรภาพ แต่การยกหลักธรรมสองหลักนี้มาวิเคราะห์ในครั้งนี้ก็น่าจะยืนยันได้ว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎกนั้นมีความสอดคล้องกับหลักภราดรภาพตามระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยพอสมควร

กล่าวโดยสรุป หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวนี้ คือหลักอธิปไตยของปวงชน คือหลักการที่ถือว่าอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ เป็นของประชาชนทุกคนร่วมกัน และประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจเป็นผู้ร่วมกันใช้อำนาจ ไม่ว่าจะ โดยทางตรงหรือทางอ้อมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเอง หลักเสรีภาพ คือการมีโอกาสที่จะ เลือกทำหรือไม่ทำอะไรได้ตามความปรารถนาของตน โดยปราศจากข้อบังคับหรือข้อจำกัด จะจำกัด ก็ได้แต่โดยกฎหมายเท่านั้น หลักความเสมอภาค การที่ทุกคนมีความเสมอภาคหรือความเท่าเทียม กันพื้นฐานในเรื่องสำคัญๆ ที่เป็นไปได้ในฐานะที่เป็นมนุษย์ปวงชน อันทำให้ทุกคนมีศักดิ์ศรีแห่ง ความเป็นมนุษย์ และก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม และหลักภราดรภาพ การอยู่ร่วมในสังคมมี ความสามัคคีกลมเกลียวกัน และสนับสนุนส่งเสริมความดีงามของกันและกันนั้น ถือว่าเป็นแก่นแท้ ของหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการจะพิจารณาว่าสังคมใดจะมีลักษณะความ เป็นประชาธิปไตยสูงหรือต่ำ มากหรือน้อย สามารถวินิจฉัยได้จากหลักการทั้ง 4 ประการ กล่าวคือ ถ้าสังคมใดระบบการเมืองมีองค์ประกอบของหลักการสี่ประการของระบอบประชาธิปไตยใน ระดับสูง แสดงว่าสังคมนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยสูง แต่ถ้าสังคมใดแม้จะอ้างว่าปกครองด้วย ระบอบประชาธิปไตย แต่เมื่อพิจารณาจากหลักสี่ประการแล้ว ปรากฏว่ามีอยู่ในระดับต่ำแสดงว่า สังคมนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยในระดับต่ำ

1.2 หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่ง รูปแบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันอาจจำแนกได้เป็น 3 รูปแบบใหญ่ๆ คือ รูปแบบควบอำนาจ (Fusion of Power) รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Power) รูปแบบผสม (Mixed System) จากการศึกษาหลักธรรมะในพระไตรปิฎกพบว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

1.2.1 รูปแบบควบอำนาจ (Fusion of Power) หรือโดยทั่วไปเรียกว่าระบบรัฐสภา (Parliamentary System) รูปแบบการปกครองเช่นนี้เกิดขึ้นมาหลายร้อยปีแล้ว การปกครองในรูปแบบนี้มีแม่แบบที่สำคัญ คือ ประเทศอังกฤษ ระบบของการเชื่อมโยงอำนาจระหว่างฝ่าย นิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารจะไม่แยกจากกันโดยเด็ดขาด โดยจะให้ฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งมีตัวแทนมาจากการเลือกตั้งของประชาชนเป็นสถาบันหลัก รูปแบบนี้ศูนย์กลางอำนาจจึงอยู่ที่ “รัฐสภา” ในฐานะที่เป็นองค์กรที่รวมเจตจำนงของประชาชนทั้งประเทศ ทำหน้าที่ในการกำหนดตัวผู้ที่จะเป็นรัฐบาล และควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาลอย่างกว้างขวาง รูปแบบควบอำนาจหรือระบบรัฐสภามีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน คือ ฝ่ายบริหารทำทั้งหน้าที่ในการบริหารประเทศ และหน้าที่ในการนิติบัญญัติพร้อมกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ฝ่ายบริหารมีอิทธิพลต่อฝ่ายนิติบัญญัติเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าฝ่ายนิติบัญญัติที่เป็นฝ่ายรัฐบาลนั้นมีหน้าที่ในการสนับสนุนนโยบายของฝ่ายบริหารโดยตรง ส่วนใน

สมัยพุทธกาลนั้นก็มียุทธศาสตร์ของรูปแบบการปกครองแบบควบอำนาจเช่นเดียวกัน คือ มีลักษณะของสภา หรือ “สันฐาคาน” ที่มีการประชุมปรึกษาหารือกันเช่นกัน แต่อำนาจที่แท้จริงจะอยู่ที่ราชาหรือกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นการปกครองระบอบธรรมราชาหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) หลักธรรมในพระไตรปิฎกของพระพุทธองค์นั้นมีหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการปกครองแบบควบอำนาจ ดังนี้

1) *หลักอัครัญญสูตร* ว่าด้วยเรื่องการเกิดขึ้นแห่งกษัตริย์ แม้ในสมัยพุทธกาลนั้นจะ ไม่มีการเลือกตั้งผู้นำหรือผู้บริหารประเทศโดยตรง แต่ก็มีวิธีที่ใกล้เคียงกัน คือ มีการคัดสรรผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งในการเป็นผู้นำในการบริหารประเทศ โดยมีการประชุมปรึกษาหารือกันภายใน การที่จะคัดสรรหาผู้ที่จะมาเป็นผู้นำจะต้องประชุมกันในระดับชนชั้นสูงในสังคมนั้น ซึ่งในการประชุมกันนั้นก็น่าจะถือได้ว่ามีสถานิติบัญญัติในการเลือกผู้นำในฝ่ายบริหาร

จากพระสูตรที่ได้ยกมากล่าวนั้น ตีความได้ว่าเมื่อมีการประชุมกันเพื่อเลือกผู้นำได้แล้ว ผู้นำ (ผู้บริหาร) ที่ถูกคัดเลือกโดยความเห็นหรือมติของที่ประชุม (สถานิติบัญญัติ) แล้ว ผู้นำหรือผู้ปกครองจะมีอำนาจในการบริหารจัดการและการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้โดยชอบหรือจะเรียกได้ว่าเมื่อได้รับเลือกจากที่ประชุมแล้ว อำนาจการบริหารจัดการและการตัดสินใจจะอยู่ที่ผู้นำหรือผู้ปกครองเพียงคนเดียว

จากพระพุทธพจน์ที่ว่า “พวกสัตว์ชั้นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน” ว่าจะตีความได้ว่า คือตัวแทนหรือผู้แทนของประชาชนที่ได้คัดเลือกให้เป็นตัวแทนของตน (ฝ่ายนิติบัญญัติ) ในการที่จะคัดสรรบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ผู้นำหรือผู้ปกครองในการบริหารรัฐหรือแคว้นให้ประชาชนอยู่กันอย่างสงบสันติ เพราะคำว่าสัตว์ชั้นผู้ใหญ่หมายถึงตัวแทนของประชาชนจากรัฐหรือแคว้นต่างๆ ซึ่งน่าจะเทียบได้กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ในปัจจุบัน เพื่อเข้าไปเป็นปากเป็นเสียงให้กับประชาชนส่วนใหญ่ ในการแสดงข้อคิดเห็นหรืออื่นๆ

ดังนั้นหลักอัครัญญสูตรที่ได้ยกมาวิเคราะห์นี้จึงมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักการปกครองในรูปแบบการควบอำนาจในระบอบประชาธิปไตย มีลักษณะของการปกครองที่มีสภา (ฝ่ายนิติบัญญัติ) เพื่อทำการประชุมคัดเลือกผู้นำ (ฝ่ายบริหาร) ขึ้นมาทำหน้าที่ในการบริหารรัฐหรือแคว้นในสมัยพุทธกาล

1.2.2 รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Power) หรือเรียกว่าระบบประธานาธิบดี (Presidential System) มีต้นแบบมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นรูปแบบที่ใช้หลักการแบ่งแยกอำนาจระหว่างสถาบันนิติบัญญัติและสถาบันบริหารอย่างชัดเจน โดยให้แต่ละสถาบันมีอิสระต่อกันและมีอำนาจเท่าเทียมกัน จากการศึกษาหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อหาความสัมพันธ์กับ

รูปแบบการปกครองแบบแบ่งแยกอำนาจพบว่า ในหลักธรรมของพระพุทธองค์นั้นมีหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการปกครองแบบแบ่งแยกอำนาจ คือ

1) *วิสสการพราหมณ์ ว่าด้วยอภิธานิยธรรม 7 ของชาววัชชี* ซึ่งมีพระพุทธพจน์ตอนหนึ่งที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสกับท่านพระอานนท์เกี่ยวกับชาววัชชีที่**หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์**

จากพระพุทธพจน์ตอนนี้ก็จะกล่าวได้ว่า ในสมัยของพระพุทธองค์ในแคว้นวัชชีนั้นน่าจะเป็นความเป็นประชาธิปไตย คือ มีการประชุมร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน การบัญญัติกฎระเบียบต่างๆ ร่วมกัน น่าจะถือได้ว่าเป็นประชาธิปไตยในรูปแบบของการแบ่งแยกอำนาจการปกครอง คือ รัฐมีอำนาจในการปกครอง และอำนาจไม่ได้ตกอยู่ที่ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ แต่เพียงผู้เดียว เหมือนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยการปกครองในแคว้นวัชชีนั้นจะมีสภาเป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการของรัฐ การประชุมของชาววัชชีนั้นน่าจะเปรียบเทียบกับได้กับการประชุมของฝ่ายนิติบัญญัติในระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อเป็นการระดมความคิดเห็นเรื่องต่างๆ ต่อที่ประชุม เพื่อที่จะบัญญัติหรือไม่บัญญัติกฎระเบียบหรือกฎหมายต่างๆ เพื่อการบริหารงานของรัฐ

พระพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสในตอนนี้น่าจะสนับสนุนได้เป็นอย่างดีว่าในแคว้นวัชชีนั้นมีสภานิติบัญญัติคอยทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ออกข้อบังคับ ระเบียบ กฎเกณฑ์หรือกฎหมายต่างๆ โดยตรง โดยมีพระราชารหรือพระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหารการปกครองของรัฐ

จากพระพุทธพจน์ในตอนนี้น่าจะบ่งบอกได้ถึงว่า อำนาจในการบริหารจะอยู่ที่ราชาหรือกษัตริย์อย่างเบ็ดเสร็จ อำนาจในการบริหารจะตกเป็นของกษัตริย์แคว้นวัชชีเพียงคนเดียว หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการปกครองระบอบสามัคคีธรรม (Republic State) คือ รัฐที่ให้อำนาจอธิปไตยในการบริหารการปกครองแก่กษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว และให้มีสภานิติบัญญัติคอยทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ออกข้อบังคับ ระเบียบ กฎเกณฑ์หรือกฎหมายต่างๆ โดยตรง

พระพุทธทาสภิกขุ (2535: 114) ได้ให้ทัศนะว่า “...การเป็นราชาของพระเจ้าแผ่นดินแห่งพวกสากยะนั้นๆ กับของพวกมคธ เป็นต้น ย่อมผิดกันคนละอย่าง นี่เป็นข้อแรกที่จะช่วยให้ค้นพบความแตกต่างกันในการปกครองสองชนิด คือ การปกครองโดยมีอำนาจเด็ดขาดอยู่ที่ราชาผู้เดียว กับราชาที่ปกครองโดยสามัคคีธรรม...” ซึ่งนั่นหมายถึงว่าพวกสากยะแห่งแคว้นสักกะที่มีการปกครองในรูปแบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นเมืองขึ้นหรือเมืองลูกหลวงของแคว้นโกศลนั้น พระราชาไม่มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว เหมือนกับพระราชารหรือกษัตริย์ของแคว้นมคธซึ่งเป็นแคว้นใหญ่ และมีการปกครองอย่างสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ดังนั้น หากกล่าวโดยสรุปรูปแบบการปกครองในเรื่องอธิปไตย 7 ของชาวต่างชาติซึ่งมีรูปแบบการปกครองแบบสาธารณรัฐหรือแบบสภามัคคีธรรม จึงน่าจะเป็นรูปแบบการปกครองที่คล้ายคลึงหรือมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบแบ่งแยกอำนาจในปัจจุบัน

1.2.3 รูปแบบผสม (Mixed System) เป็นลักษณะผสมผสานระหว่างรูปแบบความอำนาจและรูปแบบแบ่งแยกอำนาจหรือเรียกว่ารูปแบบกึ่งรัฐสภา (Semi-Parliamentary System) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์สอดคล้องกันระหว่างหลักธรรมในพระไตรปิฎก กับรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบผสมนั้น จากการศึกษาพระธรรมในพระไตรปิฎก ในรูปแบบผสม (Mixed System) ดังกล่าว และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องก็ไม่พบว่ามีการวิจัยใดที่ศึกษาค้นพบว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎกมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหลักการปกครองรูปแบบผสมแต่อย่างใด อาจเป็นเพราะในสมัยของพระพุทธองค์นั้น การเมืองการปกครองในสมัยนั้น มีรูปแบบปกครองที่มีความสำคัญที่ใช้เป็นหลักในการปกครองที่ศึกษาพบว่ามีอยู่ 2 รูปแบบ คือ การปกครองในรูปแบบราชาธิปไตยกับการปกครองรูปแบบสาธารณรัฐหรือสภามัคคีธรรม (สภามัคคีธรรม) ซึ่งการปกครองทั้งสองรูปแบบนั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การปกครองในรูปแบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ราชาหรือกษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารรัฐ (แคว้น) โดยสมบูรณแต่เพียงผู้เดียว แต่มีการประชุมสภาที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนสภาคอยให้คำปรึกษาแนะนำแก่พระราชารหรือกษัตริย์ ส่วนในระบบการปกครองในรูปแบบสาธารณรัฐหรือรูปแบบสภามัคคีธรรมพระราชารหรือกษัตริย์ไม่ได้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว และผู้นำหรือพระราชานั้นจะได้รับการคัดเลือกมาจากที่ประชุมหรือสภาของแคว้นนั้นๆ ที่มีการปกครองในรูปแบบสภามัคคีธรรมหรือสาธารณรัฐนั่นเอง

2. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่ได้สรุปในข้างต้น ผู้วิจัยขอแยกการอภิปรายใน 2 ประเด็น ดังนี้

2.1 หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ผลวิจัยได้สรุปออกมาว่า หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยส่วนหนึ่งมีหลักธรรมในพระไตรปิฎกเป็นแม่แบบ กล่าวคือ ถึงแม้พระพุทธเจ้าจะไม่ได้สอนหลักธรรมะในการปกครองรัฐโดยตรง แต่หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย 4 หลัก ได้แก่หลักอธิปไตยของปวงชน หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค และหลักภราดรภาพ ถือได้ว่าเป็นแก่นแท้ของหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง จึงกล่าวได้ว่าหลักธรรมคือรากเหง้าของหลักการ

ปกครอง เพราะถ้าการปกครองไม่มีหลักการทั้ง 4 หลัก ก็ไม่ใช่การปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่จะเป็นอัตตาธิปไตย ที่หมายถึงถือคนเป็นใหญ่ มีตนเองเป็นศูนย์กลาง และการพัฒนาศักยภาพ เป็นไปตามสถานะของตน แต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้สรุปว่าหลักอัตตาธิปไตยไม่ดี ถ้าคนเป็นใหญ่แล้ว มีใจเป็นธรรม ปกครองบ้านเมืองด้วยหลักทศพิธราชธรรม มีน้ำใจไม่สนับสนุนความชั่วทั้งปวง และต้องทำลายสิ่งที่ชั่ว ส่งเสริมสิ่งที่ดี ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมส่งผลดีต่อชาติบ้านเมืองอย่าง แน่นนอน แต่ถ้าผู้ปกครองไม่มีธรรมะในจิต อธิปไตยก็จะเป็นธรรมซึ่งเรียกว่าเผด็จการ ฉะนั้น ที่พูด กันว่าประเทศไทยปกครองแบบระบอบประชาธิปไตยนั้น แท้ที่จริงใช้หลักประชาธิปไตย แต่ไม่รู้ เลยว่าในหลักประชาธิปไตยทั้ง 4 หลัก มีฐานรากมาจากหลักธรรมในพระไตรปิฎกทั้งสิ้น เช่น หลัก จักกวัตติวัตร ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระราชา หากพระราชานำไปปฏิบัติแล้ว ก็จะได้รับ การยอมรับจากมหาชนทั้งปวง ตามหลักอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) ทั้งนี้เป็นเพราะว่า หลักธรรมกับหลักอธิปไตยของปวงชน มีเป้าหมายอันเดียวกัน คือการนำพาสังคมส่วนรวมหรือ ประชาชนไปสู่จุดหมายสูงสุดของการมีชีวิตที่ดีที่ประเสริฐ ด้วยการที่ผู้นำจะต้องนำหลักธรรมใน พระไตรปิฎกไปประพฤติปฏิบัติ ก็จะเป็นการสร้างสรรค์สังคมที่มีความสงบสุขอย่างแท้จริง

ตรงกับงานวิจัยของปรีชา ช้างขวัญยืน (2542: 6) ได้ให้ทรรศนะในหนังสือ “ธรรมรัฐ- ธรรมราชา” ว่า เมื่อพิจารณาโดยความหมายของธรรม และธรรมของกษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินแล้ว ก็ย่อมจะเห็นได้ว่าแม้โดยหน้าที่ซึ่งกำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ ของพระเจ้าแผ่นดินที่ดีก็เน้นที่ความเป็น ธรรมราชา แต่เนื่องจากความคิดเรื่องวรรณะและความเชื่อเรื่องพรหม ทำให้การอธิบายธรรมใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทั้งสองเป็นเรื่องที่สำคัญ หน้าที่ของกษัตริย์ เช่น การชนะโดยศาสตราวุธ และการทำสงครามที่นำไปสู่ความหตุคพัน เช่นที่กล่าวถึงในคัมภีร์ภควัทคีตาจึงถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งคำสอนในส่วนเหล่านี้ พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับและถือว่าธรรมราชา คือ พระราชาผู้ทรงชนะ โดยธรรม และเมื่อพูดถึงธรรมราชา พระพุทธศาสนาแทบจะไม่พูดถึงการทำสงครามเลย

ทั้งนี้ ยังไปสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรพล สุยะพรหม (2541: 256) ได้เสนอใน สารนิพนธ์พุทธศาสนปรัชญา เรื่อง รัฐศาสตร์เชิงพุทธ ไว้ว่า “พระพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนหนึ่ง ที่มีปรากฏในโลก” มีหลักคำสอนพื้นฐานว่าด้วยการละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส มุ่งแนะแนวทาง เพื่อการปฏิบัติด้วยตนเอง สร้างสิ่งที่ดีงามตามความคาดหมายด้วยการกระทำ โดยไม่ต้องอ้อนวอน ร้องขอต่อสิ่งใด พร้อมทั้งกำหนดลำดับขั้นตอนแห่งการปฏิบัติอย่างง่ายไปหายาก นอกจากนี้ยังมี ลักษณะพิเศษที่ส่งเสริมหลักการปกครองอันชอบธรรม ไม่สนับสนุนการเอามนุษย์มาเป็นสินค้า หรือทาส เพราะถือว่าทุกคนมีความเป็นคนเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ หลักธรรมสัมมัตตะ 8 ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่ครอบคลุมทั้งเรื่อง การคิด การพูด การประพฤติตน การประกอบอาชีพ การใช้สติ และการใช้เหตุผล ในการดำรงตนอยู่ใน

สังคมเพื่อความสงบสุข โดยการละเว้นจากการละเมิดผู้อื่น และสามารถที่จะใช้สติและสมาธิในการควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบของความดีงามเป็นที่ตั้ง อันจะนำไปสู่เสรีภาพในขั้นที่สูงกว่าหลักเสรีภาพ (Liberty) ตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า หลักธรรมสัมมัตตะ 8 สอนในเรื่องของการประพฤติตนในกรอบแห่งความดีงาม ไม่กระทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น

ตรงกับแนวความคิดของ ปรีชา ช้างขวัญยืน (2540: 21) ได้กล่าวใน ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา ไว้ว่า “เสรีภาพเป็นมโนทัศน์อีกประการหนึ่งซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีปัจเจกนิยม (Individualism) เพราะทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญแก่ส่วนย่อยมากกว่าส่วนรวม จึงมุ่งที่จะพิทักษ์รักษาส่วนย่อยไว้ไม่ให้กระทบกระเทือน รัฐจะเข้าไปก้าวก่ายกับเรื่องของเอกชนให้น้อยที่สุด นั่นคือ เอกชนมีอิสระที่จะทำอะไรได้มากที่สุด แต่การที่รัฐเข้าไปจัดการอะไรได้น้อยกลับทำให้ปัจเจกชนมีเสรีภาพที่จะเอาเปรียบกันได้มาก และเสรีภาพที่รัฐให้แก่ปัจเจกชนอย่างเท่าเทียมกันทุกคนก็กลายเป็นการไม่เท่าเทียมกันอย่างยิ่ง เพราะบางคนมีโอกาสใช้เสรีภาพได้เต็มที่เนื่องจากมีเงินมีอำนาจ ส่วนคนที่ขาดสิ่งเหล่านี้จะมีเสรีภาพก็แต่เพียงในนามเท่านั้น ตลอดชีวิตเขาอาจไม่ได้ใช้เสรีภาพจริงๆ เลยก็ได้ ดังที่คนจนในประเทศทุนนิยมประสบปัญหาคุณภาพชีวิตและรู้ที่อยู่อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ควรที่จะได้ แต่ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นถึงปัญหาในข้อนี้ นั่นคือ การที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นจะได้รับการสั่งสอนในเรื่องของวัฏฏนิยามทั้งหลาย พระสงฆ์จะมีสิทธิก็แต่เพียงสิ่งที่ดำรงชีพเท่านั้น จะไม่มีการสะสมสมบัติและไม่ยึดติด เพื่อเป็นการแก้ปัญหาในการแสวงหาสมบัติ ทำให้มีจิตสำนึกในการแสวงหาความสงบสุข เกิดเป็นเสรีภาพในด้านความคิด”

พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับเสรีภาพ ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากการที่จะเข้าเป็นสาวกของพระพุทธศาสนานั้นจะไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ อาชีพ หรือฐานะความเป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใด หากมีความศรัทธาและมีความตั้งใจจริงที่จะศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ล้วนแล้วแต่สามารถที่จะบวชในพระพุทธศาสนาได้

ตรงกับงานวิจัยของ พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง) (2544: 204) ได้กล่าวใน การปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธศาสนาเถรวาทกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต: การศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับประเด็นของเสรีภาพซึ่งเป็นหลักการในการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า “บุคคลในรัฐจะต้องอยู่ภายใต้หน้าที่และความรับผิดชอบต่อกฎหมายอันชอบธรรม ซึ่งสิทธิเสรีภาพในลักษณะเช่นนี้ ในทรรศนะทางพุทธศาสนาถือว่าบุคคลในสังคมทุกๆ สังคมจะต้องเคารพในกฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกา อัน ชอบธรรม นอกจากนี้ ยังได้เสนอคำสอนที่

ส่งเสริมการใช้สิทธิเสรีภาพเอาไว้เป็นรูปแบบ เช่น หลักส่งเสริมเสรีภาพทางความคิด ความเชื่อ ในกาลามสูตรนับได้ว่า เป็นเจตนารมณ์ที่แท้จริงในการกระทำในพื้นฐานการใช้สิทธิเสรีภาพ”

ทั้งนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธรรมรัตน์ อริยธมฺโม (ยศขุน) (2543: 89) ได้กล่าวในการศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก ไว้ว่า “มนุษย์มีเสรีภาพและเป็นเสรีภาพที่ไม่สุดโต่ง แต่เป็นเสรีภาพของบุคคลแบบทางสายกลางที่ไม่ก้าวก่ายผู้หนึ่งผู้ใดรวมถึงสรรพสัตว์ เพราะการก้าวก่ายคือการกระทำที่เกินความจำเป็น และเป็นเหตุให้กระทบกับเสรีภาพของบุคคลอื่น”

ในส่วนของ หลักอัครคัมภีร์ ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ให้ความสำคัญต่อหลักความเสมอภาคของปัจเจกบุคคลอย่างมาก เพราะเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนล้วนเกิดมาตามธรรมชาติในรูปแบบเดียวกัน คือ การเกิดจากกรรมของมารดาด้วยกันทั้งสิ้น แม้ในสมัยของพระพุทธองค์นั้น วรรณะพราหมณ์นั้นถือได้ว่าเป็นวรรณะที่อยู่ในสถานะทางสังคมที่เหนือกว่าวรรณะอื่นๆ ไม่ว่าจะ เป็นวรรณะกษัตริย์ แพศย์ หรือวรรณะศูทรก็ตาม พระองค์ทรงปฏิเสธการมีชนชั้นวรรณะ หรือการเป็นอภิสิทธิ์ชนตามชาติตระกูลที่ถือกำเนิด พระพุทธองค์นั้น วรรณะพราหมณ์นั้นถือได้ว่าเป็นวรรณะที่อยู่ในสถานะทางสังคมที่เหนือกว่าวรรณะอื่นๆ ไม่ว่าจะ เป็นวรรณะกษัตริย์ แพศย์ หรือวรรณะศูทรก็ตาม พระองค์ทรงปฏิเสธการมีชนชั้นวรรณะ หรือการเป็นอภิสิทธิ์ชนตามชาติตระกูลที่ถือกำเนิด แม้ในหลักอัครคัมภีร์ พระพุทธเจ้าจะไม่ได้ระบุชี้ชัดความเสมอภาคในเรื่องของการเมือง แต่ก็กล่าวถึงความเสมอภาคของคนในสังคม เมื่อนำมาตีความแล้วน่าจะให้ความหมายเดียวกับหลักความเสมอภาค (Equality) ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะว่าหลักความเสมอภาค ซึ่งถือว่าทุกคนถูกสร้างขึ้นมาให้เท่าเทียมกัน มีสิทธิและโอกาสต่าง ๆ เสมอกัน โดยที่เชื่อว่าถ้ามนุษย์มี โอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ถึงแม้จะมีความสามารถที่แตกต่างกัน แต่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ดิ่ร่วมกัน ได้อย่างเสมอภาค ประชาชนจะต้องมี โอกาสทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะ โอกาสในการศึกษา เพื่อพัฒนาตนเองให้มีสมรรถนะที่จะปกป้องตนเองให้พ้นจากการเอารัดเอาเปรียบของผู้อื่นได้ ทั้งนี้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติความเสมอภาคไว้ในมาตรา 30

นอกจากนี้ยังมี หลักสาราณียธรรม หรือธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ส่งเสริมความรักใคร่ สามัคคีกัน มีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน หากผู้ปกครองรัฐ/แคว้นหรือประชาชนคนทั่วไป นำหลักธรรมดังกล่าวไปปฏิบัติ การอยู่ร่วมกันในสังคมก็จะเป็นในลักษณะฉันทมิตรที่ดี เข้ากับหลักภราดรภาพ (Fraternity) ในระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างมากทีเดียว ทั้งนี้อาจจะยังมีหลักธรรมในหลักอื่นที่อาจจะมีส่วนทำให้เกิดภราดรภาพ แต่การยกหลักสาราณียธรรม มาอภิปรายในครั้งนี้ ก็เพราะต้องการยืนยันว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎกสามารถสร้างภราดรภาพ

ให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ในขณะเดียวกัน ถ้าสังคมขาดหลักธรรมาภาพ ก็จะกลายเป็นสังคมที่เห็นแก่ตัว สร้างความเดือดร้อนวุ่นวายกันไปทั่วทั้งเมือง ในที่สุดก็หาความสงบสุขไม่ได้

หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยทั้ง 4 ประการดังกล่าวนี้ คือหลักอธิปไตยของปวงชน หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค และหลักธรรมาภาพ ถือเป็นแก่นแท้ของหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่สืบรากเหง้ามาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะขาดข้อใดข้อหนึ่งไปไม่ได้ เพราะทั้ง 4 หลักการ จะใช้ประกอบการพิจารณาว่าสังคมใดจะมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยสูงหรือต่ำ มากหรือน้อย ซึ่งสามารถวินิจฉัยได้จาก 4 หลักการนี้ กล่าวคือ ถ้าสังคมใดระบบการเมืองมีองค์ประกอบของหลักการสี่ประการของระบอบประชาธิปไตยในระดับสูง แสดงว่าสังคมนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยสูง แต่ถ้าสังคมใดแม้จะอ้างว่าปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่เมื่อพิจารณาจากหลักการทั้ง 4 แล้ว ปรากฏว่ามีอยู่ในระดับต่ำ แสดงว่าสังคมนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยในระดับต่ำ

อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสิ่งแวดล้อมของแต่ละรัฐแต่ละประเทศ แต่โดยกรอบแนวคิดแล้วระบอบประชาธิปไตยในทุก ๆ รัฐ ยังคงต้องมีบรรทัดฐานของหลักการทั้ง 4 ข้อตามที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น รวมถึงระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยด้วย

ซึ่งก็ตรงกับสมมติฐานที่ตั้งไว้แต่ต้น คือ หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักการและรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในส่วนของหลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันค่อนข้างชัดเจน

ฉะนั้น จึงมีความใกล้เคียงกับที่ สุชีพ ปุญญานุภาพ (2533: 15) ได้กล่าวในคุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนาไว้ว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนามีเหตุผล ส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นตัวอย่างแห่งลัทธิประชาธิปไตยที่เก่าแก่ที่สุดของโลก มีหลักการและวิธีการอันทันสมัยอยู่จนทุกวันนี้ ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน สนับสนุนจากความเป็นทาส เลิกดูถูกเหยียดหยามกัน ส่งเสริมให้เลิกทำบุญด้วยวิธีฆ่าสัตว์บูชา กล่าวสู้หน้ากับความจริงไม่มองข้ามปัญหาเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญเป็นธรรมาธิปไตย โดยใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต สอนให้ทำดี ปฏิเสธตรรกวิทยา และสอนเป็นแบบวิทยาศาสตร์”

2.2 หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า หลักธรรมในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าไม่ได้เน้นว่าหลักการใดหรือรูปแบบใดที่มีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด อาจเป็นเพราะว่าในสมัยพุทธกาล มีการปกครองเพียง 2 รูปแบบ คือ การปกครองในรูปแบบราชาธิปไตยกับ

การปกครองรูปแบบสาธารณรัฐหรือสมัพันธ์รัฐ (สามัคคีธรรม) ซึ่งทั้งสองรูปแบบก็มีลักษณะการปกครองไปในระบบทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ เน้นไปที่ตัวบุคคลมากกว่ารูปแบบ เพราะไม่ว่าจะปกครองรัฐ/แคว้นในรูปแบบใดก็ตาม หากตัวผู้ปกครองไว้ซึ่งธรรมะแล้ว ก็ไม่อาจนำพาปวงชนไปสู่เป้าหมายสูงสุดของการเกิดมาเป็นมนุษย์ได้ เพราะมนุษย์ต้องการความสุขที่แท้จริง สำหรับรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันทั้ง 3 รูปแบบ คือ รูปแบบควบอำนาจ (Fusion of Power) รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Power) รูปแบบผสม (Mixed System) แต่มีเพียง 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการควบอำนาจ และรูปแบบแบ่งแยกอำนาจ ที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ในหลักอัครคัมภีร์ และหลักอภิธานิยธรรม 7 ส่วนรูปแบบผสม ไม่มีหลักธรรมในพระไตรปิฎกหลักใดหรือพระสูตรใด ที่บ่งชี้ได้ว่ามีส่วนที่จะสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะในสมัยพุทธกาล มีการปกครองเพียง 2 รูปแบบ คือ การปกครองในรูปแบบราชาธิปไตยกับการปกครองรูปแบบสาธารณรัฐหรือสมัพันธ์รัฐ (สามัคคีธรรม) จึงไม่มีรูปแบบผสมปรากฏอยู่ในรูปแบบการปกครองในสมัยนั้น

ซึ่งตรงกับแนวคิดของ ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2534: 276) ได้ให้ความหมายรูปแบบประชาธิปไตยไว้ในหนังสือ รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก ไว้ว่า ประชาธิปไตยแยกอย่างกว้างๆ ออกได้เป็นสองรูปแบบ คือ

1. แบบประชาชนเข้าไปบริหาร เข้าไปปกครอง และเข้าไปทำงานการเมืองโดยตรง(Directly) เรียกว่า Pure Democracy ซึ่งเหมาะแก่รัฐเล็กๆ ที่มีพลเมืองน้อย เช่น รัฐในประเทศกรีกสมัยเก่า หรือสมัยสุโขทัยของไทย เป็นต้น

2. อีกรูปแบบหนึ่งเป็นประชาธิปไตย แบบผ่านตัวแทนของประชาชน เรียกว่า Representatives Democracy คือ ประชาชนเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่บริหาร และเข้าไปทำหน้าที่แทนตน

ประชาธิปไตยทั้งสองรูปแบบที่บริสุทธิ์เท่านั้น ประชาชนพลเมืองทุกหมู่เหล่าทุกระดับชั้นมีสิทธิในการออกเสียงในที่ประชุม หรือในการเลือกตัวแทนได้หนึ่งเสียงเท่ากัน ไม่มีอภิสิทธิ์แต่อย่างใด

พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ในหลักอัครคัมภีร์ ถึงลักษณะการปกครองของสภาหรือ “สังฆาต” ในสมัยพุทธกาลไม่มีการเลือกตั้งผู้นำหรือผู้บริหารประเทศโดยตรง หากแต่มีวิธีที่ใกล้เคียงกัน คือ มีการคัดสรรผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งในการเป็นผู้นำในการบริหารประเทศ โดยมีการประชุมปรึกษาหารือกันภายใน การที่จะคัดสรรหาผู้ที่จะมาเป็นผู้นำจะต้องประชุมกันในระดับชนชั้นสูงในสังคมนั้น ซึ่งในการประชุมกันนั้นก็น่าจะได้ว่ามีสถานิติบัญญัติในการเลือกผู้นำในฝ่ายบริหาร แต่อำนาจที่แท้จริงยังอยู่ที่ราชาหรือกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว หรืออาจจะเรียกว่าเป็นการ

ปกครองระบอบธรรมราชาหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ทั้งนี้เพราะพระราชาในยุคสมัยนั้น ตั้งมั่นอยู่ในหลักทศพิธราชธรรม ปกครองแคว้น/รัฐ โดยธรรม ฉะนั้น การที่อำนาจเด็ดขาดอยู่ที่คนคนเดียว จึงเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม นอกจากนี้มีเอกภาพในการปกครองแล้ว ยังนำมาซึ่งความสุขความเจริญรุ่งเรืองให้กับประชาชนและสังคมได้อีกด้วย หากจะกล่าวว่ารูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาลกับรูปแบบการปกครองของประเทศอังกฤษ ที่ถือว่าเป็นแม่แบบของรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย นั้น ถือว่ามีลักษณะรูปแบบการปกครองที่ใกล้เคียงกัน เพราะรูปแบบการปกครองของอังกฤษเป็นระบบของการเชื่อมโยงอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารจะไม่แยกจากกัน โดยเด็ดขาด โดยจะให้ฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งมีตัวแทนมาจากการเลือกตั้งของประชาชนเป็นสถาบันหลัก รูปแบบนี้ศูนย์กลางอำนาจจึงอยู่ที่ “รัฐสภา” ในฐานะที่เป็นองค์กรที่รวมเจตจำนงของประชาชนทั้งประเทศ ทำหน้าที่ในการกำหนดตัวผู้ที่จะเป็นรัฐบาล และควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาลอย่างกว้างขวาง รูปแบบควบอำนาจหรือระบบรัฐสภามีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน คือ ฝ่ายบริหารทำทั้งหน้าที่ในการบริหารประเทศ และหน้าที่ในการนิติบัญญัติพร้อมกันด้วยเหตุนี้จึงทำให้ฝ่ายบริหารมีอิทธิพลต่อฝ่ายนิติบัญญัติเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่า ฝ่ายนิติบัญญัติที่เป็นฝ่ายรัฐบาลนั้นมีหน้าที่ในการสนับสนุนนโยบายของฝ่ายบริหารโดยตรง

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังได้กล่าวหลักอภิธานิธรรม 7 ว่าแคว้นวัชชีมีความเป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ มีการประชุมร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน การบัญญัติกฎระเบียบต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งเป็นประชาธิปไตยในรูปแบบของการแบ่งแยกอำนาจการปกครอง คือ รัฐมีอำนาจในการปกครอง และอำนาจไม่ได้ตกอยู่ที่ผู้ปกครองหรือกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว เหมือนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการปกครองในแคว้นวัชชีนั้น จะมีสภาเป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการของรัฐ การประชุมของชาววัชชีเปรียบเทียบได้กับการประชุมของฝ่ายนิติบัญญัติในระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อเป็นการระดมความคิดเห็นเรื่องต่างๆ ต่อที่ประชุม เพื่อที่จะบัญญัติหรือไม่บัญญัติกฎระเบียบหรือกฎหมายต่างๆ เพื่อการบริหารงานของรัฐ แต่อำนาจในการบริหารจะอยู่ที่ราชาหรือกษัตริย์อย่างเบ็ดเสร็จ อำนาจในการบริหารจะตกเป็นของกษัตริย์แคว้นวัชชีเพียงคนเดียว หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการปกครองระบอบสามัคคีธรรม (Republic State) คือ รัฐที่ให้อำนาจสิทธิขาดในการบริหารการปกครองแก่กษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว และให้มีสภานิติบัญญัติคอยทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายออกข้อบังคับ ระเบียบ กฎเกณฑ์หรือกฎหมายต่างๆ โดยตรง

จึงตรงกับแนวคิดของ พระพุทธทาสภิกขุ (2535: 114) ได้ให้ทัศนะว่า “...การเป็นราชาของพระเจ้าแผ่นดินแห่งพวกสากยะนั้นๆ กับของพวกมคธ เป็นต้น ย่อมผิดกันคนละอย่างนี้ เป็นข้อแรกที่ช่วยให้ค้นพบความแตกต่างกันในการปกครองสองชนิด คือ การปกครองโดยมี

อำนาจเด็ดขาดอยู่ที่ราชาผู้เดียว กับราชาที่ปกครองโดยสามัคคีธรรม...” ซึ่งนั่นหมายถึงว่าพวกเขาจะแห่งแคว้นสักกะที่มีการปกครองในรูปแบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นเมืองขึ้นหรือเมืองลูกหลวงของแคว้นโกศลนั้น พระราชาไม่มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว เหมือนกับพระราชาหรือกษัตริย์ของแคว้นมคธซึ่งเป็นแคว้นใหญ่ และมีการปกครองอย่างสมบูรณ์ตามทฤษฎีราชาธิปไตย

ในประเด็นนี้ไม่ตรงกับสมมติฐานที่ตั้งไว้แต่ต้น คือ หลักธรรมในพระไตรปิฎกกับหลักการและรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในส่วนของหลักธรรมในพระไตรปิฎกกับรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะรูปแบบไม่สอดคล้องสัมพันธ์ทั้งหมด เนื่องจากรูปแบบผสมไม่ได้กล่าวไว้ในหลักธรรมในพระไตรปิฎก

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการเมืองกับศาสนาจะไม่เกี่ยวข้องกันโดยตรง แต่หากการเมืองขาดหลักธรรมทางศาสนา ก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นหลักประกันของสังคมได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเมืองการปกครองส่วนใหญ่เกิดจากการขัดกับหลักศีลธรรม ขาดจริยธรรม ของนักการเมืองและพรรคการเมือง ที่เมื่อได้รับเลือกตั้งจากประชาชนแล้ว ไม่ได้กระทำตามที่ได้ให้สัญญาแก่ประชาชน ไม่ได้เข้าไปเพื่อบริหารงานหรือทำหน้าที่ของตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากนัก หรือมีความเห็นแก่ตัว พวกพ้อง มีการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองและพวกพ้อง เนื่องจากการขาดศีลธรรม จริยธรรมของนักการเมือง จึงทำให้การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในแบบตัวแทนที่ใช้ในการปกครองในปัจจุบันเกิดปัญหาขึ้นมาเรื่อยๆ ซึ่งหลายฝ่ายพยายามช่วยกันค้นหารูปแบบการปกครองที่มีความเหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน เพื่อให้สังคมได้รับความยุติธรรมมากที่สุด โดยต้องการให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และให้อำนาจในการปกครองนั้นมาจากอธิปไตยของปวงชนอย่างแท้จริงมากที่สุด เพื่อให้ นำสังคมไปสู่ความสงบสุขตามเป้าหมายสูงสุดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ว่าการเมืองการปกครองจะเป็นการปกครองในรูปแบบใดก็ตาม หากประชาชนหรือนักการเมืองหรือผู้นำขาดซึ่งศีลธรรมอันดีแล้ว ระบบการปกครองรูปแบบใดก็ยังไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาให้กับสังคมได้ แต่หากประชาชนและนักการเมืองที่จะเข้าไปมีอำนาจในการบริหารประเทศมีศีลธรรม ปฏิบัติหน้าที่และแสดงบทบาทไปตามความถูกต้องเหมาะสม ไม่ว่าการปกครองในรูปแบบใดก็เชื่อได้ว่าสามารถที่จะแก้ปัญหาให้กับสังคมโดยรวมได้

หลักธรรมในพระไตรปิฎกของพระพุทธองค์นั้นแท้จริงแล้วไม่ได้เน้นว่าหลักการใดหรือรูปแบบใดที่มีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด แต่หลักธรรมของพระพุทธองค์นั้นได้เน้นการสั่งสอนคนให้ใช้สติปัญญาในการตัดสินใจในการที่จะทำอะไรหรือควรควรงเว้นที่จะไม่ทำอะไรมากกว่า กล่าวง่ายๆ ก็คือหลักธรรมของพระพุทธองค์นั้นเน้นการสร้างคนให้มีเหตุมีผล ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี ละเว้นจากอกุศลธรรม และถ้าหากประชาชนหรือ

ผู้นำรับเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง การเมืองการปกครองไม่ว่าจะอยู่ในระบบการปกครองในรูปแบบใดก็สามารถที่จะนำพาสังคมไปสู่จุดหมายสูงสุดของการปกครองในระบอบนั้นๆ ได้ และทุกคนที่อยู่ร่วมสังกัดแห่งสังคมเดียวกันก็จะสามารถสร้างสรรค์สังคมที่ตนสังกัดให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีภราดรภาพในที่สุดนั่นเอง

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยพบว่าหลักธรรมะในพระไตรปิฎกสามารถนำมาใช้ได้กับการปกครองทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม ซึ่งนักการเมืองและประชาชนจะต้องเป็นผู้ที่มีหลักธรรมเป็นบรรทัดฐาน ในการการดำรงตนอยู่ในศีลธรรมอันดีตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งหากทุกคนสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ ก็จะสามารถทำให้การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสามารถพัฒนาไปได้อย่างยั่งยืน และมีเสถียรภาพ และจะทำให้สังคมอยู่กันอย่างสันติ

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษาหลักธรรมในพระไตรปิฎกกับการพัฒนาการเมืองการปกครองไทยอย่างยั่งยืน

3.2.2 ควรมีการศึกษาหลักธรรมในพระไตรปิฎกกับการสร้างจริยธรรมทางการเมืองของนักการเมืองไทย เพื่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ กรมศาสนา (2530) *พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับสังคายนา* กรุงเทพมหานคร
โรงพิมพ์การศาสนา เล่ม 1-45
- กรมตททองรรมชาติ (2544) *การเมือองแนวความคิดและการพัฒนา* กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์เสมาธรรม
- จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี (2540) *รากแก้วมนุษย์/ปรัชญาแห่งสรรพสิ่ง* กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์แมคกรอ-ฮิล
- ชรินทร์ สันประเสริฐ (2541) “ประชาธิปไตย” ใน *รวมบทความวิชาการรัฐศาสตร์ 16 ปี*
กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ห้างหุ้นส่วนพิมพ์อักษร
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ (2543) *จริยศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 8* กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2519) *ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย*
กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์พิมพ์เนศ
- แดน สว่างวัฒน์ (2546) “อุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดพิษณุโลก” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- เดือน คำดี (2530) *ปัญหาปรัชญา* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ไอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์
- ทินพันธ์ นาคะตะ (2529) *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย* กรุงเทพมหานคร อักษรเจริญทัศน์
- ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2534) *รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก – ตะวันตก* กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์
- ปรีชา ช้างขวัญยืน (2540) *ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา* กรุงเทพมหานคร
ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ป๊วย อึ้งภากรณ์ (2525) *อุดมคติรวมปาฐกถามูลนิธิโคมทอง 2517, 2518 และ 2520*
กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์
- พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย และ มณีมัย รัตนมณี (2510) *ฝรั่งเศสในระบบการเมืองปัจจุบันยุโรป*
กรุงเทพมหานคร คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พิทักษ์ไท เทพนอก (ม.ป.ป.) *ทฤษฎีสังคมและการเมือง นครราชสีมา* สำนักพิมพ์จิระการพิมพ์
- พุทธทาส ภิกขุ (2545) *ทุกคนติดคุกของชีวิต* กรุงเทพมหานคร มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ

- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด (2545) *สังคมวิทยาการเมือง ขอนแก่น* สำนักพิมพ์คลังนา
พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) (2535) *การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2536) *พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21* พิมพ์ครั้งที่ 6
กรุงเทพมหานคร มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ฐมจิตโต) (2536) *เปรียบเทียบความคิดพุทธทาส-ชาร์ด*
กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์สยาม
- พระมหาฤกษ์ ตรีโณ (บุษากุล) (2536) “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
เปรียบเทียบกับปรัชญาเอกซิสเตนเซียลิสต์ของฌอง-ปองซาร์” วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ (2541) *รัฐธรรมนูญ* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ธรรมสภา
- พระมหาธรรมรัตน์ อริยธม (ยศขุน) (2543) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีใน
พระไตรปิฎก” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย
- พระมหาภามิต สุภาสิด (สุขวรรณดี) (2542) “ชีวิตในอุดมคติตามทรรศนะของ
พุทธปรัชญาเถรวาท” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย
- พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง) (2544) “การปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธศาสนา
เถรวาทกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโตการศึกษาเปรียบเทียบ” วิทยานิพนธ์
ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- พระมหาอภิวิชญ์ ชีรปัญญา (ศรียะอาจ) (2542) “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาทางการเมืองของ
ขงจื้อกับพุทธปรัชญา” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- ราชบัณฑิตยสถาน (2540) *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*
พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน
- ลิขิต ชีรเวคิน (2546) *ประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แม็ค
- ศักดิ์ชัย นรัญทวิ (2526) *ปรัชญาเอกซิสเตนเซียลิสต์* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วัลลี
- วิสุทธิ โปธิแทน (2538) *อะไรประชาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- สมเกียรติ วันทะนะ (2546) “อุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของสมาชิก
สภาองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดพิษณุโลก” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ (2544) *การเมืองแนวความคิดและการพัฒนา* พิมพ์ครั้งที่ 12 กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์เสมาธรรม
- สมบูรณ์ สุขสำราญ (2527) *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง* กรุงเทพมหานคร
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุขุม นวลสกุล และ บรรพต วีรสัย (2531) *ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลางและ
พระพุทธศาสนากับความคิดทางการเมือง* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- สุชีพ ปุญญานุภาพ (2533) *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา* พิมพ์ครั้งที่ 13
กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
- สุธรรม ชูสัตย์สกุล อ่างใน วิทย์ เทียงบูรณธรรม (2545) *ปรัชญาเปรียบเทียบ* เอกสารประกอบการ
บรรยาย กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
- สุนทร ณ รังสี (2537) *รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย
- สุรพล สุยะพรหม (2541) “รัฐศาสตร์เชิงพุทธ” สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ 45
ปีการศึกษา 2541 มหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- อมร รักษาสัตย์ และคณะ (2543) *ประชาธิปไตยอุดมการณ์หลักการและแบบอย่างการปกครอง
หลายประเทศ* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- Beetham, David and Boyle, Kevin (2541) *ไขข้อสงสัยประชาธิปไตย* แปลโดย พุทธิสาม ชุมพล
ม.ร.ว., กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระอริการพีรัชเดช มหามนตรี
วัน เดือน ปีเกิด	29 ตุลาคม 2495
สถานที่เกิด	อุทัย พระนครศรีอยุธยา
ประวัติการศึกษา	นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา พ.ศ. 2543
สถานที่ทำงาน	วัดหนองไม้ซุง อำเภออุทัย พระนครศรีอยุธยา
ตำแหน่ง	เจ้าอาวาส